

**Міністерство транспорту та зв'язку України**

**Державна адміністрація зв'язку  
Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова**

## **ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ**

*Навчальний посібник*

Рекомендовано  
Міністерством освіти і науки України  
для студентів вищих навчальних закладів

**Одеса  
ОНАЗ  
2009**

УДК 336.771.22:339.17  
Ф-59

Рецензенти:

О.С. Редькін – д.е.н., проф., заслужений діяч науки і техніки, зав. каф. Фінанси Одеського інституту фінансів УДУФЕФ,  
В.В. Немченко – д.е.н., проф., зав. каф. Обліку та аудиту Одеської національної академії харчових технологій

Фінанси підприємства зв'язку: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А.Д. Петрашевська, С.С. Новицька, В.М. Орлов, С.М. Колонтай, Л.Л. Сотниченко; за ред. д.е.н., проф. В.М. Орлова. – Одеса: ОНАЗ, 2009. – 116 с.

Гриф надано Міністерством освіти і науки України. Лист № 14/18-г-69 від 10 січня 2009 р.

**ISBN**

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програми з навчальної дисципліни „Фінанси підприємств”, яка входить до навчального плану підготовки бакалаврів і магістрів за напрямками: 0924 – Телекомунікації, 0501 – Економіка і підприємництво.

Мета посібника – надати ґрунтовні знання з основних питань щодо фінансів підприємств в галузі зв'язку, а також сформувати сучасне економічне мислення, глибоке комплексне розуміння проблем управління господарською і фінансовою діяльністю.

Посібник рекомендований студентам усіх форм навчання, викладачам, фахівцям сфери фінансів і бізнесу як в галузі зв'язку, так і в інших галузях економіки України.

**ISBN**

© А.Д. Петрашевська, С.С. Новицька, В.М. Орлов,  
С.М. Колонтай, Л.Л. Сотниченко, 2009  
© Видавництво «ОНАЗ», 2009

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО МОДУЛЯ.....	6
1. ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ. СУТЬ ФІНАНСІВ.	
ФУНКЦІЇ ФІНАНСІВ.....	7
1.1. Етапи розвитку фінансів.....	7
1.2. Зміст і необхідність фінансів.....	8
1.3. Функції фінансів.....	11
1.4. Особливості організації фінансів підприємства зв'язку.....	14
Контрольні питання.....	16
Тести для перевірки знань.....	16
Теми рефератів.....	17
Термінологічний словник.....	17
2. ГРОШОВІ ДОХОДИ ПІДПРИЄМСТВ ЗВ'ЯЗКУ.....	20
2.1. Поняття тарифних доходів.....	20
2.2. Класифікація тарифних доходів за способом оплати послуг.....	20
2.3. Види доходів за різними підгалуззями зв'язку.....	21
2.4. Середня доходна ставка.....	22
Контрольні питання.....	23
Тести для перевірки знань.....	23
Теми рефератів.....	25
Термінологічний словник.....	25
3. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ	
ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ.....	27
3.1. Економічний склад та класифікація витрат підприємства зв'язку.....	27
3.2. Централізовані витрати.....	28
Контрольні питання.....	31
Тести для перевірки знань.....	31
Теми рефератів.....	32
Термінологічний словник.....	32
4. ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ,	
ЙОГО ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ.....	35
4.1. Функції прибутку.....	35
4.2. Фонди економічного стимулювання.....	36
4.3. Рентабельність підприємств зв'язку.....	37
Контрольні питання.....	38
Тести для перевірки знань.....	38
Теми рефератів.....	40
Термінологічний словник.....	40
5. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ.....	42
5.1. Поняття фінансових ресурсів.....	42
5.2. Прибуток як джерело фінансових ресурсів.....	43
5.3. Амортизаційний фонд та його роль у відтворювальному процесі.....	44

5.4. Позичковий фонд та його взаємозв'язок з фінансовими ресурсами .....	45
Контрольні питання .....	46
Тести для перевірки знань.....	46
Теми рефератів .....	48
Термінологічний словник.....	48
6. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	50
6.1 Необхідність і сутність кредитування підприємства .....	50
6.2 Банківське кредитування підприємства.....	52
6.3 Види небанківського кредитування підприємства.....	56
Контрольні питання .....	57
Тести для перевірки знань.....	58
Теми рефератів .....	61
Термінологічний словник.....	61
7. ОБОРОТНІ КОШТИ ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	62
7.1. Сутність і основа організації оборотних засобів .....	62
7.2. Методи нормування оборотних засобів.....	63
7.3. Методики нормування основних елементів оборотних коштів ....	64
7.4. Показники стану і використання оборотних коштів підприємства .....	65
Контрольні питання .....	65
Тести для перевірки знань.....	66
Теми рефератів .....	67
Термінологічний словник.....	67
8. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ .....	69
8.1. Зміст, завдання та методи фінансового планування.....	69
8.2. Фінансовий план та порядок його складання.....	70
8.3. Оперативне фінансове планування .....	71
Контрольні питання .....	76
Тести для перевірки знань.....	77
Теми рефератів .....	77
Термінологічний словник.....	78
9. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	81
9.1. Сутність оподаткування підприємств і податкова система.....	81
9.2. Пряме оподаткування підприємств.....	82
9.3. Непряме оподаткування підприємств .....	86
9.4. Збори і цільові відрахування.....	92
Контрольні питання .....	94
Тести для перевірки знань.....	95
Теми рефератів .....	97
Термінологічний словник.....	97
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ .....	99
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ .....	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ .....	114

## ВСТУП

*Знання, організовані в навчальний предмет,  
дають дуже багато компетентній людині,  
перетворюючи її дії в ефективні.*

*Пітер Ф. Драккер*

Інтеграція економіки України до світової системи обумовлює зміну форм і методів організації діяльності на підприємстві. Ці зміни пов'язані з поглибленням фінансової самостійності підприємств, удосконаленням методів господарювання, появою нових цільових орієнтирів, що спрямовані на підвищення конкурентоспроможності операторів зв'язку. У вирішенні складних завдань забезпечення поступового розвитку підприємства значна увага приділяється фінансам. Виваженість та обґрунтованість рішень з управління фінансами – запорука досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку підприємства, підвищення його конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

Навчальний посібник з дисципліни «Фінанси підприємства зв'язку» підготовлено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціалістів напряму 0924 – Телекомунікації за спеціальностями – 7.092402, 7.092401; 0501 – Економіка і підприємництво. Мета підготовки посібника – надання студентам допомоги в поєднанні знань з теорії та практики господарювання щодо управління фінансами оператора зв'язку, формування фінансових ресурсів, фінансового планування, організації фінансової діяльності, а також набуття навичок фінансових розрахунків, оволодіння методами фінансового аналізу та планування.

Зміст навчального посібника включає основні поняття, характеристики, класифікації, напрями та підходи до проблем фінансів підприємств. Кожна тема посібника містить теоретичні питання, основні терміни та категорії, що є обов'язковими для вивчення; рекомендовану літературу до теми; стислий виклад основних питань у вигляді структурно-логічних схем, що допомагатиме засвоєнню теоретичного матеріалу. В кінці кожної теми подані питання та тести для самостійного контролю знань. Така структура дає можливість розвинути логічне мислення студентів, забезпечити ефективне опрацювання навчального матеріалу в процесі самостійної роботи, застосувати отримані раніше знання, здатність обґрунтувати свою думку, а також самостійно визначити рівень опанування матеріалу.

Навчальний посібник рекомендовано для студентів денної та дистанційної форм навчання, викладачам, фахівцям сфери фінансів і бізнесу.

## СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО МОДУЛЯ

Лекції	Заняття		Індивідуальна та самостійна робота студента	Всього
	практичні	лабораторні		
20	8	–	26	54

### Зміст модуля

1. Етапи розвитку фінансів. Сутність фінансів. Функції фінансів.
2. Фінансові ресурси. Джерела коштів підприємства.
3. Середня доходна ставка.
4. Грошові доходи підприємства зв'язку.
5. Способи оплати послуг зв'язку.
6. Амортизаційний фонд і його роль у відтворювальному процесі.

### Перелік знань та вмінь

1. Визначення фінансів підприємств зв'язку.
2. Розподільна функція фінансів зв'язку.
3. Сутність контрольної функції фінансів зв'язку.
4. Види фінансового контролю.
5. Характеристика джерел засобів зв'язку.
6. Способи нарахування амортизації.
7. Визначення позикового фонду і позикового капіталу.
8. На які цілі спрямовані фінансові ресурси підприємства.
9. Способи оплати послуг зв'язку.
10. Розрахунок середньої доходної такси.
11. Що відноситься до операційних доходів.
12. Що відноситься до позарелізаційних доходів.
13. Що відноситься до надзвичайних доходів.

### Література з вивчення модуля

1. Економіка зв'язку / за ред. В.М. Орлова. – Одеса: УДАЗ ім. О.С. Попова, 1999.
2. Фінанси підприємств / за ред. Поддєрьогіна. – К., 1999.
3. Кузнецов В.А. Фінансовий аналіз. – М., 1997.
4. Державні фінанси України. – К.: Либідь, 1997.

## 1. ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ. СУТЬ ФІНАНСІВ. ФУНКЦІЇ ФІНАНСІВ

*Основні питання:*

**1.1. Етапи розвитку фінансів.**

**1.2. Зміст та необхідність фінансів.**

**1.3. Функції фінансів.**

**1.4. Особливості організації фінансів підприємства зв'язку.**

### 1.1. Етапи розвитку фінансів

Термін *finansia* виник у XIII-XV ст. у торгових містах Італії і спочатку означав будь-який грошовий платіж. Надалі термін набув міжнародного поширення і став вживатися як поняття, пов'язане з системою грошових відносин між населенням і державою з приводу утворення державних фондів грошових коштів. Таким чином, даний термін відображає:

*по-перше*, грошові відносини між двома суб'єктами, тобто гроші виступають матеріальною основою існування і функціонування фінансів (де немає грошей, не може бути і фінансів);

*по-друге*, суб'єкти володіють різними правами в процесі цих відносин (один з них – держава – володіє особливими повноваженнями);

*по-третє*, в процесі цих відносин формується загальнодержавний фонд грошових коштів – бюджет. Тобто ці відносини носять фондний характер;

*по-четверте*, регулярне надходження коштів до бюджету не може бути забезпечене без надання податкам, зборам та іншим платежам державно-примусового характеру, що досягається за допомогою правової нормотворчої діяльності держави, створення відповідного фіскального апарату.

За цими ознаками можна виділити фінанси з усієї сукупності грошових відносин. Наприклад, грошові відносини, що виникають між громадянами, між громадянами і торгівлею не можна віднести до фінансів, оскільки держава тут регулює грошові відносини цивільно-правовим методом, що означає рівність суб'єктів в їх правах і обов'язках. Отже, фінанси – це завжди грошові відносини, але не будь-яке грошове відношення – завжди фінансове відношення.

Які передумови виникнення фінансів?

Адже людство задовго до цього мало гроші, товаро-грошові відносини, державний устрій. Чому тільки у середні століття виникло дане явище і термін, що відображає його:

*1-ша передумова:* саме у Центральній Європі в результаті перших буржуазних революцій хоча і збереглися монархічні режими, але влада монархів була значно обмежена, і найголовніше – відбулося відстороння глави держави (монарха) від скарбниці. Виник загальнодержавний фонд грошових коштів – бюджет, яким глава держави не міг одноосібно користуватися.

*2-га передумова.* Формування і використання бюджету стало носити системний характер, тобто виникли системи державних доходів і витрат з певним складом, структурою і законодавчим закріпленням. Примітно, що основні групи витратної частини бюджету практично не змінилися протягом багатьох століть. Уже тоді було визначено чотири напрями витрат: на військові цілі, управління, економіку, соціальні потреби.

*3-тя передумова.* Податки в грошовій формі набули переважного характеру, тоді як раніше доходи держави формувалися головним чином за рахунок натуральних податків і трудових повинностей.

Враховуючи ці передумови можна дійти висновку, що тільки на даному етапі розвитку державності і грошових відносин став можливим розподіл національного продукту у вартісному вираженні.

Розподільні відносини – частина економічних відносин у суспільстві, і фінанси, будучи вираженням цієї об'єктивно існуючої сфери економічних відносин, є *економічною категорією*. Фінанси мають яскраво виражене специфічне суспільне призначення – формування і використання грошових фондів держави (за допомогою особливих форм руху вартості). Фінанси – це й історична категорія, оскільки вони мають стадії виникнення і розвитку, тобто змінюються в часі.

*Об'єктом фінансів підприємств* є економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, формуванням і використанням грошових фондів.

Фінансові відносини – грошові відносини, пов'язані зі зміною форм вартості.

*Суб'єктами фінансових відносин* виступають підприємства, громадські організації, кооперативні, акціонерні, змішані і приватні підприємства, державні органи управління, держава в цілому і населення країни. В економічному житті суспільства фінанси забезпечують рух відповідної грошової маси від низьких ланок суспільного виробництва до центральних і навпаки. Це здійснюється у формі грошових ресурсів, таких, як амортизаційний фонд, фонд накопичення, фонди для вирішення різних соціальних проблем.

## **1.2. Зміст і необхідність фінансів**

*Фінанси* – система економічних відносин за планомірним розподілом і перерозподілом сукупного суспільного продукту та національного доходу, формування централізованих і децентралізованих грошових фондів для забезпечення потреб розширеного відтворення, підвищення рівня життя народу, розвитку й удосконалення суспільства.

*Суспільний продукт* – продукція, вироблена суспільством за певний період часу.

*Національний дохід* – знов створена за рік у сфері матеріального виробництва вартість або відповідна їй частина сукупного суспільного продукту в натуральній формі, отримана з урахуванням усіх матеріальних витрат на його виробництво.



*Відтворення* – безперервний рух і відновлення процесу виробництва (це поняття включає поняття відтворення матеріальних благ, робочої сили і виробничих відносин).

*Розширене відтворення* – відновлення у збільшених масштабах.

*Просте відтворення* – поновлюється в незмінних масштабах.

Фінанси – сукупність усіх грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні підприємства, держави, а також система їх формування, розподілу і використання. Розподільчі відносини мають грошову форму, виступають як рух грошових коштів.

Функціонування фінансів починається тоді, коли в результаті виробництва товарів (послуг зв'язку) та їх реалізації формуються грошові доходи (ресурси) учасників суспільного виробництва.

Об'єктивну основу фінансів складають освіта, рух і використання грошових доходів держави, підприємств і населення.

Грошові доходи до їх кінцевого використання підрозділяються на відповідні цільовому призначенню відособлені частини, які називають грошовими фондами.

Фінанси складаються із фінансів підприємств (об'єднань) і загальнодержавних фінансів.

Фінанси підприємств за своєю сутністю – це складна економічна категорія, яку у вітчизняній економічній літературі визначають таким чином: фінанси підприємств – це економічні відносини, що зв'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі відтворення.

Проте останнім часом більшість економістів вважають, що фінанси підприємств – це різноманітні фонди фінансових ресурсів, які створюються і використовуються для здійснення виробництва і реалізації продукції, робіт і послуг у різних галузях, а також для фінансування інших видів діяльності підприємств.

*Фінанси підприємств (об'єднань)* є сукупністю грошових відносин, пов'язаних з планомірним утворенням, розподілом і використанням грошових доходів і накопичень підприємств (об'єднань) і організацій. До їх складу входять фінанси виробничих підприємств (об'єднань) усіх форм власності (державних, колгоспно-кооперативних, орендних, акціонерних і спільних підприємств, фінанси громадських організацій та ін.).

*Загальнодержавні фінанси* включають державний бюджет, державне соціальне страхування, майнове й особисте страхування та державний кредит.

Фінанси об'єднань, підприємств і галузей народного господарства є складовою частиною фінансів суспільства. Вони відображають фінансову сторону господарської діяльності об'єднань, підприємств і галузей та характеризують у грошовій формі економічні відносини, що виникають у процесі кругообігу основних і оборотних засобів, виробництва і реалізації продукції, утворення і використання їх грошових ресурсів. Будучи безперервно пов'язані з виробництвом, розподілом і споживанням суспільного продукту і

національного доходу, фінанси об'єднань, підприємств і галузей народного господарства активно впливають на ці процеси.

Фінанси підприємств, об'єднань і галузей народного господарства характеризують грошові відносини:

- усередині виробничих об'єднань, підприємств (між цехами, ділянками, службами) – при утворенні і використанні грошових доходів і фондів грошових коштів;

- між об'єднаннями, підприємствами і робочими, службовцями – при виплаті заробітної плати, премій, допомоги і т.д.;

- між об'єднаннями, підприємствами і організаціями – при оплаті товарно-матеріальних цінностей, реалізації готової продукції, наданні послуг;

- між виробничими об'єднаннями, підприємствами і вищестоящими організаціями (промисловими об'єднаннями, головними управліннями, міністерствами), а також фінансово-кредитними органами.

За формами власності фінанси підрозділяються на фінанси державних об'єднань, підприємств і фінанси кооперативно-колгоспних організацій (у сучасних умовах – фінанси СП, МП, приватних осіб). Усі промислові підприємства, будучи економічно самостійними і рівними перед законом, однаково допускаються до виробничої і комерційної діяльності і повинні добиватися успіху тільки через свої ділові якості. В умовах повного госпрозрахунку надійно зміцнюються підприємства, розвивається самоврядування, розширюються демократичні основи керівництва і посилюються економічні методи управління.

Фінанси об'єднань, підприємств – основа фінансів галузей народного господарства, оскільки у сфері матеріального виробництва створюється і розподіляється сукупний суспільний продукт і національний дохід. Стійкість їх фінансового положення – найважливіша умова міцності галузевих фінансів, оскільки переважаюча частина грошових ресурсів галузі знаходиться в обороті об'єднань, підприємств, організацій. Фінансові ресурси перерозподілу, які надходять, від об'єднань та підприємств, міністерствами і відомствами майже в повній сумі розподіляються між підлеглими їм об'єднаннями, підприємствами, організаціями.

Фінанси галузей народного господарства відображають економічні відносини між виробничими об'єднаннями, підприємствами і головними управліннями, промисловими об'єднаннями; між виробничими об'єднаннями, підприємствами і міністерствами; між промисловими об'єднаннями, головними управліннями і міністерствами; між міністерствами, відомствами і фінансово-кредитними органами. Ці відносини зв'язані з процесами перерозподілу оборотних коштів, прибутку, амортизаційних відрахувань, утворенням централізованих цільових і резервних грошових фондів, розподілом отриманих міністерством бюджетних асигнувань між підприємствами, об'єднаннями, організаціями.

Фінанси об'єднань, підприємств і галузей народного господарства виконують наступні функції:

- утворення грошових доходів і грошових фондів у процесі господарської діяльності;
- використання грошових доходів і грошових фондів для розвитку виробництва;
- матеріальне стимулювання працівників об'єднань, підприємств і формування доходів бюджету;
- контроль за виробництвом, розподілом і використанням суспільного продукту і національного доходу.

### 1.3. Функції фінансів

Сутність фінансів виявляється в їх функціях. Існує дві основні функції: розподільча і контрольна, але та частина фінансів, яка функціонує у сфері матеріального виробництва, як наприклад фінанси підприємств, і бере участь в процесі створення грошових доходів і накопичень, виконує не тільки розподільчу і контрольну функцію, але і функцію формування грошових доходів.

**Розподільна** функція фінансів полягає у планомірному, первинному розподілі сукупного суспільного продукту, створеного в промисловому виробництві. Це означає, що підприємства утворюють фонди грошових коштів за рахунок виручки від реалізації продукції або наданих послуг, які направляють на відшкодування витрачених засобів виробництва, видачу зарплати і формування чистого доходу. Потім відбувається процес розподілу доходу. Він поділяється на три частини:

- перераховується до фонду соціального страхування;
- в доходну частину державного бюджету;
- залишається на підприємстві для утворення госпрозрахункового доходу.

Фінансовий механізм розподілу повинен діяти з урахуванням вимог економічних законів, що означає дотримання наступних принципів:

- поєднання інтересів держави з інтересами підприємств;
- поєднання інтересів підприємства з інтересами колективу робочих і службовців;
- забезпечення процесу розширеного виробництва.

**Контрольна** функція фінансів промислових підприємств виникає на основі розподільної функції, стаючи її продовженням і розвитком. Вона може виявлятися і до настання розподільного процесу, і в ході його, і після завершення. Контрольна функція фінансів полягає у фінансовому контролі гривною, який широко застосовується на всіх стадіях кругообігу засобів. Будь-який розподільний фінансовий акт, по суті, одночасно і контрольний.

За допомогою фінансів держава здійснює розподіл суспільного продукту не тільки в натурально-речовинній формі, але і за вартістю, і тут необхідний контроль за забезпеченням вартісних і натурально-речовинних пропорцій в процесі розширеного відтворення. Фінанси здійснюють контроль на всіх стадіях створення, розподілу і використання суспільного продукту і національного доходу.

Успішне та ефективне проведення фінансового контролю залежить від рівня організації, видів і форм проведення контролю.

Розрізняють декілька видів фінансового контролю залежно від різних класифікаційних ознак.

Залежно від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль, та характеру контрольної діяльності розрізняють наступні його види:

**Державний фінансовий контроль** здійснюють державні органи влади та управління. Головна його мета – забезпечити інтереси держави і суспільства щодо надходжень доходів і витрачання державних коштів.

**Відомчий фінансовий контроль** застосовується тільки до підвідомчих підприємств і організацій. Він здійснюється контрольними-ревізійними підрозділами міністерств і відомств, охоплює діяльність підзвітних їм підприємств, установ і організацій

**Громадський (суспільний) фінансовий контроль** здійснюють громадські організації (партії, рухи, профспілкові організації тощо). Об'єкт контролю залежить від завдань, які перед ним стоять.

**Аудит** – це незалежний зовнішній фінансовий контроль, заснований на комерційних засадах. Поява та розвиток аудиту в сучасних умовах господарювання зумовлена наступними факторами:

- значним скороченням масштабів неефективного відомчого контролю;
- появою у підприємств нових форм власності, які не підпорядковуються вищестоячій організації, яка здійснює контроль за їхньою діяльністю;
- неможливістю загальнодержавними органами фінансового контролю охопити регулярними і глибокими перевітками всі суб'єкти господарювання, що покладається на аудиторські фірми.

Залежно від джерел інформації й методики виконання контрольних дій фінансовий контроль поділяють на **документальний і фактичний**. Поділ за цією ознакою є певною мірою умовним, тому що в основу його розмежування покладено лише різні джерела даних, що використовуються при здійсненні контрольних дій. Так, джерелами інформації для документального контролю є первинні документи, бухгалтерська, статистична звітність, нормативи та інша документація. Фактичний контроль ґрунтується на вивченні фактичних даних про об'єкт контролю за даними їх перевірки в натуральному вираженні. А тому він не може бути всеохоплюючим з огляду на безперервний характер фінансово-господарських операцій.

Залежно від цільової спрямованості контрольних дій виділяють стратегічний і тактичний контроль.

**Стратегічний фінансовий контроль** спрямовується на розв'язання стратегічних питань розвитку підприємства у майбутньому.

**Тактичний** вирішує поточні питання їхньої фінансової діяльності.

Залежно від місця здійснення фінансового контролю виділяють такі його види як контроль на місцях, коли суб'єкт виконує контрольні дії безпосередньо на підконтрольному об'єкті, та дистанційний контроль, за якого суб'єкт

контролює віддалений від нього об'єкт за допомогою інформації, яка передається за допомогою засобів зв'язку.

**Внутрішній контроль** – оперативні заходи, що проводяться самою організацією. Він доповнює макроекономічну стратегію, розроблену центральними органами. Організація самостійно проводить стратегічний аналіз напрямів власної фінансової діяльності та підготовки відповідних фінансових планів і бюджетів. Після складання і затвердження планів доходів і витрат основну увагу організації приділяють проблемам управління й оперативного фінансового контролю.

Важливою ознакою класифікації фінансового контролю є форма його здійснення як засіб вираження змісту об'єкта контролю. Формами фінансового контролю є певні сторони виявлення змісту фінансового контролю залежно від часу здійснення контрольних дій. Виділяють такі форми фінансового контролю: попередній, поточний і наступний. Критерій розмежування цих форм полягає у зіставленні години здійснення контрольних дій із процесами формування і використання фондів фінансових ресурсів. Водночас вони тісно взаємопов'язані, що відображає безперервний характер контролю.

**Попередній (превентивний) фінансовий контроль** проводиться для здійснення фінансових операцій і має велике значення для попередження порушень. Він передбачає оцінку обґрунтованості фінансових програм і прогнозів у процесі складання, розгляду і затвердження бюджетних планів всіх рівнів, кошторисів позабюджетних фондів у процесі розробки фінансових планів і кошторисів, кредитних і касових заявок, фінансових розподілів бізнес-планів, складанні прогнозів балансів суб'єктів господарювання.

В умовах переходу до ринкової економіки превентивний фінансовий контроль є найефективнішою формою, оскільки дозволяє запобігти перевитратам і втратам фінансових ресурсів, порушенню законодавства. На стадії фінансового прогнозування і планування превентивний контроль слугує передумовою для прийняття оптимальних управлінських рішень.

**Поточний (оперативний) фінансовий контроль** є органічною частиною оперативного фінансового управління й регулювання фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, установ, галузей економіки. Він проводиться в короткі проміжки часу в процесі здійснення фінансово-господарських операцій (перерахування податків, зборів, утворення фондів грошових коштів, здійснення виплат тощо). Опираючись на дані первинних документів оперативного і бухгалтерського обліку та інвентаризацій, поточний контроль дає можливість регулювати фінансові операції, які швидко змінюються, попереджувати збитки і втрати.

**Наступний (ретроспективний) фінансовий контроль** здійснюється шляхом аналізу і ревізії бухгалтерської і фінансової звітності після закінчення звітного періоду (за підсумками місяця, кварталу, року). Він характеризує поглиблене вивчення фінансової діяльності за попередній період, дає можливість масштабно оцінити позитивні та негативні сторони фінансової діяльності суб'єктів господарювання, розробляти заходи щодо їх усунення.

Слід зазначити, що всі форми фінансового контролю взаємопов'язані і доповнюють одна одну. Так, попередній контроль забезпечує перевірку

проектів бюджетів, фінансових планів, кошторисів тощо. Поточний контроль допомагає своєчасно виявити недоліки й порушення в процесі фінансово-господарської діяльності та своєчасно їх усунути. Наступний контроль виявляє недоліки, які не були виявлені попереднім та поточним контролем.

Усі ці види і форми фінансового контролю проводяться в господарській діяльності оператора зв'язку.

#### **1.4. Особливості організації фінансів підприємства зв'язку**

На сьогоднішній день зв'язок та інформатизація стали одними з найважливіших складових економіки України, які стабільно забезпечують формування дохідної частини бюджету України та надають безліч цікавих можливостей для громадян, бізнесу, самої держави:

- посилення міжнародних зв'язків;
- підвищення ефективності роботи підприємств;
- вдосконалення систем освіти та охорони здоров'я;
- зростання ефективності науково-дослідних робіт;
- високий рівень забезпечення інфокомунікаційних потреб користувачів;
- зростання ефективності та якості роботи державних установ.

У зв'язку як галузі матеріального виробництва створюються фінанси, які є органічним елементом єдиної системи фінансів держави. Основа фінансів господарства зв'язку в цілому і фінансів підприємств зв'язку така ж, як і фінансів промислових та інших підприємств галузей матеріального виробництва. Підприємства зв'язку створюють продукцію (надають послуги зв'язку), на що витрачають засоби праці, предмети праці і робочу силу, одержують платню за цю продукцію, у складі якої реалізують чистий дохід, частину якого використовують на розширене виробництво та інші планові потреби, а частину передають державі на загальнодержавні потреби.

Але в організації фінансів господарства зв'язку і підприємств зв'язку є свої особливості, що пояснюються специфічними умовами їх виробничої і господарської діяльності.

Перша особливість полягає в тому, що для господарства зв'язку характерна централізація виробничої діяльності, за якої всі підприємства зв'язку, незалежно від їх територіального розміщення, підкоряються єдиним правилам, що регулюють виробничий процес з передачі повідомлень, єдиним методологічним основам організації і розвитку засобів зв'язку та єдиним тарифам на послуги зв'язку.

Централізовано, в першу чергу, підприємства проводять розрахунки з бюджетом (податок на прибуток). Окрім того, підприємства оплачують в централізованому порядку витрати на перевезення пошти літаками, залізничним транспортом на території областей або країни, підготовку кадрів тощо.

Друга особливість полягає в тому, що процес виробництва послуг зв'язку не замикається на кожному підприємстві, а продовжується на

інших підприємствах зв'язку. Надходження доходів за весь виробничий процес здійснюється на одному з підприємств зв'язку, що розпочав виробничий процес, тобто на стадії вихідного обміну, тоді як інші підприємства зв'язку продовжують цей виробничий процес до його завершення, не одержуючи безпосередньо ні від клієнтури, ні від першого підприємства зв'язку доходів або частини доходів.

Під внутрішньосистемними розрахунками розуміються грошові розрахунки між підприємствами, Міністерством транспорту та зв'язку України, філіалами. Внутрішньосистемні розрахунки викликані необхідністю здійснення виробничого процесу в галузі зв'язку – у виробництві продукції (послуг) зв'язку беруть участь декілька підприємств і одержані тарифні доходи (Дт) вимагають перерозподілу. Така розподільча функція фінансів зв'язку дозволяє здійснювати повний господарський розрахунок всіх підприємств і філіалів залежно від їх виходу у виробництво і надання послуг зв'язку.

Внутрішньо системні розрахунки включають також:

- здійснення платежів з прибутку (доходу) у вищій організації і бюджети (державний, місцевий), отримання асигнувань на покриття планового збитку;
- розподіл амортизаційних відрахувань, частини прибутку (доходу) та інших джерел, направлених на капітальні вкладення та інші потреби.

Третя особливість – це велика кількість підприємств зв'язку, що забезпечують єдиний виробничий процес, але непов'язані з клієнтурою і тому не реалізують доходи, так звані безприбуткові підприємства.

Четверта – це вища, ніж в інших галузях народного господарства, централізація грошових ресурсів на капітальні вкладення. Це пов'язано із зосередженням в підприємствах грошових ресурсів на асигнування з бюджетів, амортизаційні відрахування, відрахування з прибутку, які централізовано витрачаються на:

- оплату придбаного устаткування;
- заходи щодо розвитку і вдосконалення виробництва;
- фінансування капітальних вкладень на будівництво споруд зв'язку;
- фінансування (підтримку) підприємств власними коштами, які не наявні достатньою мірою, тощо.

П'ята особливість – двосторонній принцип грошових відносин з державою, тобто грошові відносини підприємств зв'язку з одного боку виявляються здійсненням платежів до бюджету (з прибутку, доходів), з іншого боку вони одержують асигнування з бюджету для фінансування капітальних вкладень. В даний час галузь зв'язку асигнувань з бюджету не одержує. Розвиток галузі відбувається в основному за рахунок власних або залучених коштів (банківських кредитів або коштів населення, підприємств).

Шоста особливість – фінанси Міністерства транспорту та зв'язку України роз'єднані і вступають у самостійні відносини з державним бюджетом країни. Міністерство транспорту та зв'язку тільки організовує, направляє і контролює

діяльність всіх підприємств зв'язку на території країни і не може маневрувати фінансовими ресурсами галузі.

Сьома особливість – акумуляція засобів Міністерством транспорту та зв'язку з підприємств і створення централізованих фондів для фінансування наукових розробок, капітального будівництва та ін. тільки з відома відповідних підприємств.

Роль фінансових служб підприємств зв'язку зараз не може полягати тільки в плануванні і своєчасному отриманні коштів від споживачів за надані послуги зв'язку, розподілі і контролі за цими коштами. Необхідно спільно з керівниками і іншими фахівцями підприємства розробляти стратегію його діяльності, пропонувати комерційні ідеї, аналізувати фінансову ефективність і результати інвестицій, прибутковість фінансово-кредитних операцій, оптимальне співвідношення власних і позикових коштів тощо.

Практична діяльність підприємств зв'язку повинна бути націлена на збільшення доходів. Проте фінансові можливості визначаються не тільки межами підприємницької свободи, але і можливостями у сфері ціноутворення.

### ***Контрольні питання***

1. Поняття і сутність фінансів підприємств.
2. Відмітки та загальні риси фінансів і грошей.
3. Передумови виникнення фінансів.
4. Об'єкти, суб'єкти фінансових відносин.
5. Функції фінансів підприємств. Внутрішні особливості і форми прояву їх суті.
6. Види фінансового контролю.

### ***Тести для перевірки знань***

#### ***1. Фінанси – це:***

- а) грошові відносини, що виникають між населенням, між населенням і торгівлею;
- б) грошові кошти, які в своєму кругообігу забезпечують діяльність підприємств і держави в цілому;
- в) грошові відносини, сформовані державою з приводу утворення, розподілу і перерозподілу ВВП і національного доходу.

#### ***2. Фінанси є:***

- а) економічною категорією;
- б) політичною категорією;
- в) соціально-психологічною категорією.

#### ***3. Об'єктом фінансів є:***

- а) чистий прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства;
- б) економічні відносини, пов'язані з рухом засобів, формуванням і використанням грошових фондів;



в) підприємства, громадські (суспільні) організації та інші підприємства з різними формами власності.

4. *Суб'єкт фінансових відносин – це:*

а) підприємства, громадські організації та інші підприємства з різними формами власності;

б) держава;

в) фізичні й юридичні особи.

5. *До функцій фінансів відносяться:*

а) розподільна;

б) економічна;

в) контрольна;

г) фінансова.

6. *Розподільна функція фінансів полягає у:*

а) розподілі й установленні податкових ставок і пільг;

б) розподілі суспільного продукту;

в) розподілі населенню різних видів бюджетних трансфертів.

7. *Сутність контрольної функції це:*

а) контроль за сплатою податків до Держбюджету з юридичних і фізичних осіб;

б) контроль за експортом й імпортом різних товарів народного споживання;

в) контроль на всіх стадіях утворення, розподілу і використання суспільного продукту і національного доходу.

8. *Контрольна і розподільна функції фінансів тісно взаємозв'язані:*

а) так;

б) ні.

9. *Існують наступні види фінансового контролю:*

а) загальнодержавний;

б) політичний;

в) економічний;

г) внутрішньогосподарський;

д) незалежний фінансовий контроль (аудит).

10. *За термінами проведення фінансовий контроль поділяється на:*

а) попередній;

б) річний;

в) поточний;

г) кварталний;

д) подальший.

### ***Теми рефератів***

1. Сутність фінансів підприємств.

2. Фінанси підприємств як основа фінансів суспільства.

3. Основи організації фінансів підприємств.

### *Термінологічний словник*

**Фінансова політика [financial policy]** – форма реалізації фінансової ідеології і фінансової стратегії підприємства в розрізі окремих аспектів його фінансової діяльності. На відміну від фінансової стратегії в цілому, фінансова політика формується лише за окремими напрямками фінансової діяльності підприємства, що вимагає забезпечення найбільш ефективного управління для досягнення головної стратегічної мети цієї діяльності.

**Фінансові інструменти [financial instruments]** – документи, які мають грошову вартість (або підтверджують рух грошових коштів), за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку. До основних фінансових інструментів відносяться первинні і похідні цінні папери, свідоцтва про депозитний внесок, кредитні договори, страхові поліси тощо.

**Фінансовий ринок [financial market]** – ринок, на якому об'єктом купівлі-продажу виступають різноманітні фінансові інструменти і фінансові послуги.

**Фінанси [finance; fin; f]** – система економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням грошових коштів у процесі їх кругообігу.

**Фінанси підприємства [finance of company]** – система економічних відносин окремих суб'єктів господарювання – юридичних осіб, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням грошових коштів у процесі здійснення ними господарської діяльності.

**Фінансова діяльність [financial activity]** – цілеспрямована система заходів щодо забезпечення залучення необхідного об'єму капіталу із зовнішніх джерел та своєчасного і повного виконання зобов'язань по його обслуговуванню і поверненню.

**Грошові кошти** – це гроші, капітал, матеріальні цінності. Всі грошові кошти підприємства, які знаходяться на його рахунках в банках, касах підприємства і у підзвітних осіб. Усі грошові кошти підприємства згідно з чинним законодавством повинні зберігатися на його поточних, валютних, бюджетних та інших рахунках у банківських установах. Частина грошових коштів у сумі, яка не перевищує установленого ліміту каси банком, який обслуговує підприємство, може зберігатися в касі підприємства. Частина готівки може бути видана під звіт робочим для виконання ними певних завдань.

**Грошові потоки** – це сукупність грошових надходжень і витрат розподілених у часі грошових коштів, які формуються в процесі фінансової господарської діяльності підприємства.

**Організація фінансів підприємств** – це метод, форми і способи формування і використання фінансових ресурсів, а також контроль за їх кругообігом з метою досягнення економічної мети. В основі організації фінансів підприємств лежить господарський механізм саморозвитку, який базується на принципах комерційного розрахунку: саморегулювання, самоокупності, самофінансування, а також на організаційно-правових формах господарювання.

**Фінанси підприємств** являють собою економічні (грошові) відносини суспільства, які пов'язані з виникненням і рухом грошових потоків на цій основі з формуванням, розподілом і використанням грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі виробництва, яке забезпечує стабільність економіки і суспільного життя в країні.

**Фінансова робота** – практична робота, яка забезпечує фінансову діяльність підприємства і здійснюється за такими основними напрямками: фінансове прогнозування і планування; оперативна, поточна фінансово-економічна робота; аналіз і контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства.

**Функції фінансів підприємств** – суспільне вираження суті фінансів, їх внутрішніх властивостей. Фінанси підприємств виконують три функції: 1) формування фінансових ресурсів у процесі здійснення господарської діяльності; 2) розподіл і використання фінансових ресурсів для забезпечення стабільної операційної діяльності, інвестиційної діяльності, виконання своїх зобов'язань перед державою, банками й іншими суб'єктами; 3) контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

## **2 ГРОШОВІ ДОХОДИ ПІДПРИЄМСТВ ЗВ'ЯЗКУ**

### ***Основні питання:***

**2.1. Поняття тарифних доходів.**

**2.2. Класифікація тарифних доходів за способом оплати послуг.**

**2.3. Види доходів за різними підгалузлями зв'язку.**

**2.4. Середня доходна ставка.**

### **2.1. Поняття тарифних доходів**

Послуги зв'язку надають за установленими тарифами. Сума плати за послуги зв'язку складає валову суму доходів від експлуатації засобів зв'язку, які прийнято називати тарифними доходами.

Загальна сума тарифних доходів відображає вартість послуг зв'язку, які надаються клієнтурі, та служить основним джерелом утворення фінансів оператора зв'язку. Систематичне зростання тарифних доходів, виконання плану тарифних доходів – обов'язкова умова роботи, як операторів зв'язку в цілому, так і кожного підприємства зв'язку – забезпечує безперебійне фінансування витрат підприємств і господарства зв'язку, виконання фінансових зобов'язань операторів зв'язку перед державою і стійкий фінансовий стан підприємств і міністерств зв'язку.

Нагадаю, що особливість економіки господарства зв'язку полягає у тому, що послуги зв'язку не виступають як речовинний продукт, а є корисним ефектом, споживаним клієнтурою одночасно з процесом виробництва послуг зв'язку. Тому послуги зв'язку оплачують за установленими тарифами не на стадії завершення процесу виробництва послуг зв'язку, як це прийнято при оплаті готової продукції в промисловості, а на початковій стадії процесу виробництва послуг зв'язку (витікаючий обмін).

До суми тарифних доходів включають також суму за продані знаки поштової оплати (марки, марковані конверти і поштові картки) незалежно від того, чи здійснений у момент їх продажу процес надання відповідних послуг зв'язку, чи ці знаки поштової оплати придбані про запас, чи для колекціонування.

### **2.2. Класифікація тарифних доходів за способом оплати послуг**

За способом оплати послуг тарифні доходи підрозділяють:

1. Доходи, що одержують від надання разових послуг зв'язку, – це стягувана операторами зв'язку плата за пересилку письмової кореспонденції, посилок, грошових переказів, періодичних видань, телеграм, за доставку додому пенсійних сум, за надання міжміських, міжнародних і внутрішньоміських, сільських переговорів, за роботу з установки і перестановки телефонних апаратів і радіотрансляційних передавачів, за користування телефонами-автоматами, за надання на короткі терміни каналів

міжміського телефонного зв'язку для подачі програм мовлення і для проведення нарад по проводах і в Інтернеті (інтерактивне спілкування). Величина цих доходів залежить від кількісних показників вихідного платного обміну, тобто чим більше одиниць обміну, тим більше сума тарифних доходів цієї групи.

2. Доходи від абонентної плати – до них відносяться суми за користування телефонами і радіотрансляційними передавачами, мобільний зв'язок, Інтернет, кабельне телебачення. У доход оператора зв'язку зараховується сума абонентної плати за поточний місяць (період) незалежно від того, за який термін абонент вніс наперед плату або навіть не заплатив її. Величина цих доходів залежить від середньомісячної кількості установлених телефонів, радіотрансляційних передавачів, кабельних послуг і від тарифної групи, до якої відноситься абонент (на пошті – абонентні ящики).

3. Доходи від орендної плати. До них відноситься сума плати за місяць, згідно з тарифам, за безперебійну роботу телеграфних і телефонних каналів. Величина цих доходів залежить від протяжності зданих в оренду каналів зв'язку, часу користування ними протягом доби і кількості днів у даному місяці. На пошті – оренда приміщень під аптечні кіоски, книжкові лотки.

4. Доходи від почасової оплати за роботу передавачів радіозв'язку, радіомовлення і телебачення, які залежать від тривалості (у годинах) роботи передавачів на добу і від їх потужності.

Якщо доходи за користування телефонами обмежені виробничою (вмонтовуваною) місткістю станцій і ліній, за користування радіотрансляційними передавачами – потужністю радіовузла, за роботу передавачів, кількістю годин на добу, то тарифні доходи від разових послуг зв'язку нічим не обмежені, вони можуть і повинні зростати. Збільшення тарифних доходів можливе за активної роботи підприємств зв'язку з надання різних послуг зв'язку.

Вам відомо, що деякі послуги зв'язку надаються з подальшою їх оплатою, тобто у кредит, що дуже зручно, як фізичним, так і юридичним особам (до таких послуг відносяться передача з квартирних телефонів тексту телеграм і замовлення на міжміські і міжнародні телефонні розмови).

Отже, тарифними доходами оператора зв'язку є вартість наданих (незалежно від дати оплати) клієнтурі основних послуг зв'язку, каналів зв'язку, засобів радіомовлення і телебачення і деяких інших послуг за тарифами, затвердженим в установленому порядку.

### **2.3. Види доходів за різними підгалузями зв'язку**

Для поштового зв'язку доходи враховуються за наступними видами:

- продані знаки поштової оплати;
- письмову кореспонденцію;
- пересилку і доставку грошових переказів;
- пенсії;

- пересилку посилок, бандеролей;
- пересилку і доставку періодичних видань;
- збір за зберігання посилок, переказів;
- плата населення за користування абонентними ящиками.

Для міжміського телефонного і телеграфного зв'язку можна виділити:

- доходи за разові послуги (міжміські телефонні розмови або телеграми);
- доходи за оренду каналів або засобів зв'язку.

За міським телефонним зв'язком виділяються доходи від абонентної плати за установку і перестановку телефонних апаратів, збір з телефонів-автоматів тощо.

Тарифи затверджуються на всі послуги зв'язку з диференціацією залежно від ваги (листи, посилки, бандеролі), від відстані (посилки, листи, міжміські і міжнародні телефонні розмови), характеру послуги (звичайні, термінові), від підвищеної матеріальної відповідальності оператора зв'язку (цінні листи, бандеролі).

#### 2.4. Середня доходна ставка

За наявності такої значної кількості тарифних такс неможливо користуватися тарифами на послуги зв'язку при плануванні тарифних доходів. Тому для планування тарифних доходів застосовується розрахунковий показник – середня доходна ставка, що припадає на один укрупнений показник платних послуг зв'язку (це може бути письмова кореспонденція, посилка незалежно від ваги, міжміська або міжнародна телефонна розмова незалежно від її тривалості, відстані, терміновості).

Середня доходна ставка нараховується за формулою:

$$\tilde{N} = \frac{\tilde{A}}{Q}, \quad (2.1)$$

де  $C$  – середня доходна ставка;  $D$  – сума тарифних доходів за даний вид послуги зв'язку;  $Q$  – кількість одиниць вихідного платного обміну і середня кількість абонентів телефонної мережі.

Величина середньої доходної ставки не стабільна, вона змінюється як в продовж року, так і з року в рік (може як збільшуватися, так і зменшуватися).

Усі розглянуті тарифні доходи відносяться до доходів від звичайних видів діяльності операторів зв'язку. Але існують ще й інші надходження, до яких відносяться:

- операційні доходи;
- позареалізаційні доходи;
- надзвичайні доходи.

До *операційних доходів* відносяться:

- надходження, пов'язані з наданням за плату в тимчасове користування активів організації (наприклад, машинно-транспортних засобів);

- надходження, пов'язані з наданням за плату прав, які виникають з патентів на винаходи, промислові зразки та інших видів інтелектуальної власності;

- надходження, пов'язані з участю в статутних капіталах інших організацій (включаючи відсотки та інші доходи з цінних паперів);

- доходи, одержані в результаті спільної діяльності;

- надходження від продажу основних засобів та інших активів;

- відсотки, одержані за надання в користування грошових коштів підприємства, а також відсотки за використання банком грошових коштів, що знаходяться на рахунку організації в цьому банку.

*Позареалізаційними доходами є:*

- штрафи, пеня, неустойки за порушення умов договорів;

- активи, одержані безоплатно, зокрема за договором дарування;

- надходження у відшкодування заподіяних організації збитків;

- прибуток минулих років, виявлений у звітному році;

- суми кредиторської і депонентної заборгованості, за якими закінчився термін позовної давності;

- курсові різниці;

- сума дооцінки активів (за винятком необоротних активів).

До *надзвичайних доходів* тобто надходження, що виникають як наслідки надзвичайних обставин господарської діяльності (це стихійні лиха, пожежі, аварії) відносяться:

- страхове відшкодування;

- вартість матеріальних цінностей, що залишаються від списання непридатних до відновлення і подальшого використання активів.

### ***Контрольні питання***

1. Економічна сутність тарифних доходів підприємств зв'язку.

2. Класифікація тарифних доходів за способом оплати послуг.

3. Види доходів за різними підгалузями зв'язку.

4. Сутність і порядок розрахунку середньої доходної такси.

5. Сутність і економічний зміст:

- операційних доходів;

- позареалізаційних доходів;

- надзвичайних доходів.

### ***Тести для перевірки знань***

*1. Тарифні доходи підприємства зв'язку – це:*

а) чистий прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства;

б) сума плати за послуги зв'язку;

в) засоби, одержані від реалізації продукції за вирахуванням ПДВ;

2. *Тарифні доходи розраховуються:*

а)  $D_t = Q \cdot q$ , де  $Q$  – обсяг продукції;  $q$  – тариф послуги зв'язку;

б)  $D_t = \text{ЧД} - \text{ПДВ}$ , де ЧД – чистий дохід; ПДВ – податок на додану вартість;

в)  $D_t = Q \cdot 16,67\%$ , де  $Q$  – обсяг продукції; 16,67% – ставка ПДВ.

3. *За способом сплати послуг тарифні доходи підрозділяють:*

а) доходи від надання послуг зв'язку;

б) доходи від абон. плати;

в) доходи від орендної плати;

г) усі вищеперелічені.

4. *Середня доходна ставка нараховується за формулою:*

а)  $C = Q \cdot q$ , де  $Q$  – об'єм продукції;  $q$  – тариф послуги зв'язку;

б)  $C = \frac{\dot{A}}{Q}$ , де  $\dot{A}$  – сума тарифних доходів;  $Q$  – об'єм продукції;

в)  $C = \frac{\dot{A}}{\dot{I}}$ , де  $\dot{E}$  – експлуатаційні витрати;  $\dot{I}$  – прибуток підприємства;

5. *На розмір виручки від реалізації підприємства впливають наступні фактори:*

а) об'єм послуг;

б) рівень тарифів;

в) політична стабільність в країні;

г) прибуток підприємства.

6. *Чистий дохід підприємства розраховується:*

а)  $\text{ЧД} = \text{П} - \text{Е}$ , де  $\text{П}$  – прибуток підприємства;  $\text{Е}$  – експлуатаційні витрати;

б)  $\text{ЧД} = \text{Д} - \text{ПДВ}$ , де  $\text{Д}$  – тарифні доходи; ПДВ – податок на додану вартість;

в)  $\text{ЧД} = \text{ВД} - \text{ВР} - \text{Апо}$ , де  $\text{ВД}$  – валові доходи;  $\text{ВР}$  – валові витрати;

$\text{Апо}$  – амортизація з податкового обліку.

7. *Існують наступні види доходів:*

а) операційні;

б) економічні;

в) позареалізаційні;

г) надзвичайні.

8. *До операційних доходів відносяться:*

а) платежі за участь у статутних капіталах інших організацій;

б) штрафи, пеня, неустойки за порушення умов договорів;

в) страхові відшкодування.

9. *До позареалізаційних доходів відносяться:*

а) активи, одержані безоплатно;

б) прибуток минулих років, виявлений в звітному році;

в) доходи, одержані в результаті спільної діяльності.

10. *До надзвичайних доходів відносяться:*

а) надходження у відшкодуванні заподіяних організаційних збитків;

б) надходження, що виникають унаслідок надзвичайних обставин;

в) страхове відшкодування.



### *Теми рефератів*

1. Планування тарифних доходів з урахуванням специфіки надаваних послуг.
2. Доходи від різних видів діяльності та їх характеристика.
3. Формування і розподіл тарифних доходів у галузі зв'язку.

### *Термінологічний словник*

**План доходів і витрат підприємства [operating income-exprences plan]** – один із основних видів поточного фінансового плану підприємства, що складається на первинному етапі цього планування (оскільки ряд його показників служить початковою базою розробки інших видів фінансового плану). Метою розробки цього плану є визначення суми чистого прибутку від виробничо-комерційної діяльності підприємства. В процесі розробки цього плану повинен бути забезпечений чіткий взаємозв'язок планованих показників доходів (валового і чистого) від реалізації продукції, витрат, податкових платежів, балансового і чистого прибутку підприємства.

**Співвідношення рівня ризику і прибутковості [risk/ return rate off]** – один із найважливіших показників оцінки інвестиційних якостей індивідуальних інструментів інвестування й інвестиційного портфеля в цілому, що характеризує як співвідносяться між собою рівні ризику і прибутковості. Середньоринкове співвідношення цих показників вимірюється графіком «*лінії надійності ринку*». Порівняння цього співвідношення за індивідуальним інструментом інвестування із середньоринковим дозволяє судити про ступінь його інвестиційної привабливості.

**Цільова сума доходів [purpose-oriented income]** – планова сума доходу від реалізації продукції, розрахована на основі *цільової суми прибутку* з урахуванням планованих витрат і ставки податків, що входять у ціну виробів.

**Чистий грошовий потік [net cash flow]** – різниця між позитивним і негативним грошовими потоками в даному періоді часу. Основу чистого грошового потоку з операційної діяльності складає сума *чистого прибутку і амортизаційних відрахувань*.

**Чистий дохід [net income; disposable income; DI]** – сума доходу, що залишається у розпорядженні підприємства після виплати з його валового доходу сум податкових платежів, що входять у ціну продукції. До таких платежів відноситься податок на додану вартість, акцизний збір, митні збори й деякі інші збори.

**Валовий дохід** – це вартість знов створеного продукту в грошовому вираженні. Валовий дохід складається із заробітної плати і чистого доходу. Валовий дохід визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції (грошовими надходженнями) і матеріальними витратами, зокрема амортизаційні відрахування у складі собівартості продукції.

**Виручка від реалізації продукції** – грошові кошти, які надійшли підприємству за продану продукцію.

**Доходи від фінансово інвестиційної діяльності** – це грошові кошти, які одержали у вигляді: дивідендів, відсотків, доходів, курсової різниці; від вкладення тимчасово вільних засобів у прибуткові цінні папери, до статутних фондів інших підприємств, розміщення на депозитних рахунках комерційних банків і тому подібне.

**Інші операційні доходи** – суми інших доходів від операцій діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): дохід від операційної оренди активів, дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних самих активів; дохід від реалізації оборотних активів (окрім фінансових інвестицій) і тому подібне.

**Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)** – показник, який визначається відрахуванням з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок і тому подібне.

**Емісійний дохід** – сума перевищення доходів, одержаних підприємством від первинної емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав).

**Якість доходів [quality of earnings]** – узагальнена характеристика основного джерела зростання доходів підприємства. Висока якість доходів характеризується зростанням випуску продукції і зниженням її собівартості (витрат), а низька якість доходів – зростанням цін на продукцію без збільшення об'єму її випуску і реалізації в натуральному виразі.

**Необхідна (потрібна) ставка доходу [required rate of return; RRR]** – мінімальний рівень майбутнього доходу, який інвестор хоче отримати, вкладаючи капітал.

### 3. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ

**Основні питання:**

**3.1. Економічний зміст та класифікація витрат підприємства зв'язку**

**3.2. Централізовані витрати**

#### 3.1. Економічний зміст та класифікація витрат підприємства зв'язку

Необхідність вивчення класифікації витрат підприємства випливає з того факту, що зрештою сукупність витрат чинить вирішальний вплив на формування практично всіх фінансових показників, вони є об'єктом фінансового планування і контролю з боку фінансових служб підприємства.

Державні витрати – це грошові відносини, які складаються при розподілі і використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування основних витрат розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб.

Державні витрати у виробничій сфері диференціюються за галузевим, внутрігалузевим і цільовим напрямками, за територіальною ознакою. У невиробничій сфері державні витрати спрямовують на розвиток соціально-культурних заходів, оборону й управління.

Що стосується витрат підприємств і організацій зв'язку то, за своїм економічним змістом, загальна сума витрат підприємств зв'язку підрозділяється на п'ять великих, самостійних груп витрат – рис. 3.1.

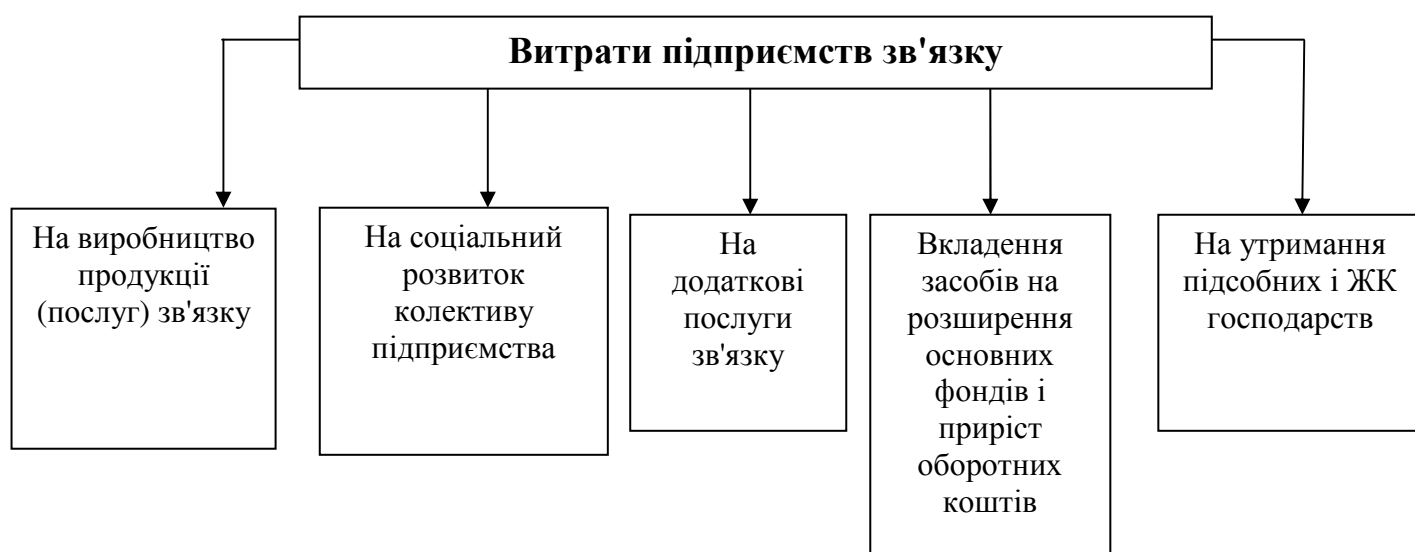


Рисунок 3.1 – Витрати підприємств зв'язку

Кожна з цих витрат має свої джерела відшкодування.

**1. Витрати на виробництво продукції зв'язку** (експлуатаційні витрати) в цілому по галузі зв'язку відшкодовуються за рахунок загальної суми тарифних доходів, а витрати кожного підприємства зв'язку в цілому – за рахунок власних доходів, що є перерозподіленими тарифними доходами.

**2. Вкладення засобів на розширення основних фондів** призначається на систематичне розширене відтворення основних фондів, на їх повне і часткове відновлення. Засоби, призначені на розширення і повне відновлення основних фондів, називаються *капітальними вкладеннями*. Ці витрати відшкодовують за рахунок: амортизації, прибутку й ін., а також з бюджету.

**3. Витрати на соціальний розвиток колективів підприємств зв'язку** передбачають проведення заходів, які спрямовані на підвищення кваліфікації й освітнього рівня працівників, поліпшення соціальних умов їхньої праці і побуту. Ці витрати фінансують за рахунок заохочувальних фондів підприємств, держбюджету, засобів профспілкових організацій.

**4. Витрати на утримання підсобних господарств** відшкодовують за рахунок доходів, які одержують від реалізації виготовленої продукції самих підсобних господарств та послуг транспорту. До підсобних господарств, що знаходяться на балансі експлуатаційних підприємств зв'язку, відносяться автобази, ремонтні майстерні, стовпопросочувальні пункти, полігони з виготовлення залізобетонних стовпів та приставок, акумуляторно-зарядні бази.

Витрати на утримання житлово-комунального господарства (ЖКГ) джерелом свого покриття мають доходи, що одержують від жителів ЖКГ. Оскільки ці доходи часто не покривають витрати, то для відшкодування збитків ЖКГ залучають частину прибутку підприємства, яке має на своєму балансі це господарство.

**5. Витрати з надання клієнтурі додаткових послуг зв'язку** проводять за рахунок доходів, що одержуються підприємством зв'язку від клієнтури за надання цих послуг.

Розрізняють наступні основні джерела фінансування витрат підприємств зв'язку: власні засоби – доходи, прибуток, амортизаційні відрахування; засоби, що надходять від вищестоящих організацій у порядку перерозподілу ресурсів; асигнування з державного бюджету; кредити банків.

### 3.2. Централізовані витрати

До складу експлуатаційних витрат у цілому по галузі зв'язку, крім витрат підприємств зв'язку, входять також витрати:

- на утримання свого апарату;
- також централізовані витрати Міністерства транспорту та зв'язку.

Витрати на утримання апарату управління Міністерства зв'язку не включають в експлуатаційні витрати, а їх передбачають у витратах державного бюджету.

Централізовані витрати здійснюються генеральними дирекціями і Міністерством зв'язку за всі підлеглі їм підприємства зв'язку і включають:

- оплату бланків виробничої документації;
- підготовку кадрів (витрати на утримання курсів і семінарів для підготовки і підвищення кваліфікації працівників зв'язку).

Підприємства зв'язку здійснюють витрати, як готівкою, так і в порядку безготівкових розрахунків. Розрахунки готівкою проводяться шляхом безпосередньої передачі грошей з каси підприємства-платника одержувачеві. Сюди відноситься виплата заробітної плати і премій працівникам підприємства, причому лише та заробітна плата, яка підлягає виплаті на руки, тобто за вирахуванням прибуткового податку. Готівкою також здійснюються витрати на відрядження, тверді надбавки замість добових роз'їзним працівникам зв'язку.

За безготівковим розрахунком витрати оплачують шляхом перерахування коштів з розрахункового рахунку підприємства зв'язку на розрахункові рахунки відповідних постачальників різних організацій. Підприємства зв'язку розраховуються безготівковим шляхом за відвантажені їм товаро-матеріальні цінності, електроенергію, оренду виробничих приміщень.

Експлуатаційні витрати в цілому по галузі зв'язку фінансуються досить просто: експлуатаційні витрати покриваються тарифними доходами – грошовими коштами, що отримують від клієнтури за тарифами, які діють. Оскільки тарифні доходи міністерства зв'язку перевищують загальну суму експлуатаційних витрат, то для фінансування цих витрат не вимагається ні асигнування з бюджету, ні будь-які інші джерела.

Проте існують підприємства зв'язку, що мають незначну величину тарифних доходів і, так звані, безприбуткові підприємства, тобто підприємства, які безпосередньо не обслуговують клієнтуру. Існування таких підприємств зв'язку вимагає з боку вищестоящих організацій складної роботи з фінансування вироблених підприємством витрат. Цей перерозподіл здійснюється таким чином.

У галузі зв'язку за характером фінансування експлуатаційних витрат підприємства зв'язку можна поділити на наступні групи:

1) підприємства зв'язку, в яких тарифні доходи більше експлуатаційних витрат, тобто  $D_t > E$ . Ці підприємства використовують для покриття своїх експлуатаційних витрат частину тарифних доходів у розмірі власних доходів, а все те, що перевищує тарифні доходи над власними перераховують на рахунок вищестоящої організації.

2) Підприємства зв'язку, в яких тарифні доходи менше експлуатаційних витрат, тобто  $D_t < E$ . Ці підприємства покривають витрати всіма тарифними доходами, що надходять до них, і, крім того потребують додаткового фінансування від вищестоящої організації.

3) Підприємства зв'язку, що абсолютно не мають тарифних доходів ( $D_t = 0$ ), так звані безприбуткові підприємства. Незалежно від того, яку суму складають у цих підприємств власні доходи, вищестояща організація фінансує їх на покриття експлуатаційних витрат.

4) Організації, що не мають ні тарифних, ні власних доходів ( $D_t = 0$ ;  $D_v = 0$ ) – це організації, що здійснюють контрольні функції й охорону, наприклад бюро контролю перекладів, загони воєнізованої охорони. Витрати на своє утримання ці організації одержують від вищестоящої організації двічі на місяць у розмірі передбачених кошторисом витрат.

Підприємство зв'язку, виходячи зі своїх виробничих можливостей і місцевих умов, можуть надавати клієнтурі, головним чином населенню, разом з основними, також і додаткові послуги. Наприклад: упаковка посилок і бандеролей, доставка посилок додому, написання адрес на різних видах відправлень, розсилання реклам за безадресною системою й □ед. Доходи, що надходять від додаткових послуг зв'язку, не враховують у складі тарифних доходів. Вони є засобами цільового призначення, на які дозволені наступні витрати:

- безпосередньо пов'язані з наданням додаткових послуг: заробітна плата, що спеціально виділяється для надання цих послуг штатного та нештатного персоналу, матеріали для упаковки посилок і бандеролей, оплата послуг транспорту при доставці посилок додому;

- пов'язані з організацією і розширенням додаткових послуг: пристосування приміщень для організації упаковки посилок на ринках, ярмарках, придбання транспортних засобів для доставки посилок додому, витрати по рекламі додаткових послуг і т.д.;

- на оформлення дизайну підприємств зв'язку: придбання меблів, квітів, озеленення території підприємства зв'язку, упорядкування кімнат відпочинку, додаткові, понадпередбачені в плані експлуатаційні витрати, витрати на поточний ремонт і прибирання приміщень, на поліпшення освітлення й ін.;

- на фінансування 70% вартості форменого одягу, що залишилися 30% вартості у вигляді знижки включаються в експлуатаційні витрати з ст. «Заробітна плата штату основної діяльності». Всі ці витрати не включаються до складу експлуатаційних витрат підприємств зв'язку, по них складається окремий кошторис.

#### ***Витрати на доставку товарів:***

- витрати на залізничні, водні і автогужові перевезення від постачальників до складу контори постачання, витрати на доставку товарів автотранспортом із залізничних станцій і пристаней до складу постачальницької організації;

- витрати на навантажувально-розвантажувальні роботи.

#### ***Витрати на зберігання, підбір і реалізацію товарів:***

- основну і додаткову заробітну плату, а також відрахування на соціальне страхування від фонду заробітної плати персоналу, який працює на складі;

- витрати на оренду, поточне утримання складських приміщень і списання зносу інструментів і госпінвентарю;

- амортизаційні відрахування від вартості основних фондів;

- витрати на оплату тари й іншого пакувального матеріалу;

– витрати на відрядження персоналу, який працює на складі, на підготовку кадрів, охорону праці і техніку безпеки.

**Адміністративно-управлінські витрати** складаються з основної і додаткової заробітної плати адміністративно-управлінського персоналу, відрахувань від неї на соціальне страхування, витрат на відрядження адміністративно-управлінського персоналу (канцелярських, друкарських, поштових, телеграфних, телефонних витрат).

**Витрати проектних і науково-дослідних інститутів** складаються із заробітної плати працівників інститутів, витрат на матеріали, які комплектують вироби, вартості спеціального устаткування, витрат конструкторських відділів, дослідницьких майстерень і сторонніх організацій з виконання робіт, витрат на наукові відрядження і господарських витрат на утримання приміщень.

**Бюджетні асигнування** використовуються для фінансування навчальних, дитячих установ й апарату Міністерства зв'язку.

### ***Контрольні питання***

1. Сутність і класифікація витрат підприємств.
2. Джерела відшкодування витрат підприємств зв'язку.
3. Централізовані витрати підприємств галузі зв'язку.
4. Фінансування експлуатаційних витрат підприємств зв'язку.

### ***Тести для перевірки знань***

1. *Державні витрати у виробничій сфері диференціюються за такими ознаками:*

- а) галузевою;
- б) територіальною;
- в) політичною;
- г) соціально-економічною.

2. *Витрати на виробництво продукції зв'язку відшкодовують тільки за рахунок:*

- а) держави;
- б) власних тарифних доходів;
- в) іноземних інвестицій, які залучають у галузь зв'язку.

3. *Засоби на розширення ОФ призначаються для:*

- а) покриття витрат на виробництво підприємства зв'язку;
- б) розширене відтворення;
- в) стимулювання працівників підприємства зв'язку (виплата премій, дотацій та ін.).

4. *Витрати з надання клієнтурі додаткових послуг покриваються за рахунок:*

- а) чистого прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства зв'язку;
- б) держави;

в) доходів, що одержують підприємства зв'язку за надання цих послуг.

5. *Експлуатаційні витрати підприємства зв'язку фінансують:*

- а) держава;
- б) за рахунок залучення інвестицій і спонсорських засобів;
- в) тарифні доходи.

6. *До складу експлуатаційних витрат підприємства зв'язку не включають:*

- а) фонд заробітної плати;
- б) витрати на доставку товарів;
- в) амортизаційні відрахування;
- г) витрати на підбір, зберігання і реалізацію товарів.

7. *Нарахування на заробітну плату – це:*

- а) премії, дотації й інші виплати працівникам;
- б) податкові відрахування до Пенсійного фонду і всі фонди соціального страхування;

в) зарплата бухгалтерів та інших працівників фінансових відділів.

8. *Собівартість продукції зв'язку розраховується:*

а)  $\bar{C} = \frac{E}{\bar{A}}$  або  $\bar{C} = \frac{E}{Q}$ ;

б)  $\bar{C} = \frac{\bar{A}}{E}$  або  $\bar{N} = \frac{Q}{E}$ ;

в)  $\bar{N} = \frac{E}{\bar{I}} * 100\%$ .

9. *Структура експлуатаційних витрат показує, яка питома вага кожної статті витрат у загальній сумі тарифних доходів:*

- а) вірно;
- б) невірно.

10. *Калькуляція собівартості показує, яку питому вагу займає кожна стаття експлуатаційних витрат у загальній сумі експлуатаційних витрат підприємства:*

- а) вірно;
- б) невірно.

### *Теми рефератів*

1. Економічний зміст та класифікація витрат підприємств зв'язку.
2. Фінансування експлуатаційних витрат підприємств зв'язку.

### *Термінологічний словник*

**Непрямі витрати [indirect costs]** – види операційних витрат, які у зв'язку з комплексністю їх здійснення не можуть бути повністю віднесені до



виробництва (збуту) конкретних видів продукції в процесі калькуляції її собівартості.

**Загальна сума витрат [total costs; TC]** – сукупність постійних і змінних поточних витрат підприємства в певному періоді.

**Витрати** – зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його виключення або розподілу між власниками).

**Змінні витрати (витрати) [variable costs; VC; variable expenses]** – поточні витрати підприємства, сума яких знаходиться в прямій залежності від об'єму його виробничої або збутової діяльності.

**План доходів і витрат підприємства [operating income-expences plan]** – один із основних видів поточного фінансового плану підприємства, що складається на первинному етапі цього планування (оскільки ряд його показників служить початковою базою розробки інших видів фінансового плану). Метою розробки цього плану є визначення суми чистого прибутку від виробничо-комерційної діяльності підприємства. В процесі розробки цього плану повинен бути забезпечений чіткий взаємозв'язок планованих показників доходів (валового і чистого) від реалізації продукції, витрат, податкових платежів, балансового і чистого прибутку підприємства.

**План надходження і витрачання грошових коштів [cash income-expenses plan]** – один з основних видів поточного фінансового плану підприємства, що відбиває результати прогнозування його грошових потоків. Метою розробки цього плану є забезпечення постійної платоспроможності підприємства на всіх етапах планового періоду.

**Політика управління поточними витратами [costs management policy]** – частина загальної політики управління прибутком, яка спрямована на оптимізацію суми і рівня, що забезпечує досягнення передбачених об'ємів виробничо-комерційної діяльності і прибутку підприємства.

**Постійні витрати (витрати) [fixed cost; FC; fixed expenses]** – поточні витрати підприємства, які носять незмінний (впродовж даного періоду) характер і не залежать від об'єму його виробничої і збутової діяльності.

**Витрати майбутніх періодів [prepayments]** – витрати, понесені в звітному періоді, але не включені до складу поточних витрат, оскільки вони підлягають списанню за рахунок доходів майбутніх звітних періодів. Вони відбиваються в активі балансу підприємства (у складі його оборотних активів). Оскільки витрати майбутніх періодів є абсолютно неліквідними активами при оцінці рівня ліквідності активів і платоспроможності підприємства.

**Собівартість продукції [cost price of production]** – виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на виробництво і збут товарів, робіт і послуг. Розрізняють заводську собівартість (що відбиває поточні витрати тільки на виробництво продукції) і повну вартість продукції (що включає разом із заводською собівартістю і поточні витрати підприємства щодо її збуту). Перелік поточних витрат, які включають у собівартість, регулюється

державними нормативними актами, які відбивають галузеву специфіку діяльності виробничих підприємств.

**Поточні витрати [current cost; CC]** – виражені в грошовій формі витрати трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів підприємства, пов'язані здійсненням його поточної господарської діяльності які відшкодовують протягом одного *операційного (виробничо-комерційного) циклу* у складі ціни продукції.

**Валові витрати** – витрати, здійснені платником податку на прибуток протягом звітного періоду, які виключають із суми відкоректованого валового доходу для обчислення суми оподатковуваною податком прибутку.

**Витрати обігу [cost of sales; COS]** – виражені в грошовій формі поточні витрати трудових, матеріальних, фінансових та інших видів ресурсів на здійснення торгової (торгово-посередницької, збутової) діяльності підприємства.

**Витрати виробництва [manufacturing costs]** – виражені в грошовій формі поточні витрати трудових, матеріальних, фінансових та інших видів ресурсів на виробництво продукції. Ці поточні витрати враховують і планують як *собівартість продукції*.

**Методи калькуляції собівартості продукції [calculation methods]** – система способів калькуляції собівартості продукції залежно від її видів, складності, характеру організації виробництва та інших факторів. У сучасній практиці використовують наступні основні методи калькуляції собівартості продукції: нормативний, попередній, позаказний.

## 4. ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ, ЙОГО ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ

**Основні питання:**

**4.1. Функції прибутку.**

**4.2. Фонди економічного стимулювання.**

**4.3. Рентабельність підприємств зв'язку.**

*Прибуток* формує найбільшу частку фінансових ресурсів підприємства та держави. Прибуток характеризує економічну ефективність роботи підприємства, є основним джерелом розвитку виробництва і матеріального стимулювання. *Прибуток* – це синтетичний, узагальнювальний показник, відбиває об'єм наданих послуг зв'язку, їхню якість і собівартість. Від величини прибутку залежать відрахування до фондів підприємства зв'язку, суми, що залишаються підприємству на покриття його планових потреб, і суми платежів до бюджету.

### 4.1. Функції прибутку

Як правило, виділяють дві *основні функції* прибутку – це міра ефективності суспільного виробництва та стимулююча функція.

*Функція прибутку як міра ефективності виробництва* полягає у тому, що саме прибуток (і рентабельність) є основними показниками успішної діяльності підприємства і зумовлюють ухвалення таких рішень, як вихід на нові ринки збуту, перелив капіталу з одних галузей в інші.

*Стимулююча функція прибутку* зумовлена тим, що прибуток дозволяє одержувати не тільки особистий дохід (наприклад, акціонери компанії одержувати дивіденди за цінними паперами), але і створює можливості для нарощування капіталу, а відповідно і збільшення об'єму виробництва, можливість виходу на нові сегменти ринку збуту, що у свою чергу приводить до збільшення робочих місць, збільшення податкових надходжень до бюджету.

У галузі зв'язку сума прибутку залежить від двох *факторів*: від величини тарифних доходів і величини експлуатаційних витрат. Тому темп зростання тарифних доходів повинен випереджати темп зростання експлуатаційних витрат.

Треба відзначити, що використовується декілька понять прибутку:

1) Балансовий прибуток, який складається з прибутку від реалізації продукції і послуг, від підсобних підприємств і господарств й інший прибуток, що враховується, і відображений на балансі підприємства.

$$\text{ЧД} = \text{Д(ВД)} - \text{ПДВ}, \quad (4.1)$$

де ЧД – чистий дохід;

Д(ВД) – відповідно дохід або валовий дохід;

ПДВ – податок на додану вартість.

Чистий дохід підприємства формується за рахунок дивідендів і продажу (надання) товарів (робіт, послуг), тобто об'єму продукції підприємства

$$\text{Пзаг.}_{(\text{БП})} = \text{ЧД} - \text{Е} = \text{Попер} + \text{Пінш}, \quad (4.2)$$

де  $\text{Пзаг.}_{(\text{БП})}$  – прибуток загальний (балансовий прибуток) ;

ЧД – чистий дохід;

Е – експлуатаційні витрати;

Попер – прибуток від операційної діяльності;

Пінш – прибуток від іншої діяльності.

Загальний прибуток формується за рахунок основних засобів і пайової участі в діяльності підприємства.

$$\text{Пзаг.}_{(\text{БП})} = \text{Попод}, \quad (4.3)$$

де  $\text{Пзаг.}_{(\text{БП})}$  – прибуток загальний (балансовий прибуток) ;

Попод – прибуток, який підлеглий оподаткуванню.

$$\text{ЧП} = \text{Пзаг.} - \text{Под}_{\text{пр}} + (-) \text{Пнд}, \quad (4.4)$$

де ЧП – чистий прибуток;

Пзаг. – прибуток загальний;

Под<sub>пр</sub> – податок на прибуток (25%);

Пнд – прибуток від надзвичайної діяльності.

## 4.2. Фонди економічного стимулювання

Існують наступні фонди економічного стимулювання:

- фонд матеріального заохочення (ФМЗ);
- фонд соціально-культурних заходів (ФСЗ);
- фонд розвитку виробництва (ФРВ).

ФМЗ та ФСЗ відносяться до групи заохочувальних фондів і призначені для заохочення, як окремих працівників підприємства, так і колективу в цілому. ФРВ, як це впливає із самої його назви, покликаний забезпечити підприємство зв'язку засобами для розширеного відтворення основних фондів і для підвищення їхньої економічної ефективності (модернізація).

ФМЗ використовується:

- для преміювання робочих понад премії, що виплачуються їм із фонду заробітної плати за положенням почасово-преміальної системи;
- для преміювання керівних, інженерно-технічних працівників і службовців за установленим для них положенням про преміювання;
- для виплати премій колективам і окремим працівникам за досягнення кращих показників у внутрішньовиробничому змаганні;

- для надання одноразової матеріальної допомоги працівникам підприємств зв'язку;

- для виплати винагороди робочим, керівним, інженерно-технічним працівникам і службовцям за загальні річні підсумки роботи підприємства в цілому. Таким чином, засоби прибутку, що направляються до фонду матеріального заохочення, використовуються на підвищення матеріального добробуту, на підвищення середньої заробітної плати працівників підприємства, які створюють своєю працею прибуток.

ФСЗ використовується:

- на будівництво і капітальний ремонт клубів, дитячих таборів, будинків відпочинку, туристичних та баз відпочинку, спортивних споруд та інших об'єктів культурно-побутового і медичного призначення, на придбання устаткування і інвентарю для перерахованих об'єктів, а також для їдалень і буфетів;

- на придбання медикаментів для лікарсько-санаторних установ, путівок у будинки відпочинку, пансіонати, санаторії, на туристичні бази і маршрути, на проведення культурно-освітніх і фізкультурних заходів;

- на посилене харчування дітей, що знаходяться в дитячих садах, яслах, дитячих таборах, на здешевлення вартості харчування в їдальнях і буфетах підприємства;

- на відшкодування надпланових витрат за утримування культурно-освітніх установ і дитячих таборів. Таким чином, засоби прибутку, що направляються до фонду соціально-культурних заходів і житлового будівництва, є джерелом не стільки індивідуального, скільки колективного заохочення працівників підприємства.

ФРВ створюється за рахунок прибутку, але основне джерело його освіти – це частина (15%) амортизаційних відрахувань, призначених на повне відновлення. Крім того, до фонду розвитку виробництва зараховують фактичні суми виручки від реалізації вибулого і зайвого майна, що числиться у складі основних фондів, за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх ліквідацією. ФРВ призначений для фінансування капітальних вкладень для:

- впровадження нової техніки з механізації і автоматизації виробничих процесів;

- модернізації устаткування;

- оновлення основних фондів;

- придбання транспортних засобів;

- удосконалення організації виробництва і праці, а також на здійснення заходів щодо зростання продуктивності праці, зниження собівартості і підвищення рентабельності.

### **4.3. Рентабельність підприємств зв'язку**

Абсолютний розмір прибутку відіграє важливу роль у фінансовому житті підприємства, але він не характеризує ефективність діяльності підприємства. Так, наприклад, два підприємства зв'язку мають однаковий прибуток, але одне

з них має у своєму розпорядженні удвічі більшу вартість основних фондів. Зіставлення абсолютного розміру прибутку з технічним оснащенням підприємства зв'язку дозволяє зробити висновок про те, що друге підприємство працює ефективніше, хоча і дає таку суму прибутку, як і перше. Для визначення ефективності роботи підприємства застосовується показник **рівень рентабельності**. Цей показник обчислюється як:

$$r = \frac{\dot{\Pi}}{\hat{O}_{\text{осн}} + \hat{O}_{\text{об}}}, \quad (4.5)$$

де  $\Pi$  – прибуток підприємства;  
 $\Phi_{\text{осн}}$  – вартість основних фондів;  
 $\Phi_{\text{об}}$  – вартість оборотних коштів.

За допомогою рівня рентабельності оцінюють ефективність використання наданих підприємству основних і оборотних коштів.

На підприємствах поштового зв'язку основні виробничі фонди складаються здебільшого із виробничих будівель, а питома вага устаткування, апаратури і споруд порівняно низька. Ці підприємства не мають можливості підвищувати ефективність використання основних виробничих фондів, тому найчастіше рентабельність обчислюється щодо експлуатаційних витрат:

$$r = \frac{\dot{\Pi}}{E}, \quad (4.6)$$

де  $\Pi$  – прибуток підприємства;  
 $E$  – експлуатаційні витрати.

### **Контрольні питання**

1. Економічний зміст прибутку.
2. Функції прибутку, їхня суть.
3. Фактори, що впливають на величину прибутку.
4. Види і напрями використання фондів економічного стимулювання.
5. Сутність рентабельності як показника ефективності роботи підприємства. Методика розрахунку.

### **Тести для перевірки знань**

1. Прибуток – це:

- а) грошові надходження, що одержує підприємство від реалізації товарів, робіт, послуг;
- б) синтетичний, узагальнений показник, що відбиває об'єм наданих послуг зв'язку, їхню якість і собівартість.

2. До функцій прибутку відносяться:

- а) вимірвальна функція, функція як міра ефективності виробництва;
- б) контрольна;

в) стимулююча;

г) розподільна;

3. Загальний (балансовий) прибуток розраховується:

а)  $\Pi = \text{ВД} - \text{ВВ} - \text{А}$ , де ВД – валові доходи; ВВ – валові витрати;

А – амортизаційні відрахування;

б)  $\Pi = \text{ЧД} - \text{Е}$ , де ЧД – чисті доходи; Е – експлуатаційні витрати;

в)  $\Pi = \text{Д} - \text{ПДВ} - \text{Аз}$ , де Д – доходи; ПДВ – податок на додану вартість;

Аз – акцизний збір;

4. До фондів економічного стимулювання не відносять:

а) фонд матеріального заохочення;

б) фонд на поліпшення основних засобів;

в) фонд соціально-культурних заходів і житлового будівництва ;

г) фонд розвитку виробництва;

д) амортизаційний фонд;

5. Податок на прибуток складає:

а) 30 %;

б) 25 %;

в) 20 %;

г) 35 %;

6. Прибуток підлеглий оподаткуванню :

а)  $\text{Поп} = \text{ЧД} - \text{Е}$ ;

б)  $\text{Поп} = \text{ВД} - \text{ВВ} - \text{Апо}$  ;

в)  $\text{Поп} = \text{Д} - \text{ПДВ} - \text{Аз}$ ;

7. Рентабельність – це:

а) абсолютний показник ефективності діяльності підприємства;

б) відносний показник ефективності діяльності підприємства.

8. Рентабельність (заг.) визначається:

$$\text{а) } r = \frac{E}{\ddot{A}} \cdot 100\%;$$

$$\text{б) } r = \frac{E}{Q} \cdot 100;$$

$$\text{в) } r = \frac{\ddot{I}}{E} \cdot 100\%;$$

9. Рентабельність виробничих фондів визначається:

$$\text{а) } r = \frac{\ddot{I}}{\ddot{A}};$$

$$\text{б) } r = \frac{\ddot{I}}{\hat{O}_{\text{іні}} + \hat{O}_{\text{іа}}};$$

$$\text{в) } r = \frac{\ddot{I}}{\hat{O}_{\text{оє.іо}}}.$$

10. Прибуток є:

а) абсолютним показником ефективності діяльності підприємства зв'язку;

б) відносним показником ефективності діяльності підприємства зв'язку;

### *Теми рефератів*

1. Прибуток підприємств як частина національного доходу.
2. Рентабельність як відносний показник оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.
3. Прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства і чистий прибуток.
4. Оптимізація використання чистого прибутку підприємства.

### *Термінологічний словник*

**Нерозподілений прибуток [retained profits; retained earnings]** – прибуток, одержаний в певному періоді і не спрямований на споживання шляхом розподілу між акціонерами (пайовиками) і персоналом. Ця частина прибутку призначена для *капіталізації*, тобто для реінвестування у виробництво. За своїм економічним змістом вона є однією із форм резерву власних фінансових ресурсів, що забезпечують його виробничий розвиток у майбутньому періоді.

**Операційний прибуток [operating profit]** – прибуток, одержаний у результаті операційної діяльності підприємства. Він виступає у формі маржинального, валового або чистого операційного прибутку.

**Політика управління прибутком [profit management policy]** – складова частина загальної політики управління формуванням власних фінансових ресурсів, що полягає у забезпеченні формування достатнього розміру прибутку й ефективному його розподілі за напрямками використання.

**Прибутковість [profitability]** – здатність підприємства генерувати прибуток і здійснювати рентабельну діяльність. Рівень прибутковості характеризується системою *коефіцієнтів рентабельності*, найважливішими з яких є «коефіцієнт рентабельності власного капіталу» (рівень фінансової рентабельності) і «коефіцієнт рентабельності активів» (рівень економічної рентабельності).

**Розподіл прибутку [appropriation]** – форма реалізації розробленої *дивідендної політики* і *політики формування власних ресурсів*, у процесі якої одержаний прибуток розподіляється за основними напрямками майбутнього використання.

**Участь у прибутку [profit sharing]** – система стимулювання персоналу підприємства, яка здійснюється за рахунок одержаного ними прибутку. Форми цього стимулювання можуть мати характер прямих грошових виплат, надання додаткових соціальних пільг, нагородження працівників акціями компанії і т.п. Програми участі персоналу у прибутку будуються з урахуванням індивідуального внеску працівників у кінцеві результати діяльності підприємства, їх окладів, стажу роботи, кількості відпрацьованого часу й інших критеріїв (відображених, як правило, в колективному трудовому договорі).



**«Центр прибутку» [profit centre]** – структурна одиниця підприємства, що чинить безпосередній вплив на об'єм реалізації продукції, суму доходів, витрат, прибутку й інші результативні показники виробничої і фінансової діяльності.

**Чистий прибуток [net profit; profit after tax; PAT]** – заключна сума прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків й інших обов'язкових платежів із суми балансового (валового) прибутку.

**Розподілений прибуток** – частина чистого прибутку, який розподілений між власниками корпоративних прав підприємства і виплачений у вигляді дивідендів.

**Прибуток (збиток) від операційної діяльності** – сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат на збут та інших операційних витрат. Валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

**Прибуток (збиток) від звичайної діяльності** – сума прибутку (збитку) від основної діяльності, фінансових та інших доходів (витрат) після відрахування податків на прибуток.

**Балансовий (валовий) прибуток [gross profit; GP]** – загальна сума прибутку підприємства від усіх видів господарської діяльності до вирахування з неї податків та інших обов'язкових платежів. У складі балансового прибутку розрізняють: валовий прибуток від реалізації продукції [gross operating profit; GOP]; прибуток від реалізації майна; прибуток від позареалізаційних операцій.

## 5. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ

*Основні питання:*

**5.1. Поняття фінансових ресурсів.**

**5.2. Прибуток як джерело фінансових ресурсів.**

**5.3. Амортизаційний фонд та його роль у відтворювальному процесі.**

**5.4. Позичковий фонд та його взаємозв'язок з фінансовими ресурсами.**

### 5.1. Поняття фінансових ресурсів

Фінансові ресурси – це сукупність фондів грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні держави, підприємств, організацій, окремих фізичних осіб. Вони створюються в процесі розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту і національного доходу.

Потенційно фінансові ресурси формуються на стадії виробництва, коли створюється нова вартість і здійснюється перенесення старої на новий продукт. Але саме потенційно, оскільки працівники матеріальної сфери виробляють не фінансові ресурси, а продукти праці у натуральній формі.

Реальне формування фінансових ресурсів починається тільки на стадії розподілу, коли вартість реалізована і з виручки від продажу товарів і послуг виділяються окремі елементи вартості (фонди відшкодування, оплати праці і прибуток).

За джерелами формування фінансові ресурси поділяться на власні і позикові. *Власні* – це засоби підприємства, сформовані у момент його створення у вигляді статутного капіталу. Дані засоби знаходяться у розпорядженні підприємства на всьому протязі його існування.

Власними джерелами поповнення фінансових ресурсів підприємства є нерозподілений прибуток звітного року і минулих років, фонди спеціального призначення, емісійний дохід, а також засоби нових інвесторів. Джерелами поповнення, притриманими до власних, є також кредиторська заборгованість, що постійно знаходиться у розпорядженні підприємства (стійкі пасиви), фінансування з бюджету вищестоящих організацій.

У разі нестачі власних джерел підприємства можуть привертати *позикові засоби* у вигляді довгострокових і короткострокових кредитів і позик банків, бюджетних позик і позик юридичних і фізичних осіб – рис. 5.1.



Рисунок 5.1 – Джерела засобів підприємства

## 5.2. Прибуток як джерело фінансових ресурсів

Найважливішим джерелом фінансових ресурсів є **прибуток**. Прибуток – одна із основних форм грошових накопичень, що створюються в різних галузях економіки; економічна категорія, що характеризує фінансовий результат господарської діяльності підприємств незалежно від форм власності. Треба сказати, що прибуток є важливим елементом національного доходу, головним джерелом доходів державного бюджету. Крім того, прибуток – один із узагальнювальних якісних показників господарсько-фінансової діяльності підприємств, інструмент визначення ефективності виробництва, він якнайповніше характеризує всі сторони господарської діяльності підприємств.

Як показник багат фактора прибуток неоднорідний за своїм складом. Він є результатом виробничої, збутової і фінансової діяльності підприємства. Кінцевим результатом виробничої і господарсько-фінансової діяльності підприємства є балансовий прибуток, що включає прибуток від виробництва і реалізації основної продукції (послуг), не основної діяльності, а також прибуток (збиток) від позареалізаційних операцій (штрафи, пеня, неустойки і т.д.).

Основними факторами, що впливають на розміри прибутку, є:

- цінові фактори;
- зростання виробництва послуг (продукції);
- впровадження нової техніки;
- зміна структур і асортименту продукції (номенклатури послуг);
- відносне скорочення амортизаційних відрахувань;
- галузеві і природні фактори;
- зменшення або зростання прибутку від іншої реалізації;
- збитки від позареалізаційної діяльності;
- збільшення (зменшення) прибутку в залишках товарної продукції.

### 5.3. Амортизаційний фонд та його роль у відтворювальному процесі

Амортизаційний фонд – це грошові кошти, призначені для простого і розширеного відтворення основних фондів. Він має подвійну економічну природу як джерело відшкодування зносу основних фондів і процесу розширеного відтворення. Подвійність амортизаційного фонду, створеного шляхом періодичних амортизаційних відрахувань за установленними нормами амортизації, обумовлена особливостями амортизації як економічній категорії (нарахування амортизації мають постійний і безперервний характер, а витрачаються вони на відшкодування зносу основних фондів у процесі їхнього відтворення лише після закінчення нормативних термінів служби). До цього моменту амортизаційний фонд відносно вільний і може використовуватися як додаткове джерело накопичення і розширення фондів.

Інша особливість амортизації полягає у тому, що вона є цільовим джерелом фінансування відтворення основних виробничих фондів. У цьому відмінність амортизації від грошових накопичень, які мають багатоцільовий характер і не так жорстко пов'язані з кругообігом основних фондів. Амортизаційні відрахування відбивають розмір перенесеної на готовий продукт (послугу) частини вартості основних виробничих фондів і створюють передумову для підтримки постійно високого технічного рівня виробництва. Використовують наступні способи нарахування амортизації:

- лінійний;
- зменшеного залишку (прискорена амортизація);
- вартості за сумою чисел років терміну корисного використання;
- списання вартості пропорційне об'єму послуг (продукції).

В основному використовується лінійний спосіб нарахування амортизації – це рівномірні амортизаційні відрахування за періодами експлуатації об'єкта основних засобів. Сума місячного відрахування визначається діленням вартості об'єкта на число місяців його експлуатації (за нинішнім законодавством 10 років).

*Формула амортизаційних відрахувань зменшеного залишку:*

$$\dot{A}^i = (\hat{A}_0 \times \gamma_i) / 12, \quad (5.1)$$

де  $\dot{A}^i$  – щомісячна сума амортизаційних відрахувань по об'єкту основних засобів П-го року експлуатації;

$\hat{A}_0$  – первинна вартість об'єкта основного засобу;

$\gamma_i$  – питома вага амортизаційних відрахувань у році експлуатації в частках одиниці, який установлюється керівництвом організації;

12 – число місяців у році.

Прискорена амортизація дозволяє відраховувати до амортизаційного фонду не тільки частину вартості основного капіталу, зношеного в процесі виробництва товарів і надання послуг, але і частину прибутку, що дає

додаткову перевагу, оскільки засоби, які відраховують до амортизаційного фонду, не оподатковують.

*Формула списання вартості за сумою чисел років корисного використання:*

$$\dot{A} = [(N - 1)/(1 + 2 + 3 + \dots + N)] \times \hat{A}_0 / 12, \quad (5.2)$$

де  $A$  – щомісячна сума амортизаційних відрахувань;  
 $N$  – число років експлуатації (або термін корисного використання);  
 $\hat{A}_0$  – первинна вартість об'єкта;  
 12 – число місяців у році.

*Формула розрахунку амортизації при застосуванні способу списання вартості пропорційно об'єму послуг*

$$\dot{A} = \frac{\hat{A}_0 \times Q}{B}, \quad (5.3)$$

де  $B_0$  – первинна вартість об'єкта основних засобів;  
 $B$  – плановане вироблення (об'єм послуг, продукції) об'єкта за весь термін його корисного використання;  
 $Q$  – об'єм послуг або випуску продукції об'єктом у розрахунковому місяці.

Амортизація сильніше інших фінансових важелів здатна впливати на збільшення об'ємів і частки капітальних вкладень, що спрямовуються на технічне переозброєння і реконструкцію основних фондів.

#### **5.4. Позичковий фонд та його взаємозв'язок з фінансовими ресурсами**

Позичковий фонд є сукупність вільних засобів грошових фондів підприємств, господарських організацій, окремих підприємців і населення на початках обігу як одна з форм суспільного багатства.

Особливістю позичкового капіталу і його відмінність від промислового і торгового капіталу є те, що він не вкладається в підприємство його власником, а передається в тимчасове користування іншому власнику з метою одержання відсотка. З позичковим капіталом відбувається роздвоєння: він одночасно є капіталом-власником для банку і тому повертається з відсотком після закінчення терміну позики, і капіталом-функцією для підприємств, організацій, підприємців, що вкладають його в свою справу.

Позичковий капітал виступає як своерідний товар. Частина прибутку – відсоток або ціна позичкового капіталу є оплатою цієї його здатності на відміну від ціни звичайних товарів, що представляє грошовий вираз їхньої вартості. Рух позичкового капіталу відрізняється від руху функціонуючого капіталу тим, що він постійно знаходиться в грошовій формі і його рух виражається формулою

Д-Д1. Промисловий капітал послідовно набуває три форми – грошову, продуктивну і товарну, проробляючи кругообіг: Д – Т – ...В ... Т' – Д'.

Головною межею позичкового капіталу як економічної категорії є передача вартості в тимчасове користування з метою реалізації його специфічної якості – здатності приносити прибуток у вигляді відсотка. Бездіяльність тимчасово вільних грошових коштів суперечить природі капіталу. Завдяки кредиту тимчасово вільні капітали і заощадження перетворюються на позичковий капітал і знов залучаються до обороту. Найважливішим джерелом позичкового капіталу слугують кошти, що тимчасово вивільнюються в процесі відтворення і закумуляовані в банківській системі.

Через позичковий фонд відбувається тимчасовий перерозподіл вартості сукупного суспільного продукту і національного доходу.

(Судний фонд і позичковий капітал – різні речі).

Для фінансів підприємств достатньо розглянуто фінансових ресурсів, якщо ж розглядати фінансові ресурси з погляду держави, то необхідно знати, що до них відносяться:

- грошові доходи і заощадження населення;
- страхові фонди;
- податки.

*Фінансові ресурси підприємств спрямовані на наступні цілі:*

- фінансування витрат на виробництво і реалізацію продукції, робіт, послуг;
- реальні, фінансові, інтелектуальні інвестиції;
- утворення грошових фондів спеціального призначення;
- платежі до бюджету і позабюджетні фонди;
- погашення кредитів і позик;
- добродійні цілі.

### ***Контрольні питання***

1. Загальна характеристика фінансових ресурсів підприємств.
2. Характеристика власних ресурсів підприємств.
3. Характеристика позичкових ресурсів підприємств, особливості їхнього використання у фінансовій діяльності підприємств.
4. Фактори, що впливають на розміри прибутку.
5. Амортизаційний фонд та його роль у відтворювальному процесі.
6. Позичковий фонд та його взаємозв'язок з фінансовими ресурсами.

### ***Тести для перевірки знань***

*1. Фінансові ресурси – це:*

- а) сума податків, що сплачуються державі;
- б) сукупність фондів грошових коштів держави або підприємств;
- в) інвестиції, що привертаються з-за кордону.

2. За джерелами формування фінансові ресурси поділяться на:

- а) власні;
- б) державні;
- в) позикові .

3. До власних джерел відносяться:

- а) прибуток;
- б) кредити;
- в) амортизаційний фонд;
- г) статутний капітал.

4. До позикових джерел відносяться:

- а) інвестиції;
- б) статутний фонд;
- в) кредити, позики.

5. Амортизаційний фонд – це:

а) грошовий фонд, призначений для закупівлі або придбання основних виробничих фондів і фондів обігу;

б) грошовий фонд, призначений для простого і розширеного відтворення основних фондів;

в) грошовий фонд, призначений для виплати премій, дотацій працівникам підприємства.

6. До методів нарахування амортизації не відносяться:

- а) лінійний метод;
- б) метод зменшеного залишку (прискореного);
- в) перспективний метод;
- г) економічний метод.

7. У галузі зв'язку в основному використовується наступний метод амортизації:

- а) виробничий;
- б) кумулятивний;
- в) лінійний;
- г) податковий.

8. Позичковий фонд – це:

а) грошовий фонд, призначений для простого і розширеного відтворення основних фондів;

б) фонд, грошових коштів, який передається в тимчасове користування іншому власникові з метою одержання кредиту;

в) всі грошові кошти підприємства, які були взяті у борг під певний відсоток.

9. Через позичковий фонд відбувається тимчасовий перерозподіл вартості суспільного продукту і національного доходу:

- а) вірно;
- б) невірно.

10. До фінансових ресурсів з погляду держави відносяться:

- а) податки;
- б) грошові доходи і заощадження населення;
- в) страхові фонди;
- г) всі вищеперелічені.

### *Теми рефератів*

1. Фінансові ресурси і джерела їхнього формування.
2. Амортизаційний фонд і його роль у відтворювальному процесі.
3. Позиковий фонд і його взаємозв'язок з фінансовими ресурсами.

### *Термінологічний словник*

**Операційна діяльність [operating activity; operations]** – основний вид діяльності підприємства. Характер операційної діяльності підприємства визначається специфікою сфери або галузі економіки, до якої воно належить. Основу операційної діяльності більшості підприємств складає виробничо-збутова або торгова діяльність.

**Операційні активи [operating assets]** – активи підприємства, безпосередньо задіяні в його виробничій діяльності, які формують доходи від цієї діяльності. При визначенні об'єму операційних активів із загального складу активів виключаються довгострокові фінансові вкладення, незавершене капітальне будівництво, неустановлене і виведене з експлуатації устаткування, дебіторська заборгованість за позиками, надаваних персоналу, та інші аналогічні їхні види.

**Операційний цикл [operating cycle]** – період повного обороту всієї суми оборотних активів, у процесі якого відбувається зміна окремих їхніх видів.

**Оптимізація грошових потоків [cash flow optimization]** – процес вибору якнайкращих форм руху грошових коштів на підприємстві з урахуванням умов і особливостей здійснення його господарської діяльності.

**Оптимізація структури капіталу [capital structure optimization]** – процес визначення співвідношення використання власного і позичкового капіталу, за якого забезпечуються оптимальні пропорції між рівнем рентабельності власного капіталу і рівнем фінансової стійкості, тобто максимізування ринкової вартості підприємства.

**План надходження і витрачання грошових коштів [cash income-expenses plan]** – один із основних видів поточного фінансового плану підприємства, що відбиває результати прогнозування його грошових потоків. Метою розробки цього плану є забезпечення постійної платоспроможності підприємства на всіх етапах планового періоду.

**Політика залучення позикових засобів [loans drawing policy]** – частина загальної фінансової стратегії, що полягає в забезпеченні найбільш ефективних форм і умов залучення позикового капіталу відповідно до потреб розвитку підприємства.

**Політика формування власних фінансових ресурсів [owner's sources of financing policy]** – частина загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у забезпеченні необхідного рівня самофінансування його виробничого розвитку.



**Виробничий цикл [manufacturing cycle]** – частина операційного циклу підприємства, що характеризує період повного обороту матеріальних елементів оборотних активів, які використовують для обслуговування виробничого процесу (починаючи з моменту надходження сировини, матеріалів і напівфабрикатів на підприємство і закінчуючи моментом відвантаження виготовленої з них готової продукції).

**Прямолінійна амортизація [straight-line depreciation]** – найбільш простий метод нарахування амортизації, за якого вартість  $\square$ ед. $\square$ ова $\square$ них $\square$  активу (основних засобів, нематеріальних активів) списується рівними сумами протягом запланованого терміну їхньої служби.

**Розподіл фінансових ресурсів [asset allocation decision]** – процес визначення пропорцій напряму фінансових ресурсів на формування додаткових активів та інші цілі, що забезпечують розвиток підприємства в майбутньому періоді.

**Власний капітал, власні фінансові кошти [equity]** – фінансові кошти окремого господарюючого суб'єкта, що належать йому на правах власності і використовуються для формування певної частини його активів. Ця частина активів, сформована за рахунок інвестованого в них власного капіталу, є *чистими активами* підприємства.

**Середньозважена вартість капіталу [weighted average cost of capital; WACC]** – середня ціна, яку підприємство платить за використання сукупного капіталу, сформованого із різних джерел. Вона характеризує середнє значення вартості капіталу, повернутого з кожного конкретного джерела, зваженою на питому вагу кожного джерела в загальній сумі використовуваного капіталу.

**Статутний фонд [founded capital; legal capital]** – первинна сума власного капіталу підприємства, інвестована у формування його активів для початку здійснення господарської діяльності, розмір якого визначається (декларується) статутом підприємства. Для підприємств окремих сфер діяльності й організаційно-правових форм мінімальний розмір статутного фонду регулюється законодавством.

**Фінансові ресурси [sources of financing]** – сукупність грошових коштів, що формуються з метою фінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді. Фінансові ресурси підприємства формуються за рахунок різних джерел, які прийнято підрозділяти на власні і позикові, внутрішні і зовнішні.

## 6. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

### *Основні питання:*

**6.1. Необхідність і сутність кредитування підприємства.**

**6.2. Банківське кредитування підприємства.**

**6.3. Види небанківського кредитування підприємства.**

### **6.1. Необхідність і сутність кредитування підприємства**

Підприємство може одержати «короткі» гроші шляхом одержання комерційного кредиту від продавця товару. Однак постійне одержання комерційного кредиту і збільшення терміну його надання ускладнюються через його неефективність для продавця, або через ненадійність оплати постачання покупцем з низькою кредитоспроможністю. Якщо цей спосіб одержання коштів для фірми недоступний, то вона може одержати банківський кредит.

Наведемо визначення кредиту, яке є у вітчизняних фахівців.

**Кредит** – це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення й обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його одержує.

**Кредит** – (від лат. Creditum – позичка) – надання грошей або товарів у борг (користування на термін на умовах повернення) і, як правило, зі сплатою відсотка.

**Кредит** зароджується, функціонує і розвивається на базі руху матеріальних фондів. Таким чином, форми кредитування сприяють прискоренню процесу відтворення.

**Кредитні відносини** – це відособлена частина економічних відносин, пов'язана з наданням вартості (коштів) у позику із поверненням її разом із певним відсотком.

**Об'єктом кредитних відносин** є вартість, яка надається в позичку з метою одержання прибутку.

**Суб'єктами кредитних відносин** можуть бути будь-які самостійні підприємства. Кредитні відносини характеризуються тим, що їх суб'єктами виступають дві сторони: одна з них у рамках конкретної кредитної угоди називається кредитором, інша – позичальником. Грошові чи товаро-матеріальні цінності, витрати або виконана робота та надані послуги, щодо яких укладається кредитний договір, є суб'єктом кредиту. Існування кредитних відносин обумовлене деякими факторами, рис. 6.1.

Кредит може бути:

- 1) короткотерміновим;
- 2) середньотерміновим;
- 3) довготерміновим.

Короткотермінові кредити видаються на термін до 2 років.

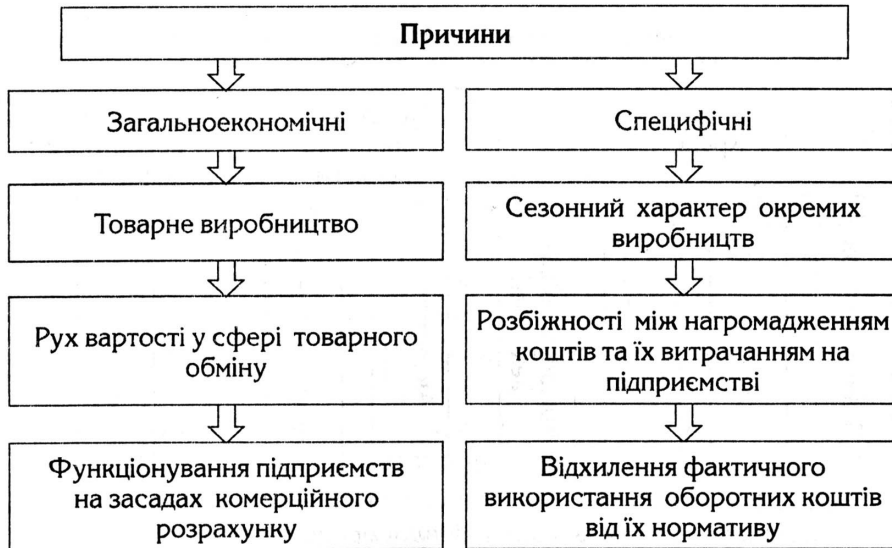


Рисунок 6.1 – Причини виникнення кредитних відносин

Тривалість середньотермінових і довготермінових кредитів установлюється залежно від окупності об'єктів кредитування і за домовленістю.

**Основними об'єктами короткотермінового кредитування в обігові кошти є:**

- виробничі запаси (сировина, основні й допоміжні матеріали, запасні частини, паливо, інструмент);
- незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва;
- витрати майбутніх періодів (сезонні витрати, витрати на освоєння випуску нових виробів тощо);
- готова продукція і товари.

Існують наступні принципи кредиту:

1. Планово-цільовий.
2. Матеріальна забезпеченість.
3. Терміновість.
4. Поворотність.
5. Платність.

1. Планово-цільовий характер кредиту полягає в тому, що кредитування підприємств проводиться відповідно до виконання установлених планів на певну, наперед передбачену мету. Цільова спрямованість одержуваних у банках кредитів у різних підприємств залежить від специфічних особливостей кругообігу наявних у їх розпорядженні оборотних коштів.

2. Принцип матеріальної забезпеченості кредиту вимагає відповідності суми виданої банком позики розміру (об'єму) прокредитованих товаро-матеріальних цінностей або витрат на підприємстві. Така відповідність досягається тим, що банківські кредити видаються під залишки або на оплату конкретних видів товаро-матеріальних цінностей або в порядку відшкодування

вже проведених підприємством витрат. Після видачі позички банк періодично регулює її розмір відповідно до зміни суми забезпечення.

3 і 4. Принципи терміновості і поворотності є найважливішими умовами функціонування кредиту. Якщо підприємство через будь-які причини не повертає банку взятий кредит, то видана позичка втрачає специфічні властивості кредиту і перетворюється на фінансову допомогу. Принцип терміновості припускає установлення банківськими установами кінцевих термінів користування підприємствами одержаними позичками. Терміновість кредитування сприяє раціональному використанню підприємствами всієї сукупності наявних в їх розпорядженні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Невчасне повернення кредиту може свідчити про недоліки в діяльності підприємств, що є підставою для застосування банківських санкцій, що спонукає керівництво підприємств вжити необхідні заходи для поліпшення роботи.

5. Платність як принцип кредиту припускає сплату позичальником певної суми банку за право користуватися позичкою протягом певного терміну. Відсоток за кредит є економічним важелем, спонукаючим підприємства підвищувати ефективність використання наявних оборотних коштів. Роль банківського відсотка суттєво підвищується при роботі підприємств і об'єднань в умовах переходу до ринкових відносин. За користування кредитами промислові підприємства сплачують банкам певний відсоток. Розмір відсоткових ставок установлюється комерційним банком на договірних началах залежно від тривалості періоду, в якому буде використовуватися позичка, а також попиту і пропозиції в господарстві на кредитні ресурси.

## 6.2. Банківське кредитування підприємства

**Банківський кредит** – це основна форма кредиту, за якої банк надає клієнту у тимчасове використання частину власного або залученого капіталу на умовах повернення зі сплатою банківського відсотка.

Банківський кредит класифікують за різними ознаками, рис. 6.2.



Рисунок 6.2 – Банківське обслуговування підприємства

**Строковий кредит** – незабезпечений кредит на термін не більше 90 днів, звичайно оформлений у виді простого векселя, підписаного позичальником. У країнах з недостатньо розвиненими ринковими відносинами і законодавством замість простого векселя оформляється звичайна *спеціальна кредитна угода* між банком і фірмою. Грошові кошти за терміновою позичкою надаються одноразово в повній сумі і повертаються з відсотками в повній сумі позики відразу. Запозичення коштів таким способом фірма здійснює у *виняткових ситуаціях*, коли виникають несподівані потреби в коштах. Тому строкові позики мають *високу вартість*, зв'язану з високими адміністративними витратами щодо оформлення і виконання договорів такого типу.

**Контокорентний кредит** (від італ. *Conto corrent* – поточний рахунок) передбачає ведення банком поточного рахунку клієнта з оплатою розрахункових документів, що надійшли, і зарахуванням виторгу. Якщо коштів клієнта виявляється недостатньо для погашення зобов'язань, банк кредитує його в межах установленої в кредитному договорі суми, тобто контокорент може мати і дебетове, і кредитове сальдо.

Існують спеціальні *овердрафтні рахунки*, коли банк кредитує клієнта понад установленої кредитним договором суми. Розрахунки за контокорентом проводяться з установленою договором періодичністю шляхом сальдо платежів і надходжень і визначення реальної суми наданого кредиту.

**Овердрафт** – це допущення дебетового залишку на рахунок клієнта. У багатьох країнах клієнтські овердрафти *заборонені* законодавчо (однак вони активно використовуються у Великобританії). Овердрафт розглядається як своєрідна позичка клієнтові, що повинна бути погашена в короткий термін і з відсотковою ставкою, що перевищує середньо-ринкову.

**Онкольний кредит** (від англ. *on call* – за вимогою) є різновидом контокорента і видається, як правило, під заставу товаро-матеріальних цінностей або цінних паперів. У межах забезпеченого кредиту банк оплачує всі рахунки клієнта, одержуючи право погашення кредиту на першу свою вимогу за рахунок коштів, що надійшли на рахунок клієнта, а за їхньої недостатності – шляхом реалізації застави. Відсоткова ставка за цим кредитом нижче, ніж за терміновими позичками.

**Обліковий (вексельний) кредит** надається банком пред'явнику векселів, обліковуючи їх до настання терміну платежу. Векселевласник одержує від банку зазначену у векселі суму за винятком облікового відсотка, комісійних платежів та інших накладних витрат. Закриття кредиту здійснюється на підставі повідомлення банку про оплату векселя.

Відомі й інші форми кредитування за допомогою банківського векселя. Наприклад, підприємство може придбати банківський вексель за ціною нижче номіналу і використовувати його як платіжний засіб. Останнє в ланцюжку підприємство в потрібний момент пред'явить вексель банку для погашення й одержить зазначену в ньому суму. Підприємство, що купило банківський вексель, одержує додаткове джерело короткотермінового фінансування (різниця між номіналом векселя і сплаченою за нього сумою), крім того, не відбувається зриву платежів у ланцюжку.

**Акцептний кредит** використовується в основному в зовнішній торгівлі і надається постачальником імпортеру шляхом акцепту банком виставлених на нього експортером витрат.

**Аваль** – поручительство за особу, зобов'язання за векселем, звичайно на лицьовій стороні векселя або алонжі. Банк, що видав таку гарантію (аваліст), відповідає за платіж за векселем у тім же обсязі, що й особа, якій він виданий, тобто, несе солідарну відповідальність. Аваліст, що оплатив вексель, має право вимагати відшкодування платежу, за який він дав аваль, а також з осіб, відповідальних перед останнім.

**Ломбардний кредит** здійснюється у формі банківського кредиту під заставу депонованих у банку цінних паперів. У заставу звичайно приймаються цінні папери, що котируються на біржі.

Сума кредиту складає від 50 до 90% їхньої курсової вартості. Термін кредиту звичайно не перевищує трьох місяців.

Контракт на одержання ломбардного кредиту може передбачати різні умови виплати боргу. У випадку, якщо позичальник не погасить кредит вчасно, він зобов'язаний розрахуватися з кредитором за збільшеною (штрафною) відсотковою ставкою за весь період прострочення платежу. Якщо кредит усе-таки не буде погашений, право власності переходить до кредитора, який реалізує майно й утримує з продажу суму боргу разом з нарахованими відсотками.

**Кредит на фінансовому ринку.** Великі добре відомі компанії іноді роблять короткотермінові позики за допомогою продажу короткотермінових комерційних векселів та інших інструментів фінансового ринку. Короткотерміновій комерційний вексель являє собою незабезпечене короткотермінове перекладне боргове зобов'язання, що обертається на фінансовому ринку. Оскільки такі векселі незабезпечені і є інструментами цього ринку, тільки самі кредитоспроможні компанії можуть використовувати комерційний вексель як джерело короткотермінового фінансування.

Принципова перевага позики під комерційний вексель як джерела короткотермінового фінансування полягає в тому, що він звичайно дешевше, ніж короткотермінова комерційна позичка в комерційному банку. У залежності від зміни відсоткової ставки ставка за комерційним векселем на 1-6% нижче, ніж першокласна ставка по банківських кредитах для позичальників. Для більшої частини компаній позики під комерційні векселі доповнюють банківські кредити.

Однак звичайний розвиток ринку комерційних векселів та інших фінансових ринків відбувається за рахунок банківських кредитів. Частка на ринку загального корпоративного фінансування, що задовольняється банками, постійно знижується. Замість випуску соло-векселя, деякі корпорації випускають так звані банківські комерційні векселі. У цьому випадку банк надає акредитив, що гарантує інвестору оплату зобов'язань компанії. Якість інвестицій у цьому випадку залежить від кредитоспроможності банку, а вексель бере участь у котируваннях рейтингових агентств. За надання акредитива банк стягує комісійну винагороду в залежності від максимальної суми кредиту, яку він гаран-

тує. Звичайно комісійний збір складає 1/8 або ¼%. Крім того, банк часто дає кредит для використання на ринку векселів і стягує за це плату 1/8 або ¼%.

**Банківські акцепти.** Для компаній, що займаються міжнародною торгівлею або збереженням і доставкою визначених, що користуються попитом товарів, прийнятним джерелом фінансування можуть бути банківські акцепти. Американська компанія бажає імпортувати на 100 000 дол. Електронних комплектуючих з Японії, дві компанії домовляються про використання 90-денного термінового векселя при оплаті. Американська компанія відкриває у своєму банку акредитив. Це означає, що банк погоджується акцептувати трату, переведену на адресу компанії через японський банк. Японська фірма відвантажує товари й у той же час випишує трату, що є вказівкою американській фірмі оплатити суму постачання в 90-денний термін. Потім трата передається японському банку. Відповідно до попередньої домовленості трата посилається в американський банк і акцептується цим банком. У цей момент вона стає банківським акцептом. По суті, банк бере на себе відповідальність за оплату, таким чином, змінюючи трасата – американську компанію – собою.

**Кредитна лінія (line of credit)** – договір між банком і його клієнтом, що представляє собою обіцянку банку надати клієнту певну суму грошей до деякого ліміту протягом певного терміну.

Звичайно договір укладається на один рік і через рік підлягає відновленню. Часто кредитна лінія відновлюється після того, як банк одержує завірений аудитором річний звіт про діяльність компанії і можливість вивчити результати цієї діяльності. Якщо закінчення періоду, за який звітує позичальник, припадає на 31 грудня, банк може установити інший період дії кредитної лінії – наприклад до березня. У березні банк і компанія зустрічаються для обговорення кредитних потреб фірми в майбутньому році за результатами її діяльності за минулий рік. Обсяг кредиту базується на оцінці банком кредитоспроможності позичальника і його потреб у коштах. У залежності від зміни цих умов кредитна лінія може бути відновлена, починаючи з терміну припинення дії попередньої угоди або навіть раніше, якщо виникла необхідність змінити умови.

Кредитна лінія може оформлятися у виді *письмової* кредитної угоди клієнта з банком або бути результатом *усної* домовленості (звичайно в країнах з розвинутою кредитною системою). Кредитна лінія відкривається *під регулярне використання*. Розрізняють обумовлену (зв'язану) і необумовлену кредитні лінії. При відкритті *зв'язаної кредитної лінії* банк надає можливість фірмі використовувати кошти тільки під визначені цілі. У випадку *необумовленої* кредитної лінії фірма може використовувати одержаний кредит на будь-які цілі.

Незважаючи на переваги для позичальника – *кредитна лінія не несе формального зобов'язання банку надавати кредит*. Позичальника часто інформують про укладання угоди за допомогою повідомлення про те, що банк хотів би дати кредит на певну суму.

**Револьверний кредит (revolving credit)** – автоматично поновлюваний кредит (або акредитив), кредитна лінія. Юридично формалізований контракт про надання кредиту на якусь максимальну суму протягом певного періоду.

Якщо фінансове становище фірми не змінюється, то раніше надана їй кредитна лінія *продовжується* на фіксований термін (звичайно на рік). При перегляді кредиту уточнюються наступні умови кредиту: розмір кредитної лінії, відсоткова ставка по кредиту й інші умови. *Розмір відсоткової ставки* – особливо важлива категорія для банку, тому що зміна відсоткових ставок у часі різко зростає.

Револьверний кредит та відміну від кредитної лінії являє собою юридичне зобов'язання давати кредит у межах установленого обсягу протягом установленого періоду. Поки зобов'язання діє, банк повинен давати кредит, коли б позичальник не побажав, за умови, що загальна його сума не перевищить визначеного максимального розміру.

### 6.3. Види небанківського кредитування підприємства

Основними видами банківського кредитування підприємств є комерційне, лізингове і державне кредитування, кредитування за рахунок коштів міжнародних фінансово-кредитних інститутів.

**Комерційний кредит** – це короткотерміновий кредит, що надається продавцем (виробником) продукції покупцеві у формі від термінування оплати за продані товари, виконані роботи чи надані послуги.

Призначенням комерційного кредиту є прискорення реалізації товарів та одержання прибутку. Відсоток за комерційний кредит, як правило, є нижчим, ніж за банківський кредит. Погашення комерційного кредиту може здійснюватися через оплату боржником векселя, передаванням векселя іншій особі, переоформленням комерційного кредиту на банківський. Комерційний кредит надають у товарній формі.

На практиці застосовують **три види комерційного кредиту**, рис. 6.3:

- кредит із фіксованим терміном погашення;
- консигнація – форма комерційного кредитування, за якої погашення кредиту здійснюють після фактичної реалізації товарів, одержаних позичальником від їх власника. Якщо товари не продаються, позичальник (консигнатор) має право повернути його власнику;
- кредитування за відкритим рахунком через простий запис вартості проданих у кредит товарів. За цієї форми комерційного кредитування постачання наступної партії товарів можливе до моменту погашення попередньої заборгованості.

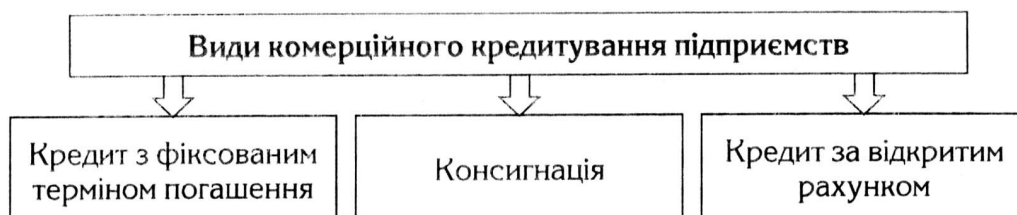


Рисунок 6.3 – Види комерційного кредитування підприємств



Комерційний кредит дешевший від банківського, однак така форма кредитування підприємства обмежена в обсягах і термінах надання.

*Лізинговий кредит* – це кредит, який надається в товарній формі лізингодавцем (кредитором) лізингоодержувачу (позичальнику).

*Лізинг* – це довготермінова оренда машин, обладнання, споруд виробничого призначення. Згідно з чинним законодавством лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи фінансових ресурсів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на певний термін лізингоодержувачу майна, що є його власністю (або набувається ним у власність за дорученням і погодженням із лізингоодержувачем у відповідного продавця) за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Здійснюючи лізингові операції, орендодавець купує машини, обладнання, транспортні засоби, виробничі споруди, ЕОМ та інші основні засоби і передає їх за угодою орендарю для використання з виробничою метою і зберігаючи при цьому право власності на них до кінця угоди. Лізинг є специфічною формою фінансування капітальних інвестицій, альтернативою традиційному банківському кредитуванню чи використанню для придбання основних засобів власних фінансових ресурсів. Він дає змогу підприємствам та організаціям одержати необхідні виробничі засоби без значних одноразових витрат, а також уникнути втрат, пов'язаних із моральним старінням засобів виробництва.

У лізингових операціях звичайно беруть участь три сторони: виробник (постачальник) машин і обладнання, організація, що фінансує лізингову угоду (орендодавець), і організація, яка використовує орендоване майно у своїх інтересах (орендар). Організаціями, що фінансують лізингові операції, виступають спеціальні лізингові компанії або банки.

Фінансове планування – процес розробки системи фінансових планів і планових (нормативних) показників по забезпеченню розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищенню ефективності його фінансової діяльності в майбутньому періоді.

Системи фінансового планування і форми реалізації його результатів на підприємстві.

### ***Контрольні питання***

1. Обґрунтуйте необхідність кредиту як джерела фінансових ресурсів підприємства.
2. Визначте сутність кредитних відносин.
3. Визначте сутність банківського кредиту.
3. Визначте та надайте характеристику основним видам банківського кредиту.
4. Які переваги та недоліки притаманні банківському кредиту?
5. За якими критеріями відбувається оцінка та відбір банківських установ з позиції підприємства, що передбачає залучення банківського кредиту?

6. Визначте основні критерії оцінки кредитоспроможності підприємства, які беруться до уваги банком.
7. Визначте порядок надання банківського кредиту.
8. Який документ регулює кредитні відносини між підприємством і банком? Які аспекти кредитних відносин відображено в означеному документі?
9. Яким чином здійснюється оцінка ефективності залучення банківського кредиту?
10. Визначте сутність товарного (комерційного) кредиту.
11. Які переваги та недоліки притаманні товарному кредиту порівняно з іншими формами залучення позикового капіталу?
12. Визначте та надайте характеристику основним видам товарного (комерційного) кредиту.
13. Які показники слід врахувати під час залучення комерційного кредиту?
14. Визначте переваги вексельної форми розрахунків.
15. Дайте характеристику простому та переказному векселю.
16. У чому сутність облігаційного займу?
17. Дайте характеристику основним видам облігацій.
18. Визначте основні переваги та недоліки процесу залучення фінансових ресурсів шляхом випуску облігацій?
19. Дайте характеристику факторингу.
20. Дайте визначення фінансовому лізингу.
21. Охарактеризуйте кредитні аспекти фінансового лізингу.
22. Які умови лізингової операції підлягають узгодженню з лізингодавцем?
23. Визначте сутність трастових операцій.

### ***Тести для перевірки знань***

1. Надання позикодавцю коштів у грошовій або іншій формі на установлений термін за визначених умов є:
  - а) консигнація;
  - б) кредит;
  - в) аваль;
  - г) франшиза.
2. Який з наведених видів кредитів не належить до банківського кредиту:
  - а) іпотечний;
  - б) кредитна лінія;
  - в) роловерний кредит;
  - г) консигнація.
3. Цей вид кредиту можна одержати під заставу векселів, державних короткотермінових облігацій:
  - а) іпотечний;
  - б) кредитна лінія;

- в) ломбардний;
- г) роловерний.

4. Цей вид кредиту можна одержати під заставу основних засобів або майнового комплексу:

- а) роловерний;
- б) іпотечний;
- в) кредитна лінія;
- г) ломбардний.

5. Форма кредиту, що є угодою між підприємством та банком про використання впродовж обумовленого терміну і на певних умовах кредиту, гранична сума якого обумовлена заздалегідь:

- а) іпотечний;
- б) кредитна лінія;
- в) ломбардний;
- г) консорціальний.

6. Основний документ, що регулює кредитні відносини між підприємством та банком:

- а) кредитна заява;
- б) кредитний договір;
- в) кредитні умови;
- г) кредитні зобов'язання.

7. Що не входить до складу основних кредитних умов під час залучення банківського кредиту:

- а) рівень кредитної ставки;
- б) форма забезпечення кредиту;
- в) визначення ефективних форм андеррайтингу;
- г) умови сплати суми відсотка.

8. Для якого заходу придбання кредиту не передбачено:

- а) фінансування сезонних запасів;
- б) придбання основних засобів;
- в) реалізація інвестиційного проекту;
- г) покриття збитків.

9. Ефективне використання банківського кредиту в довгостроковому періоді можливе за умови:

- а) рівень кредитної ставки має бути нижчим за рівень рентабельності активів;
- б) рівень кредитної ставки має бути вищим за рівень рентабельності активів;
- в) рівень кредитної ставки має дорівнювати рівню рентабельності активів;
- г) рівень кредитної ставки має бути вищим за рівень інфляції.

10. Ефективне використання банківського кредиту в короткотерміновому періоді можливе за умови:

- а) рівень кредитної ставки має бути вищим за рівень рентабельності поточних господарських операцій;
  - б) рівень кредитної ставки має бути нижчим за рівень рентабельності поточних господарських операцій;
  - в) рівень кредитної ставки має дорівнювати рівню рентабельності поточних господарських операцій.
- Г) рівень кредитної ставки має бути вищим за рівень інфляції.

11. *Кредит, що надається підприємству у формі відстрочки платежу за одержані сировину, матеріали чи товари на певний термін:*

- а) банківський кредит;
- б) товарний кредит;
- в) іпотечний кредит;
- г) консорціальний кредит.

12. *До недоліків товарного кредиту, як кредитного інструменту, слід віднести:*

- а) товарний кредит є найбільш маневреною формою фінансування виробничих запасів;
- б) вартість товарного кредиту (як правило) нижче вартості фінансового кредиту;
- в) товарний кредит (за інших рівних умов) сприяє зниженню загальної вартості залучення позикового капіталу;
- г) цей вид кредиту носить обмежений характер.

13. *До переваг товарного кредиту, як кредитного інструменту, слід віднести:*

- а) цільове використання товарного кредиту носить вузький характер;
- б) цей вид кредиту носить обмежений характер;
- в) вартість товарного кредиту (як правило) нижче вартості фінансового кредиту;
- г) за умов, що середній період обороту запасів товаро-матеріальних цінностей перевищує середній період використання комерційного кредиту, виникає потреба в залученні додаткових джерел фінансування активів.

14. *Цей вид товарного кредиту використовується підприємством у відносинах із постійними постачальниками за умов багаторазових поставок заздалегідь узгодженої номенклатури продукції невеликими партіями:*

- а) товарний кредит із використанням векселів;
- б) товарний кредит у формі консигнації;
- в) товарний кредит у формі авансу покупця;
- г) товарний кредит за відкритим рахунком.

15. *Цей товарний кредит є видом зовнішньоекономічної комісійної операції, за якою постачальник відвантажує товар на склад торговельного підприємства з дорученням реалізувати його:*

- а) товарний кредит з використанням векселів;
- б) товарний кредит у формі консигнації;
- в) товарний кредит за відкритим рахунком;
- г) товарний кредит у формі авансу покупця.

16. Одним із критеріїв залучення товарного кредиту є:

- а) зростання середньої вартості позикового капіталу;
- б) зростання середньої вартості власного капіталу.
- в) мінімізація вартості залучення товарного кредиту;
- г) максимізація вартості залучення товарного кредиту.

17. Цей вексель містить обіцянку векселедавця сплатити безпосередньо своєму кредитор-векселедержателю суму боргу:

- а) простий вексель;
- б) переказний вексель;
- в) трата;
- г) аваль.

### *Теми рефератів*

1. Види лізингу.
2. Достойнства та недоліки іпотеки.

### *Термінологічний словник*

**КОРОТКОСТРОКОВІ КРЕДИТИ [short-term credits]** – кредити, що привертаються підприємством з різних джерел і в різних формах (фінансовою, товарною і т.п.) на термін до одного року для фінансування оборотних активів. На сучасному етапі короткотермінові кредити складають переважну частину використовуваних підприємством позичкових коштів.

**КОРОТКОСТРОКОВІ ФІНАНСОВІ ВКЛАДЕННЯ [short-term financial investment]** – інвестиції підприємства в різні фінансові інструменти на період до одного року. Основними формами короткотермінових фінансових вкладень є: придбання короткотермінових облігацій, короткотермінових ощадних сертифікатів, векселів, приміщення засобів на депозитний внесок (до одного року) і т.п. Короткотермінові фінансові вкладення є формою тимчасового використання вільних грошових активів підприємства з метою захисту їх від інфляції й одержання доходу.

**КРЕДИТ [credit; Cr.; loan]** – надання позичальнику засобів у грошовій або іншій формах на установлений термін під певний відсоток. Розрізняють фінансовий кредит, що надається банками; фінансовий кредит, що надається небанківськими установами; товарний (комерційний) кредит, що надається господарськими партнерами, і т.п.

**КРЕДИТНА ПОЛІТИКА [credit policy]** – механізм, що розробляється підприємством, управління дебіторською заборгованістю. Виробничо-комерційні підприємства формують кредитну політику при наданні покупцям товарного (комерційного) або споживчого кредиту.

**КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ [accounts payable]** – поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами за комерційними операціями; за розрахунками, нарахованими до сплати і т.п.

## 7. ОБОРОТНІ КОШТИ ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

### *Основні питання:*

**7.1. Сутність і основа організації оборотних коштів.**

**7.2. Методи нормування оборотних коштів.**

**7.3. Методики нормування основних елементів оборотних коштів.**

**7.4. Показники стану і використання оборотних коштів підприємства.**

### 7.1. Сутність і основа організації оборотних коштів

*Оборотні кошти* разом з основними фондами є основою організації кожного виробництва. Оборотні кошти підприємств зв'язку мають специфічні властивості. Ці властивості витікають з таких особливостей продукції зв'язку, як нематеріальність кінцевого результату виробництва і невіддільність процесу споживання продукції зв'язку від процесу її виробництва.

Кругообіг засобів на підприємствах зв'язку починається з авансування грошових коштів (Г), на які купуються виробничі запаси (Т). На наступній стадії виробничі запаси вступають у виробництво (В), з яким співпадає процес споживання продукції зв'язку. Через цей збіг на В стадії не утворюється незавершене виробництво, й оборотні кошти не вкладаються у виробничі витрати. Крім того, оскільки продукція зв'язку не має речовинної форми, В стадія не закінчується створенням готової продукції, призначеної до реалізації. Минаючи форму готових виробів (товарну форму Т'), кругообіг засобів на підприємствах зв'язку завершується на третій стадії грошовою формою (Г'). Споживачі оплачують надані послуги зв'язку, й одержані кошти надходять на розрахунковий рахунок підприємства.

Відзначаючи такі особливості оборотних коштів зв'язку як відсутність незавершеного виробництва і готової продукції, слід зазначити, що в невеликих розмірах вони все-таки утворюються в ході роботи різних підсобних господарств (майстерні, стовпопросочувальні пункти, полігони по виготовленню залізобетонних приставок і т.д.).

*Оборотні фонди* – частина виробничих фондів підприємств, цілком споживана в одному виробничому циклі, вони повністю переносять свою вартість на вироблюваний продукт. Складаються з предметів праці, виробничих запасів і незавершеної продукції.

*Фонди обігу* – засоби підприємств, що функціонують у сфері обертання; складова частина (більше 20%) оборотних коштів. Включають засоби постачальницьких, збутових і торгових організацій, запаси готової продукції, грошові суми в касі підприємства, на його рахунку в банку і в розрахунках.

*Оборотні виробничі фонди зв'язку* включають виробничі запаси матеріалів, палива, запасних частин, малоцінні і предмети, що швидко зношуються, а також незавершене виробництво підсобних господарств і витрати майбутніх періодів.

До фондів обігу зв'язку входять засоби, вкладені в готову продукцію підсобних господарств, товари на складах експлуатаційних підприємств зв'язку і конторах матеріально-технічного постачання, грошові кошти і засоби в розрахунках.

Оборотні кошти підрозділяють на *нормовані*, за якими устанавлюються планові норми і нормативи, і *ненормовані*, величина яких не визначається нормативами, тобто не планується.

До складу *нормованих* оборотних коштів зв'язку входять усі оборотні виробничі фонди і частина фондів обігу: залишки товарів, готової продукції, засоби ряду розрахункових статей, таких як заборгованість клієнтів за надані ним послуги зв'язку з безавансової системи, аванси Міністерству цивільної авіації за перевезення пошти і розрахунки з підзвітними особами.

*Ненормовані* оборотні кошти включають грошові кошти підприємств, засоби, вкладені в дебіторську заборгованість, в товари відвантажені, але ще не сплачені покупцями. Основна частина оборотних коштів зв'язку нормується 63% і 37% – не нормується.

**Норматив** – це мінімальний плановий розмір власних оборотних коштів, постійно необхідний підприємству для нормальної роботи.

Величина норми по окремому елементу оборотних коштів залежить головним чином від наступних факторів: періодичності залучення матеріальних цінностей у виробництво; віддаленості підприємства від постачальників; умов постачань товаро-матеріальних цінностей, передбачених у договорах з постачальниками; періодичності, комплектності, розмірів постачань, регулярності і швидкості роботи транспорту; системи і форм розрахунків, тривалості документообігу; палива, тари і т.д.

## 7.2. Методи нормування оборотних коштів

Застосовуються наступні основні методи нормування оборотних коштів: прямого рахунку, аналітичний, коефіцієнтний.

*Метод прямого рахунку* полягає у тому, що спочатку визначається авансування оборотних коштів у кожен їхній елемент і потім підсумовуванням елементів визначається загальна сума нормативу.

*Аналітичний метод* використовує фактичні дані про величину оборотних коштів за певний період, виключаються зайві і непотрібні запаси, вносяться поправки на зміну умов постачання, виробництва і реалізації продукції. У результаті всіх розрахунків виводиться загальна сума нормативу власних оборотних коштів.

При *коефіцієнтному методі* новий норматив визначається шляхом внесення змін до колишнього нормативу з урахуванням зростання об'єму виробництва і прискорення оборотності оборотних коштів.

В основному застосовується метод прямого рахунку. Перевагою цього методу є достовірність, що дозволяє зробити найбільш точні, економічно обґрунтовані розрахунки приватних нормативів і, як наслідок, – сукупного нормативу.

### 7.3. Методики нормування основних елементів оборотних коштів

*Норматив оборотних коштів на матеріали*  $N_m$  визначається виходячи із вартості одnodенної витрати матеріалів  $R_d$  і середньої норми у днях на весь комплекс матеріалів, споживаних підприємством зв'язку  $V$ :

$$N_m = R_d \cdot V, \quad (7.1)$$

де  $R_d$  – одnodенна витрата матеріалів;

$V$  – середня норма.

Одnodенна витрата матеріалів визначається діленням планованої підприємством річної суми витрати матеріалів на 360 днів.

Норма оборотних коштів на матеріали включає:

$V_t$  – час перебування сплачених підприємством матеріалів у дорозі.

$V_p$  – час, необхідний для вивантаження, приймання, сортування, складування матеріалів.

$V_x$  – час, необхідний для підготовки матеріалів до виробництва.

$V_{п/2}$  – час перебування матеріалів у складі поточного складського запасу.

$V_g$  – час перебування матеріалів у складі гарантійного (страхового) запасу.

Таким чином:

$$V = V_t + V_p + V_x + V_{п/2} + V_g. \quad (7.2)$$

*Норматив оборотних коштів для утворення запасів товарів на підприємствах зв'язку* визначається як множення одnodенного обороту по реалізації (витрати) товарів у планованому році і норми оборотних коштів.

*Норматив оборотних коштів на товари в КМТС (контори матеріально-технічного постачання)* розраховується як множення одnodенного складського обороту товарів на планований рік й установленої середньої норми оборотних коштів.

*Норматив оборотних коштів за розрахунками з клієнтами за послуги зв'язку з безавансової системи*  $N_p$  визначається як множення запланованого одnodенного доходу за ці послуги зв'язку у місяці одержання максимального доходу  $D_t$  й установленої норми у днях  $V_p$

$$N_p = D_t \cdot V_p, \quad (7.3)$$

де  $N_p$  – норматив оборотних коштів;

$V_p$  – норма.

*Норма оборотності на товари, що знаходяться на складі*, установлюється як сума днів, установлених для перебування товарів на складі з моменту їх надходження до моменту відправки.

Існує два планові джерела формування оборотних коштів підприємств зв'язку:

- власні і прирівняні до них засоби, формування нормативу оборотних коштів;

- позикові засоби у вигляді короткотермінового банківського кредиту.

До власних джерел формування оборотних коштів відносяться:



- прибуток даного підприємства;
- засоби, одержані від вищестоящої організації при розподілі оборотних коштів;
- надходження малоцінних предметів (інструментів та ін.), що купують разом з машинами й устаткуванням за рахунок капітальних вкладень.

*Позикові засоби* слугують джерелом покриття наднормативних планових запасів товаро-матеріальних цінностей і витрат і надаються підприємству у вигляді короткотермінових кредитів, вони беруть участь в обороті засобів підприємств тільки у перебігу установленого терміну, після чого вилучаються з обороту і повертаються банку.

Існують також *позапланові джерела* формування оборотних коштів, які до їх використання за прямим призначенням можуть покривати частину потреби підприємства в оборотних коштах (наприклад, кредиторська заборгованість), заборгованість по заробітній платі робочим і службовцям.

#### 7.4. Показники стану і використання оборотних коштів підприємства

*Ефективність використання оборотних коштів* характеризується, перш за все, швидкістю їхнього обороту на всіх стадіях кругообігу фондів, тобто оборотністю оборотних коштів.

*Коефіцієнт оборотності* розраховується за формулою:

$$\hat{E}_0 = \frac{Q}{C_0}, \quad (7.4)$$

де  $Q$  – об'єм продукції зв'язку в грошовому вираженні;

$C_0$  – середній залишок оборотних коштів, що знаходиться у розпорядженні підприємства.

*Коефіцієнт завантаження засобів в обороті* є величиною, зворотною коефіцієнту оборотності:

$$\hat{E}_\varphi = \frac{\tilde{N}_i}{Q}. \quad (7.5)$$

Коефіцієнт оборотності в днях:

$$\hat{E}_i = \frac{\tilde{N}_0 \times \ddot{A}}{Q}, \quad (7.6)$$

де  $D$  – число днів за аналізований період.

#### *Контрольні питання*

1. Сутність, склад і структура оборотних коштів.
2. Класифікація і принципи організації оборотних коштів.
3. Нормування оборотних коштів для створення виробничих запасів.
4. Методи нормування оборотних коштів.
5. Методика нормування основних елементів оборотних коштів.
6. Джерела формування оборотних коштів підприємств зв'язку.

7. Показники стану і використання оборотних коштів та способи прискорення їхньої оборотності.

8. Вплив розміщення оборотних коштів на фінансовий стан підприємства.

### *Тести для перевірки знань*

*1. Оборотні кошти:*

а) беруть участь у процесі виробництва багато разів, частково переносять свою вартість на вартість виробленої продукції;

б) беруть участь у процесі виробництва один раз, повністю переносять свою вартість на вартість готової продукції;

в) взагалі не беруть участь у процесі виробництва.

*2. Оборотні кошти підрозділяють на:*

а) оборотні фонди;

б) основні фонди;

в) фонди обігу;

г) фонди економічного стимулювання.

*3. Кругообіг оборотних коштів інших галузей відрізняється від кругообігу в галузі зв'язку наступним:*

а) у кругообігу галузі зв'язку відсутня готова продукція;

б) у кругообігу галузі зв'язку процес виробництва і реалізації співпадає;

в) у кругообігу галузі зв'язку відсутній процес виробництва.

*4. До складу нормованих оборотних коштів входять:*

а) тільки оборотні виробничі фонди;

б) тільки фонди обігу;

в) всі оборотні виробничі фонди і частина фондів обігу.

*5. Ненормовані оборотні кошти включають:*

а) грошові кошти підприємства;

б) кредиторську заборгованість;

в) дебіторську заборгованість.

*6. Норматив оборотних коштів визначають за формулою:*

а)  $N_m = V_{tr} + V_{pot} + V_{tex} + V_{gar} + V_p$ ;

б)  $N_m = R_d \cdot N$ ;

в)  $N_m = V_{tr} \cdot R_d$ .

*7. Норма оборотних коштів визначається за формулою:*

а)  $N = 40 - 50\%$  від  $V_{pot}$ ;

б)  $N = R_d \cdot N_m$ ;

в)  $N = V_{tr} + V_{pot} + V_{tex} + V_{gar} + V_p$ .

*8. До методів нормування оборотних коштів відносять:*

а) метод прямого рахунку;

б) аналітичний метод;

в) коефіцієнтний метод;

г) усі вищепередичені.

9. До показників ефективності використання оборотних коштів не відносяться:

- а) коефіцієнт оборотності;
- б) коефіцієнт завантаження;
- в) фондівіддача;
- г) фондомісткість.

10. До оборотних виробничих фондів відносять:

- а) будівлі, споруди;
- б) сировину, запчастини;
- в) електроенергію;
- г) устаткування.

### *Теми рефератів*

1. Класифікація і принципи організації оборотних коштів.
2. Джерела формування оборотних коштів та їх роль у господарській діяльності підприємств.
3. Показники ефективності використання оборотних коштів.

### *Термінологічний словник*

**Основні засоби [fixed assets; FA]** – сукупність матеріальних активів у формі засобів праці, які багато разів беруть участь у процесі виробничо-комерційної діяльності і переносять на продукцію свою вартість частинами. Розрізняють виробничі і невиробничі основні засоби підприємства (до останніх відносяться об'єкти соціальної інфраструктури та інші види основних засобів, що не беруть участь прямо у виробничому процесі). У свою чергу, у складі виробничих основних засобів виділяють активну їх частину (машини, устаткування і механізми, що безпосередньо беруть участь у виробничо-технологічному процесі) і пасивну їх частину (будівлі, споруди і т.п.).

**Політика управління запасами [inventory management policy]** – складова частина загальної політики управління оборотними активами підприємства, що полягає в оптимізації загального розміру і структури запасів товаро-матеріальних цінностей з позицій найбільш ефективного здійснення операційного (виробничо-комерційного) циклу.

**Чисті оборотні активи (чистий робочий капітал) [net working capital]** – сума оборотних активів, що фінансуються за рахунок власного і довготермінового позикового капіталу підприємства.

**Власні оборотні кошти** – статутний фонд, прибуток, надходження від емісії цінних паперів прирівняні до власних джерел постійні пасиви (для підприємств, що діють).

**Оборотні кошти** – засоби, авансовані до оборотних виробничих фондів і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції й одержання прибутку.

**Склад оборотних коштів** – сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обертання.

**Агресивна політика формування оборотних активів [aggressive policy of working capital forming]** – підхід до формування оборотних активів, що полягає у мінімізації всіх форм страхових резервів по окремих їх видах.

**Активи позаоборотні (довготермінові) [noncurrent assets]** – сукупність майнових цінностей підприємства, що багато разів беруть участь у процесі його господарської діяльності і переносять на продукцію використану вартість частинами. У практиці обліку до них відносять майнові цінності (активи) усіх видів з терміном використання більше одного року і вартістю понад 15 неоподатковуваних податком мінімумів доходів громадян.

**Активи оборотні (поточні) [current assets; CA]** – сукупність майнових цінностей підприємства, які обслуговують поточний господарський процес, і повністю споживаних протягом одного *операційного (виробничо-комерційного) циклу*. У практиці обліку до них відносять майнові цінності (активи) всіх видів з терміном використання менше одного року і вартістю менше 15 неоподатковуваних податком мінімумів доходів громадян.

## 8. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

### *Основні питання:*

**8.1. Зміст, завдання та методи фінансового планування.**

**8.2. Фінансовий план та порядок його складання.**

**8.3. Оперативне фінансове планування.**

### **8.1. Зміст, завдання та методи фінансового планування**

На стадії фінансового планування визначається загальна потреба в коштах для забезпечення нормальної виробничо-господарської діяльності і можливість одержання таких засобів. В умовах ринку підприємство самостійно визначає напрямок та розмір використання прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків.

**Фінансове планування** – процес розробки системи фінансових планів і планових (нормативних) показників щодо забезпечення розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищення ефективності його фінансової діяльності в майбутньому періоді.

### **Системи фінансового планування і форми реалізації його результатів на підприємстві**

Системи планування прибутку	Форми реалізації результатів фінансового планування	Період планування
Стратегічне планування	Розробка довготермінового плану роботи підприємства, загальної фінансової стратегії і фінансової політики з основних напрямків фінансової діяльності	близько 3-х років
Поточне планування бюджетів	Розробка бюджетів з основних напрямків фінансової діяльності підприємства	один рік
Оперативне планування	Розробка платіжних календарів та інших форм оперативних планових завдань з усіх основних питань фінансової діяльності	місяць, квартал

**Стратегічне планування** – це процес визначення дій, необхідних для досягнення стратегічної мети (наприклад, збільшення прибутку, збереження положення на ринку, лідерство в галузі).

Стратегічне планування припускає дослідження факторів зовнішнього фінансового середовища і кон'юнктури фінансового ринку, конкретизацію

цілових показників, розробку фінансової політики і системи організаційно-економічних заходів.

**Поточне планування** припускає розробку бюджетів на майбутній рік з розбиттям за кварталами. Вихідними передумовами для їхньої розробки є:

- напрямок фінансової діяльності на майбутній період;
- фінансова політика з окремих аспектів фінансової діяльності підприємства;
- плановані обсяги виробництва і реалізації продукції;
- фінансова стратегія підприємства і цільові стратегічні нормативи з основних економічних показників операційної діяльності підприємства;
- система розроблених на підприємстві норм і нормативів витрат окремих ресурсів;
- діюча система ставок податкових платежів і норм амортизаційних відрахувань;
- середні ставки кредитного і депозитного відсотків на фінансовому ринку;
- результати фінансового аналізу за попередній період.

## **8.2. Фінансовий план та порядок його складання**

За ринкової економіки для вирішення виробничих та комерційних завдань, які потребують вкладання коштів, необхідною є розробка внутрішньо фірмового документа – бізнес-плану.

### **Бізнес-план повинен:**

- давати конкретні уявлення про те, як функціонуватиме підприємство, яке місце воно займатиме на ринку;
- мати всі виробничі характеристики майбутнього підприємства, детально описувати схему його функціонування;
- розкривати принципи та методи керівництва підприємством;
- обов'язково мати програму управління фінансами, без якої неможливо розпочати справу та забезпечити ефективність її виконання;
- показати перспективи розвитку підприємства інвесторам та кредиторам.

### **Складання фінансового плану може відбуватися в три етапи:**

1. Аналіз очікуваного виконання фінансового плану поточного.
2. Розгляд та вивчення виробничих, маркетингових показників, на підставі яких розраховуватимуться планові фінансові показники.
3. Розробка проекту фінансового плану.

Мета складання фінансового плану полягає у взаємоузгодженні доходів та витрат. Поточний фінансовий план складається на рік з розбиттям за кварталами оскільки протягом року потреба в грошових коштах значно змінюється і може статися брак або надлишок фінансових ресурсів.

**Фінансовий план підприємства** може складатися з одного доходного розділу «Джерела формування та надходження коштів» і чотирьох видаткових:

- «Приріст активів підприємства»;
- «Повернення залучених коштів»;
- «Витрати, пов'язані з внесенням обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів»;
- «Покриття збитків минулих періодів».

У доходній частині фінансового плану – розділ 1 «Джерела формування та надходження коштів» відбиваються показники, які характеризують очікуваний обсяг надходжень інвестиційних ресурсів (власних, залучених і позичених).

Процес фінансового планування передбачає, що при виникненні ситуації, коли у плановому періоді не очікується одержання прибутку від звичайної діяльності підприємства, то до фінансового плану додатково вноситься розрахунок формування фінансових результатів діяльності підприємства за установленою формою. Для перевірки правильності складання балансу доходів і видатків розробляють спеціальну перевірочну таблицю – так званий шаховий баланс. У підметі шахового балансу записують усі доходи і надходження коштів на підприємство, у присудку – усі видаткові платежі підприємства. Таким чином, по вертикалі групуються видатки в розрізі джерел їх покриття, а по горизонталі здійснюється розподіл доходів за напрямками їхнього використання.

Після затвердження Положення про складання річного фінансового плану державними підприємствами підприємствам недержавної форми власності також доцільно дотримуватися прийнятої для державних підприємств системи фінансового планування, оскільки вони забезпечують співвідношення планових і звітних показників.

Підприємству важливо знати стан своїх фінансових ресурсів не тільки за певний період часу, а й на конкретну дату. Для цього розробляють платіжний календар.

**Платіжний календар** – це оперативний фінансовий план, який розробляють звичайно на місяць із розбиттям на декади або тижні. У ньому визначають очікувані грошові потоки (у національній і чужоземній валютах) за всіма напрямками і термінами їх надходження і використання, а також порівнюють залишки грошових коштів, їх надходження і вибуття та оцінюють спроможність підприємства своєчасно виконувати всі свої поточні фінансові зобов'язання.

### **8.3. Оперативне фінансове планування**

**Поточне планування** спрямоване на деталізацію довготермінових планів, що здійснюється за допомогою бюджетування.

**Оперативне планування** припускає розробку особливої форми бюджету – платіжного календаря, що розробляється за окремими видами руху грошових коштів і по підприємству в цілому. Звичайно платіжний календар

розробляється на майбутній місяць з розбиттям за днями, тижнями, декадами і складається з двох розділів:

- графік витрат коштів;
- графік надходження коштів.

**Бюджет** – це план майбутніх операцій, виражений у кількісних (переважно в грошових) вимірниках на бюджетний період.

**Бюджетування** – це процес планування майбутніх операцій підприємства й оформлення його результатів у вигляді системи бюджетів.

Бюджетування здійснюється за двома напрямками:

- *перший напрям* – це підготовка функціональних бюджетів (бюджетів підрозділів підприємства);
- *другий напрям* – це розробка стандартів (норм) витрат на виробництво окремих виробів (або послуг).

**Процес бюджетування включає такі основні стадії:**

1. Доведення основних напрямів політики компанії до відома осіб, що відповідають за підготовку бюджетів.
2. Визначення обмежувальних факторів (потужність підприємства, попит на продукцію).
3. Підготовка бюджету продажу.
4. Попереднє складання бюджетів.
5. Обговорення бюджетів з вищим керівництвом.
6. Координація й аналіз обговорених бюджетів.
7. Затвердження бюджетів.

**Існує два підходи до складання бюджетів:**

- *прирістне бюджетування* – це складання бюджетів на основі фактичних результатів, досягнутих у попередньому періоді;
- *бюджетування «з нуля»* – це метод бюджетування, за якого розраховуються заплановані витрати так, нібито діяльність здійснюється вперше.

На основі бюджетів усіх підрозділів готується зведений бюджет підприємства, що включає дві групи бюджетів: операційний і фінансовий.

**Зведений бюджет** – це сукупність бюджетів, що узагальнюють майбутні операції всіх підрозділів підприємства.

**Операційні бюджети** – це сукупність бюджетів витрат і доходів, що забезпечують складання бюджетного звіту про прибуток, що є узагальнюючим у цій групі бюджетів.

**У групу операційних бюджетів входять:** бюджет продажу, бюджет запасів, бюджет прямих матеріальних витрат, бюджет прямих витрат на оплату праці, бюджет виробничих накладних витрат, бюджет собівартості готової продукції, бюджет собівартості реалізованої продукції, бюджет витрат на збут, бюджет витрат на управління, бюджетний звіт про прибуток.

**Фінансові бюджети** – це сукупність бюджетів, що відбивають заплановані грошові потоки і фінансовий стан підприємства

**У групу фінансових бюджетів входять:** бюджет капітальних вкладень, бюджет коштів, бюджетний баланс.



## Види бюджетів

Види бюджетів:

**Бюджет продажу** – бюджет, що містить інформацію про запланований обсяг продажу, цін й очікуваного доходу від реалізації кожного виду продукції.

При розробці застосовується комплексний підхід, що включає дослідження ринку, статистичну інформацію і прогнози фахівців про економічний розвиток галузі й економіки в цілому. Одночасно розробляється графік очікуваних надходжень від реалізації продукції.

**Бюджет виробництва** – виробнича програма, яка визначає запланований обсяг номенклатури й обсяг виробництва продукції в бюджетному періоді.

$$\text{Обсяг виробництва} = \text{Обсяг продажу} + \text{Запас готової продукції на кінець періоду} - \text{Запас готової продукції на початок періоду}.$$

**Бюджет використання матеріалів** – плановий документ, що визначає кількість і номенклатуру матеріалів, необхідних для виконання виробничої програми бюджетного періоду.

**Бюджет придбання матеріалів** – плановий документ, що містить розрахунок кількості матеріалів, які необхідно придбати в бюджетному періоді.

$$\begin{aligned} \text{Обсяг закупівлі матеріалів на кінець періоду} &= \text{Виробничі потреби} \\ &\text{в матеріалах} + \text{Необхідний запас матеріалів на кінець періоду} - \\ &\text{– Початковий запас матеріалів.} \end{aligned}$$

**Бюджет прямих витрат на оплату праці** – плановий документ, в якому визначені витрати на оплату праці, необхідні для виробництва товарів або послуг за бюджетний період.

Складається на основі бюджету виробництва й установлених технологічних норм праці на одиницю продукції і тарифної ставки робітників відповідної кваліфікації.

**Бюджет собівартості виготовленої продукції** – плановий документ, у якому проведений розрахунок собівартості продукції, що передбачається виготовити в бюджетному періоді.

Бюджетна собівартість виготовленої продукції визначається на основі бюджетів використання прямих матеріалів, прямих витрат на оплату праці і виробничих накладних витрат з урахуванням запланованих залишків незавершеного виробництва.

**Бюджет собівартості реалізованої продукції** – плановий документ, що містить розрахунок собівартості продукції, що передбачається реалізувати в бюджетному періоді.

Бюджет собівартості реалізованої продукції складається на основі бюджетів запасів готової продукції і собівартості виготовленої продукції.

*Собівартість реалізованої продукції = Залишок готової продукції на початок періоду + Собівартість виготовленої продукції – Залишок готової продукції на кінець періоду.*

**Бюджет загальногосподарських (загальних і адміністративних) витрат** – плановий документ, що відображає очікувані витрати на управління й обслуговування підприємства в цілому.

Складається шляхом об'єднання бюджетів усіх відділів і служб управління підприємства і його господарського обслуговування.

**Бюджет витрат на збут** – плановий документ, в якому наведені постійні і перемінні витрати, зв'язані зі збутом продукції в бюджетному періоді.

Складається виходячи із бюджету продажу.

**Бюджетний звіт про прибуток** – форма фінансової звітності, складена до початку звітного періоду, що визначає фінансовий результат у майбутньому періоді.

Складається на підставі бюджетів продажу, собівартості реалізованої продукції, витрат на збут і загально-виробничі витрати.

**Бюджет коштів** – плановий документ, що містить розрахунки майбутніх платежів та джерела надходження коштів.

Складається на основі операційних бюджетів і бюджетів капітальних вкладень.

**Бюджетний баланс** – форма фінансової звітності, що містить інформацію про майбутній фінансовий стан підприємства, яка очікується в результаті запланованих операцій.

Складається на підставі балансу на початок бюджетного року, бюджетів операційних витрат і бюджету коштів, табл. 8.1.

Бюджет продажу містить у собі очікуваний грошовий потік від продажу, що надалі буде включений у доходну частину бюджету грошового потоку. Для прогнозу грошових надходжень від продажу необхідно враховувати, яка частина відвантаженої продукції буде оплачена в перший звітний період (період відвантаження), у другий і т.д., з урахуванням безнадійних боргів.

Бюджет виробництва – план випуску продукції в натуральних показниках. Бюджет виробництва складається виходячи з бюджету продажу; він враховує виробничі потужності, збільшення або зменшення запасів, а також величину зовнішніх закупівель.

Бюджет прямих витрат на матеріали складається на основі виробничого бюджету і бюджету продажу. Бюджет прямих витрат на матеріали показує, скільки сировини і матеріалів потрібно для виробництва і скільки сировини і матеріалів повинно бути закуплено. Бюджет прямих витрат на матеріали складається з урахуванням термінів і порядку погашення кредиторської заборгованості за матеріали, табл. 8.2.

Таблиця 8.1 – Бюджет продажу

	Квартали				За рік
	1-й	2-й	3-й	4-й	
Очікуваний обсяг	10 000	30 000	40 000	20 000	100 000
Очікувана ціна одиниці продукції	20,00	20,00	20,00	20,00	
Виторг за реалізовану продукцію	200 000	600 000	800 000	400 000	2000 000

*Графік надходження коштів*

Рахунок дебіторів на початок року	90 000				90 000
Надходження коштів від продажу в 1 кв.	140 000	60 000	–	–	200 000
Надходження коштів від продажу в 2 кв.		420 000	180 000	180 000	600 000
Надходження коштів від продажу в 3 кв.			560 000	560 000	800 000
Надходження грошей від продажу в 4 кв.					280 000
Разом надходження коштів	230 000	480 000	740 000	520 000	1 970 000

Таблиця 8.2 – Бюджет прямих витрат на матеріали

	Квартали				За рік
	1-й	2-й	3-й	4-й	
Обсяг виробництва продукції	14 000	32 000	36 000	19 000	101 000
Треб, обсяг матеріалів на од. прод.	5	5	5	5	5
Треб, обсяг матеріалів на період	70 000	160 000	180 000	95 000	505 000
Запаси матеріалів на кінець періоду	16 000	18 000	9 500	7 500	7 500
Загальна потреба в матеріалах	86 000	178 000	189 500	102 500	512 500
Запаси матеріалів на початок періоду	7 000	16 000	18 000	9 500	7 000
Закупівлі матеріалів (кг)	79 000	162 000	171 500	93 000	505 500
Вартість закупівель матеріалів	47 400	97 200	102 900	55 800	303 300

Таблиця 8.2 (закінчення)

<i>Графік платежів за матеріали</i>					
Рахунки кредиторів на початок періоду	25 800				25 800
Оплата за матеріали 1 кв.	23 700	23 700	–	–	47 400
Оплата за матеріали 2 кв.		48 600	48 600	–	97 200
Оплата за матеріали 3 кв.			51 450	51450	102 900
Оплата за матеріали 4 кв.				27 900	27 900
Платежі усього	49 500	72 300	100 050	79 350	301 200

### ***Контрольні питання***

#### ***Чи вірно, що:***

1. Основними умовами фінансового планування, від яких залежить його ефективність, є: прогнозування; вибір оптимального фінансового плану; контроль за втіленням фінансового плану в життя.

2. Вибір оптимального фінансового плану приймається до вивчення альтернатив на основі професійного досвіду.

3. Прогнозування може ґрунтуватися на історичній інформації, визначених фінансових нормах, техніко-економічних нормативах, методі економіко-математичного моделювання, експертних оцінках тощо.

4. Фінансовий контроль – це в кінцевому підрахунку набір фінансових показників, які необхідно розраховувати, прогнозувати за допомогою спеціальних технологій.

5. Основними принципами планування є: принцип відповідності; принцип постійної потреби в робочому капіталі; принцип вибуття готівкових коштів.

6. У короткостроковому фінансовому плануванні виділяють наступні етапи:

- аналіз фінансового стану підприємства;
- розрахунок планових надходжень готівкових коштів;
- з'ясування потреб у додаткових джерелах фінансування;
- вибір джерел фінансування;
- підготовка плану фінансування;
- ситуаційне моделювання.

7. Аналіз фінансового стану підприємства передбачає аналіз балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух готівкових коштів; прогнозні дані попередніх звітів.

8. Можливими джерелами фінансування є: власні та позикові кошти.
9. З точки зору послідовної підготовки документів для складання основного бюджету виділяють наступні складові частини бюджетування:
  - підготовку організаційного бюджету;
  - підготовку фінансового бюджету;
10. Бюджет продажу – це виробнича програма, яка визначає заплановану номенклатуру і обсяг виробництва в бюджетному періоді.

### *Теми рефератів*

1. Фінансове планування та його роль у діяльності підприємств.
2. Порівняльна характеристика стратегічного, поточного та оперативного планування.

### *Тести для перевірки знань*

1. Основним змістом внутрішнього (традиційного) фінансового аналізу є:
  - а) аналіз динаміки прибутку, рентабельності, самоокупності та кредитоспроможності підприємства;
  - б) оцінка використання майна, капіталу, власних фінансових ресурсів;
  - в) аналіз ліквідності балансу та платоспроможності підприємства;
  - г) аналіз питань, визначених внутрішніми користувачами;
  - д) аналіз питань, визначених внутрішніми аналітиками.
2. Прийоми оцінки фінансового стану підприємства – це:
  - а) аналіз відносних показників;
  - б) факторний аналіз;
  - в) аналіз платоспроможності;
  - г) аналіз кредитоспроможності;
  - д) порівняльний аналіз.
3. Предметом фінансового аналізу підприємства є:
  - а) майно та капітал підприємства;
  - б) основні та оборотні кошти підприємства;
  - в) прибуток та цінні папери підприємства;
  - г) фінансові ресурси підприємства, їх формування та використання;
  - д) фінанси підприємства.
4. Методи фінансового аналізу – це:
  - а) комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства;
  - б) статистичні методи;
  - в) математичні методи;
  - г) формалізовані методи;
  - д) неформалізовані методи.
5. Що таке: фінансове планування? перспективний фінансовий план? поточний фінансовий план? оперативний фінансовий план?

- а) Баланс грошових надходжень.
  - б) Баланс доходів і видатків.
  - в) Платіжний календар на місяць, на 10 днів, на 5 днів.
  - г) Розрахунок потреби у фінансових ресурсах для операційної та інвестиційної діяльності.
  - д) Розробка фінансового забезпечення загального розвитку підприємства на 5 років.
  - е) Розрахунок витрат і відрахувань.
  - є) Прогноз звіту про прибутки та збитки.
  - ж) Перевірочна таблиця до фінансового плану (шахматка).
  - з) Прогноз балансу активів та пасивів,
  - і) Вивчення цілей фінансової стратегії.
6. Балансовий метод – це:
- а) економіко-математичне моделювання;
  - б) розрахунково-аналітичний метод;
  - в) метод балансування підсумкових показників;
  - г) нормативний метод;
  - д) відповідність фінансових показників доходної та видаткової частин фінансового плану.
7. Яке призначення: оперативного фінансового планування? поточного фінансового планування? перспективного фінансового планування?
- а) Контроль за платоспроможністю підприємства.
  - б) Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності.
  - в) Фінансове забезпечення загального розвитку підприємства.
  - г) Контроль за своєчасністю платежів.
  - д) Фінансове забезпечення досягнення стратегічних цілей.
  - е) Контроль за своєчасністю грошових надходжень.
  - є) Фінансове забезпечення поточної виробничої діяльності.
8. До головних факторів, що зумовлюють стратегічну кризу на підприємстві, слід віднести такі:
- а) дефіцити в організаційній структурі;
  - б) незадовільну структуру капіталу;
  - в) зайві виробничі потужності;
  - г) незадовільну роботу з кредиторами;
  - д) низький рівень контролювання якості.

### *Термінологічний словник*

**БАЛАНС ПРОМІЖНИЙ** – баланс, який готується до завершення фінансового року.

**БАЛАНС РЕЗУЛЬТАТІВ** – аналогічно балансу прибутків і збитків.

**БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ** – номінальна вартість позиції, з якою вона фігурує в балансі без урахування амортизації або додаткової вартості.

**БАЛАНСОВІ ЗБИТКИ** – збитки, одержані в результаті девалоризації активів або ревалоризації пасивів. Найбільш характерний приклад – ситуація,

що склалася на світовому фінансовому ринку в результаті переоцінки зовнішнього боргу країн третього світу.

**БАЛАНС ПЛАТІЖНИЙ** – співвідношення грошових платежів, що надходять до даної країни з-за кордону, і всіх її платежів за межі протягом певного періоду часу (рік, квартал, місяць). Якщо надходження перевищують платежі, баланс платіжний активний. У протилежному випадку він пасивний. В балансі платіжному знаходять вартісне вираження всі зовнішньоекономічні операції країни. Схему балансу платіжного можна представити в наступному вигляді:

1) Баланс зовнішньоторговельний – надходження валюти від експорту і платежі по імпорту товарів.

2) Баланс послуг і некомерційних платежів – платежі і надходження по транспортних і страхових операціях, поштово-телеграфному, телефонному зв'язку, комісійних операціях, туризму, культурному обміну, споживчих перекладах (заробітна плата, спадок, стипендії, пенсії); за змістом дипломатичних і торгових представництв, відсотки і дивіденди по капіталовкладеннях, платежі за ліцензії, використання винаходів і військові витрати за кордоном. У статистиці капіталістичних країн ці різні за формою і економічному змісту статті об'єднуються в загальне поняття "Невидимі операції". Баланс зовнішньоторговельний і баланс послуги некомерційних платежів утворюють поточний баланс платіжний.

3) Баланс руху капіталів і кредитів відображає приток іноземних інвестицій і позик, а також надання кредитів і капіталовкладень за кордоном. Пасивне сальдо балансу платіжного звичайно покривається за рахунок використання своїх валютних резервів або за допомогою іноземних позик і кредитів, або ввезення капіталу. Активне сальдо балансу платіжного сприяє зміцненню валютного положення країни.

**БАЛАНС ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИЙ** – співвідношення вартості товарів, що ввозяться в країну і вивозяться з країни за певний проміжок часу. Якщо вартість вивезених товарів перевищує вартість ввезених, зовнішньоторговельний баланс вважається активним, при зворотному співвідношенні – пасивним. Різниця між вартістю експорту й імпорту називається сальдо, величина якого залежить від коливань товарних цін, валютного курсу, темпів господарського розвитку і т.д. Пасивний зовнішньоторговельний баланс несприятливо впливає на стан господарства країни і її зовнішньоекономічне положення.

**БАЛАНС ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ** – зведений документ, реєструючий зовнішню торгівлю окремої країни. В цьому випадку актив – це експорт, а пасив – імпорт.

**БАЛАНС РІЧНИЙ** – один із видів річних БАЛАНСІВ акціонерного суспільства, включає баланс прибутків і збитків та індекси.

**БАЛАНС КОНСОЛІДОВАНИЙ** – баланс, який застосовується зокрема для позначення балансу консорціуму, об'єднуючого декілька незалежних один від одного фірм.

**ПЛАН ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА** – один із основних видів поточного фінансового плану підприємства, що складається на первинному етапі цього планування (оскільки ряд його показників слугує початковою базою розробки інших видів фінансового плану). Метою розробки цього плану є визначення суми чистого прибутку від виробничо-комерційної діяльності підприємства. В процесі розробки цього плану повинен бути забезпечений чіткий взаємозв'язок планованих показників доходів (валового і чистого) від реалізації продукції, витрат, податкових платежів, балансового і чистого прибутку підприємства.



## 9. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

### *Основні питання:*

**9.1. Сутність оподаткування підприємств і податкова система.**

**9.2. Пряме оподаткування підприємств.**

**9.3. Непряме оподаткування підприємств.**

**9.4. Збори і цільові відрахування.**

### **9.1. Сутність оподаткування підприємств і податкова система**

**Податки** – це обов'язкові платежі, які установлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, що забезпечують фінансування державних витрат.

Обов'язкові платежі (сплачені в бюджет держави й інші цільові державні фонди) можуть бути представлені у *формі*:

- податків;
- плати за ресурси;
- цільових відрахувань.

**Податок установлюється** виключно державою і базується на актах вищої юридичної сили.

**Основними характерними особливостями податку є те, що він:**

1) стягується на умовах безповоротності. Повернення, податку можливе тільки в разі його переплати або тоді, коли законодавством передбачено пільги щодо даного податку;

2) має односторонній характер установлення. Оскільки і податок стягується з метою покриття суспільних потреб, які в основному відокремлено від індивідуальних потреб конкретного платника податку, то він є індивідуально безповоротний. Сплата платником податку не породжує зустрічного зобов'язання держави вчиняти будь-які дії на користь конкретного платника;

3) на відміну від інших обов'язкових платежів, може бути сплачений лише до бюджету, а не до іншого грошового централізованого або децентралізованого фонду;

4) категорія не тільки правова, але й економічна, оскільки це форма перерозподілу національного доходу. При сплаті податкового платежу відбувається перехід частини коштів із власності окремих платників у власність усієї держави. Такого переходу права власності немає при внесенні до бюджету обов'язкових платежів державними підприємствами. Ці платежі будуть податками лише за формою, а не за змістом.

**Функції податків:**

1) **фіскальна функція** полягає у формуванні грошових доходів держави (мобілізація коштів у розпорядження держави і формування централізованих фінансових ресурсів);

2) **регулююча функція податків проявляється через** вплив їх на різні сторони діяльності суб'єктів господарювання (держава регулює розвиток економіки і соціально-економічні процеси в суспільстві).

Функції податків взаємозалежні. Реалізація фіскальної функції створює матеріальну основу для здійснення регулюючої функції. У той самий час економічне регулювання дозволяє одержати більше коштів за рахунок податків, а виходить сприяє їх фіскальній функції.

**Одиниця оподаткування** – це одиниця виміру об'єкта оподаткування. Вона має фізичний (гектар, квадратний метр) і вартісний виміри (гривню).

**Податкова квота** – це частина податку в доході платника. Виражається вона як в абсолютному, так і у відносному підрахунку. Її значення полягає в тому, що вона характеризує рівень оподаткування. У той самий час включення податкових квот до доходу платника значно знижує можливість використання податків як фінансових важелів. Виходячи з цього в практиці оподаткування податкові квоти законодавче не установлюються.

Існуюча система податків і податкових платежів має свою класифікацію, в основу якої покладені такі ознаки: форма оподаткування; економічний зміст об'єкта оподаткування; рівень державних структур, які установлюють податки; напрямок використання.

Податки і збори включають:

1. *Загальнодержавні податки і збори:*

- прямі податки – стягуються державою безпосередньо з доходів і майна платників податків. Об'єктом виступає доход і вартість майна;
- непрямі податки – установлюються у формі надбавок до ціни товарів або тарифів на послуги;
- збори (податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів; плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів і надр при видобутку корисних копалин; плата за використання лісових ресурсів).

2. *Місцеві податки і збори*

Основні принципи побудови системи оподаткування:

- обов'язковість;
- стимулювання підприємницької діяльності, інвестиційної активності НТП;
- рівнозначність і пропорційність;
- соціальна справедливість;
- стабільність;
- економічне обґрунтування;
- недопущення проявів податкової дискримінації.

## 9.2. Пряме оподаткування підприємств

Прямі податки включають:

- податок на прибуток;

- податок на доходи з фізичних осіб;
- плата за землю;
- податок на майно підприємств;
- податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.

### **Оподаткування прибутку підприємств**

Податковий прибуток – це сума прибутку підприємства, визначена за податковим законодавством (згідно з ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств»), який є об'єктом оподаткування за звітний період.

**Податковий прибуток** (об'єкт оподаткування податку на прибуток) розраховується за формулою:

$$O_o = D - (B_v + A), \quad (9.1)$$

де  $O_o$  – об'єкт оподаткування податку на прибуток;  $D$  – скориговані валові доходи підприємства за звітний період;  $B_v$  – скориговані валові витрати підприємства за звітний період;  $A$  – сума нарахованої за звітний період амортизації основних засобів, нематеріальних активів та інших оборотних активів.

**Валовий дохід** – це загальна сума доходу підприємства від усіх видів діяльності протягом звітного періоду у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах.

Валовий дохід включає:

- загальні доходи від реалізації продукції, доходи від реалізації цінних паперів, доходи від банківських та інших операцій;
- доходи від операцій особливих видів (бартер, страхування, розрахунки в іноземній валюті);
- доходи від спільної діяльності у вигляді дивідендів, відсотків, роялті, від операцій лізингу, володіння борговими зобов'язаннями та ін.

**Не враховуються:**

- суми акцизного збору, ПДВ у складі ціни;
- суми коштів або вартість майна, одержані у виді компенсації або внаслідок задоволення претензій;
- суми коштів або вартість майна, одержані у виді прямих інвестицій;
- суми емісійного доходу;
- кошти, одержані у вигляді міжнародної технічної допомоги.

**Валові витрати** – сума будь-яких витрат у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних як компенсація вартості товарів, придбаних таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

Прибуток як результат фінансово-господарської діяльності визначається за даними бухгалтерського обліку. Оподатковуваний прибуток визначається за даними податкового обліку. Ці два показники не тотожні і не дорівнюють один одному, а існують самостійно і визначаються залежно від потреби.

Основна ставка податку на прибуток становить з 01.01.2004 р. у розмірі 25% від об'єкта оподаткування.

## **Податок з доходів фізичних осіб**

Податок з доходів фізичних осіб застосовується в Україні на підставі Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» № 889-IV від 22.05.2003 р.

Платниками податку з доходів фізичних осіб (суб'єктами оподаткування) в Україні є: резиденти, які одержують доходи з джерелом походження на території України, і нерезиденти, які одержують доходи з джерелом походження на території України.

Не є платниками нерезиденти, які одержують доходи з джерелом походження на території України і мають дипломатичні привілеї, установлені міжнародними договорами.

Прибутковий податок з громадян утримується із сукупного оподаткованого доходу, до якого зараховуються доходи, одержані як у натуральній формі, так і в грошовій (національній або іноземній валюті). Доходи, одержані в натуральній формі, оцінюються за справедливою вартістю.

Прибутковий податок із сукупного оподаткованого доходу утримується кожного місяця за установленими ставками, визначеними у Законі України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. № 889-4, які змінюються від 13 % – у 2004 р. до 15 % – у 2007 р.

При цьому скасовано неоподатковуваний мінімум 17 грн., який раніше виключався з доходів усіх громадян, а замість цього встановлено, що для окремих категорій податок не буде утримуватись від встановленого розміру мінімальної заробітної плати. Ці пільги вводяться поступово: від 30% – у 2004 році, 2006 р. – 80%, до 100% – у 2007 році і, залежно від категорії осіб їм буде надаватись одна, півтори чи дві такі соціальні пільги на рік.

### ***Об'єктом оподаткування резидента є:***

1. Загальний місячний оподатковуваний дохід.
2. Чистий річний оподатковуваний дохід, що визначається шляхом зменшення загального річного оподаткованого доходу на суму податкового кредиту.
3. Доходи з джерелом походження в Україні, що підлягають кінцевому оподаткуванню при їх виплаті.
4. Іноземні доходи.

### ***Об'єктом оподаткування нерезидента є:***

1. Загальний місячний оподатковуваний дохід з джерелом походження в Україні.
2. Загальний річний оподатковуваний дохід з джерелом походження в Україні.
3. Доходи з джерелом походження в Україні, що підлягають кінцевому оподаткуванню при їх виплаті.

При одержанні доходів в іноземній валюті здійснюється перерахунок у гривні за курсом НБУ на дату одержання таких доходів.

При визначенні доходів у нематеріальній формі об'єкт оподаткування визначається за звичайними цінами, помноженими на коефіцієнт, що розраховується за формулою:

$$\hat{E} = \frac{100}{(100 - \tilde{N}_n)}, \quad (9.2)$$

де  $S_p$  – ставка податку, встановлена для таких доходів на момент визначення.

Вартість об'єкта нематеріальної форми визначається виходячи зі звичайної ціни, збільшеної на суму ПДВ і акцизного збору. При нарахуванні заробітної плати об'єкт оподаткування визначається як сума заробітної плати, зменшена на суму збору в Пенсійний фонд і внесків у фонди загальнообов'язкового загальнодержавного.

### **Плата за землю**

**Плата за землю** стягується з метою формування джерел засобів для фінансування заходів щодо раціонального використання, поліпшення й охорони землі, проведення земельної реформи і розвитку інфраструктури населених пунктів.

**Розмір плати за землю** не залежить від результатів господарської діяльності її власників і користувачів.

**Об'єктом плати за землю** є ділянка землі у власності або користуванні, у тому числі і на умовах оренди.

**Суб'єктом плати за землю** (платником) є власник землі і користувач, у тому числі орендар.

Ставки земельного податку за землю у населених пунктах, а також за 1 га сільськогосподарських угідь у встановлюють у відсотках від їхньої грошової оцінки. Якщо грошова оцінка ділянки землі не встановлена, використовуються середні ставки земельного податку в конкретних розмірах за 1 м<sup>2</sup> у залежності від групи населених пунктів та чисельністю.

Земельний податок нараховується з моменту виникнення прав власності або прав користування землею. Розмір, умови і терміни внесення орендної плати у встановлюються і відображаються в укладеному договорі оренди. Підприємства сплачують земельний податок за рахунок собівартості, тобто включаються у валові витрати, що зменшує суму оподаткованого прибутку (а значить і податку на прибуток).

Платежі за землю зараховуються на спеціальні бюджетні рахунки бюджетів місцевих органів самоврядування.

**Податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.**

**Податок** є джерелом фінансування будівництва, реконструкції, ремонту і змісту автомобільних доріг загального користування і проведення природоохоронних заходів на водоймах.

**Платниками податку є:**

- підприємства (юридичні особи);

- іноземні юридичні особи;
- фізичні особи, що мають власні транспортні засоби, зареєстровані в Україні.

**Об'єкти оподаткування:**

- трактори (колісні);
- автомобілі, призначені для перевезення не менше 10 осіб;
- автомобілі легкові, вантажні, спеціального призначення (наприклад: машини швидкої допомоги, реанімаційні машини, пожежні машини);
- мотоцикли (включаючи мопеди), велосипеди з установленим двигуном за винятком з обсягом двигуна до 50 см<sup>3</sup>;
- яхти, вітрильні судна з допоміжним двигуном або без нього за винятком спортивних;
- моторні човни і катери за винятком човнів з підвісним двигуном.

**Ставки податку** установлені за видами транспортних засобів і диференційовані в залежності від потужності двигуна, виду транспортного засобу, його призначення та використання. Податок сплачують за місцезнаходженням підприємства і зараховують до місцевих бюджетів.

Підприємства автомобільного транспорту загального користування звільняються від сплати податку. Сума податку на транспортні засоби включається до складу валових витрат платника, а значить зменшує оподатковуваний прибуток.

### 9.3. Непряме оподаткування підприємства

**Непрямі податки включають:**

- податок на додану вартість;
- акцизний збір;
- МИТО.

#### Податок на додану вартість (ПДВ)

Податок на додану вартість застосовується в Україні на підставі Закону України «Про ПДВ» № 168/97-ВР від 03.04.97 р. і ЗУ «Про внесення змін в ЗУ «Про ПДВ» № 1955 від 14.09.2000 р. На підставі ЗУ від 20.10.2003 р. «Про внесення змін у деякі закони України з питань оподаткування у зв'язку з прийняттям ЗУ «Про державний бюджет України на 2004 р.» – платниками податку на додану вартість стали тільки ті платники податків, у яких обсяг оподаткованих операцій з продажу товарів, робіт, послуг протягом 12 місяців складає 300 тис. грн.

**Об'єктом оподаткування по ПДВ є такі операції:**

- з продажу товарів на митній території України, у тому числі операції з оплати вартості послуг за договорами оперативної оренди й операції за передачею права власності на об'єкти застави кредиторю;
- із ввезення товарів на митну територію України для їх використання

чи споживання на митній території;

- із вивезення товарів за межі митної території України.

**Податок на додану вартість** виплачується на всіх етапах руху товарів, робіт, послуг (тобто з кожним актом продажу, починаючи з виробничого циклу і закінчуючи реалізацією товарів, робіт, послуг споживачу).

**Не є об'єктом оподаткування операції із:**

- випуску, розміщенню та продажу цінних паперів, випущених в обіг підприємствами, НБУ, Міністерством фінансів, Державним казначейством України, органами місцевого самоврядування;

- наданням послуг по страхуванню та перестраховуванню, соціального і пенсійного страхування;

- виплати пенсій, зарплати, стипендій, субсидій, дотацій, інших грошових або майнових виплат фізичним особам за рахунок бюджетів, соціальних або страхових фондів, виплати дивідендів тощо.

**Платниками податку в бюджет є суб'єкти господарської діяльності (юридичні особи) і громадяни (фізичні особи).**

**База оподаткування** для нарахування ПДВ залежить від сфери і виду діяльності.

**Для розрахунку ПДВ установлені ставки:**

- 1) **20 %** від бази оподаткування, що включається в ціну продукції;
- 2) **нульова ставка**, застосовується при експорті товарів та супутніх такому експорту послуг. Застосування нульової ставки означає повне відшкодування суми ПДВ, сплаченої постачальником за продукцію, що використовується для вище названих постачань. Податкові зобов'язання – загальна сума податку, яку зобов'язаний сплатити (нарахувати) платник податку у звітному (податковому) періоді.

**Податковий кредит** складається із сум податків, сплачених підприємством у звітному періоді за придбану продукцію, вартість якої відноситься до валових витрат, основним фондам або нематеріальним активам, що підлягають амортизації.

Погашення податкового кредиту здійснюється за рахунок сум ПДВ від реалізації продукції підприємством.

**Податковий кредит** – це сума, на яку підприємство (платник податків) має право зменшити податкові зобов'язання звітного періоду.

Сума ПДВ, що підлягає перерахуванню в бюджет, визначається як різниця між загальною сумою податкових зобов'язань, що виникли в зв'язку з продажем продукції протягом звітного періоду і сумою податкового кредиту, що сформувався протягом цього періоду.

## **Акцизний збір**

**Акцизний збір, також як і ПДВ, включається** в ціну товару, що реалізується, у формі надбавки. Покупець при покупці підакцизного товару платить акцизний збір, включений у ціну товару. Платниками податку в бюджет є підприємства-виробники або імпортери підакцизних товарів.

Акцизний збір застосовується в Україні на підставі Декрету КМУ «Про акцизний збір» №4393 від 30.04.1993 р., Закону України «Про внесення змін у Декрет України «Про акцизний збір»» № 3113-III від 07.03.2002 р.

**Платниками акцизного збору є:**

- **суб'єкти підприємницької діяльності**, а також їхні філії, відділення (інші відокремлені підрозділи) – виробники підакцизних товарів на митній території України, у тому числі з давальницької сировини по товарах (продукції), на які встановлено ставки акцизного збору у твердих сумах; а також замовники, з доручення яких виготовляється продукція на давальницьких умовах по товарах, на які встановлено ставки акцизного збору у відсотках до обороту, що сплачують акцизний збір виробнику;

- **нерезиденти**, що здійснюють виготовлення підакцизних товарів (послуг) на митній території України чи безпосередньо через їхні постійні представництва або осіб, прирівняних до них відповідно до законодавства;

- **будь-які суб'єкти підприємницької діяльності, інші юридичні особи**, їхні філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, **що імпортують** на митну територію України підакцизні товари, незалежно від наявності вкладених у них іноземних інвестицій;

- **фізичні особи** – резиденти чи нерезиденти, що ввозять (пересилають) підакцизні речі або предмети на митну територію України у вигляді супроводжуваного багажу, а також фізичні особи, що одержують такі підакцизні речі (предмети), переслані (спрямовані) через митний кордон України у вигляді поштових чи інших відправлень або несупроводжуваного багажу, в обсягах чи вартістю, що перевищує норми безмитного провозу (пересилання) для таких фізичних осіб, визначені митним законодавством;

- **юридичні чи фізичні особи**, що купують (одержують) в інші форми володіння, користування чи розпорядження підакцизні товари у податкових агентів.

**Об'єктом оподаткування є:**

а) обороти з реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), у тому числі з давальницької сировини шляхом їх продажу, обміну, безкоштовної передачі чи передачі з частковою оплатою;

б) обороти з реалізації (передачі) товарів (продукції) для власного споживання, промислової переробки, а також для своїх працівників;

в) митна вартість товарів (продукції), імпортованих на митну територію України, у тому числі в межах бартерних операцій без оплати їх вартості або з частковою оплатою.

**Акцизний збір обчислюється;**

**1) за ставками у відсотках до обороту з продажу:**

- товарів, реалізованих за вільними цінами, виходячи з їхньої вартості за цими цінами, без урахування акцизного збору без ПДВ, товарів, реалізованих за державними фіксованими і регульованими цінами, виходячи з їхньої вартості за цими цінами без урахування торгових знижок, а також сум ПДВ, імпортованих товарів, виходячи з митної вартості, збільшеної на суму ввізного мита, без урахування акцизного збору;



2) у твердих сумах з одиниці реалізованого товару (продукції). Ставки акцизного збору є єдиними на всій території України.

Якщо ставка установлена в грошовому еквіваленті, акцизний збір визначається таким чином:

1. При застосуванні ставки акцизного збору в гривнях:

$$A = C \cdot K, \quad (9.3)$$

де  $C$  – ставка акцизного збору;  $K$  – кількість товару, визначена у фізичних одиницях вимірювання.

2. При застосуванні ставки акцизного збору в євро:

$$A = C \cdot \text{€} \cdot K, \quad (9.4)$$

де  $\text{€}$  – курс гривні до євро за станом на перший день відповідного кварталу.

Якщо ставка встановлена у відсотках:

$$A = C_a \cdot B, \quad (9.5)$$

де  $C_a$  – ставка акцизного збору;  $B$  – вартість підакцизного товару.

Акцизний збір може бути виплачений шляхом придбання марок акцизного збору установлених зразків (наприклад, на алкогольні напої, на тютюнові вироби). Терміни сплати акцизних зборів у бюджет залежать від виду підакцизних товарів, суми податку. Перелік підакцизних товарів і ставки акцизного збору затверджуються законодавчо і є єдиними на всій території України для вітчизняних та імпортованих товарів.

## Мито

**Мито** – податок, стягнутий державою з товарів, транспортних засобів, інших предметів, що переміщуються через митний кордон за ставками митного тарифу.

**Митний тариф** – перелік товарів, з яких стягуються мита, із вказівкою ставок митного податку на одиницю даного товару.

Поряд з чисто фіскальними, мито виконує стимулюючу і захисну функції.

**Захисна функція мита** передбачає формування бар'єрів, що перешкоджають проникненню на територію держави товарів, більш конкурентоспроможних. **Стимулююча функція** формує передумови зацікавленості у збільшенні експорту. Економічно розвинені країни орієнтовані насамперед на регулювання імпортованих надходжень. **Експорт** товарів, вироблених у країні, не обмежується, оскільки такі процеси сприяють розвитку економіки. Було б помилкою вважати, що це відносно нова ідея. Подібні позиції відстоювали кілька століть назад представники школи «меркантилістів», хоча й надто зміщали акценти у сфері торгівлі.

**Мито** має багато спільного з непрямими податками насамперед з акцизним збором:

- як і акциз, сплачується в остаточному підсумку за рахунок споживача;
- збільшує ціну товару, включаючись в неї на стадії формування ціни реалізації;
- контроль за правильністю сплати як акцизу, так і мита здійснюється податковими органами.

Ряд відмінностей, і насамперед умовний характер мита – перетинання митного кордону – не дозволяє віднести його до податків.

За характером спрямованості переміщуваних товарів, об'єктів – мита поділяються на:

- а) ввізні;
- б) вивізні;
- в) транзитні.

Платником мита є особи, що ввозять чи переміщують товари через митний кордон держави. Специфікою платника в даній ситуації є те, що ним може бути як власник товару, так і уповноважена особа (декларант). На відміну від податкового регулювання тут можлива передача обов'язку зі сплати митних платежів іншій особі, що не має відношення до товару.

**За характеристикою платника мито поділяється на:**

- а) сплачуване юридичними особами;
- б) сплачуване фізичними особами.

Ставки розрізняються: для особистого користування (ставки невеликі), для виробничого (рівень ставок вищий).

**Об'єкт** мита являє собою митну вартість переміщуваних товарів, щодо яких має нараховуватися мито. Митна вартість перераховується в національну валюту за курсом НБУ, що діє на день подачі митної декларації. Ставки мита єдині на всій території. Це, однак, не виключає різноманіття ставок:

1. **Адвалерні** – ставки, установлюються у відсотках до митної вартості їх товарів, що підлягають оподаткуванню.

2. **Специфічні** – ставки, що нараховуються в установленому розмірі за одиницю вимірювання ввезеного товару (кілограм, метр тощо). Дана ставка припускає специфічну характеристику товару, тоді як попередня задовольняється знеособленим предметом обкладання.

3. **Комбіновані (змішані)** – ставки, що використовують поєднання адвалерних і специфічних зборів при нарахуванні мита.

4. **Сезонні** – ставки, за допомогою яких можливе оперативне реагування на ввезення на територію держави і вивезення з неї сезонних товарів. Як правило, термін їхнього введення не може перевищувати 6 місяців.

5. **Особливі** – являють собою ставки, що реалізують захисні функції мита.

6. **Антидемпінгові** – ставки, що являють собою певну надбавку до звичайного імпортного мита. Застосовуються при ввезенні на територію держави товарів за цінами нижчими (демпінговими, непридатними), ніж їхня ціна в країні, яка ввозить, що загрожує підірвати основи вітчизняного виробника. За допомогою антидемпінгового мита ціни імпортованих товарів піднімаються до рівня, на якому з ними можуть конкурувати вітчизняні. (В Австралії експорт вважається демпінговим, якщо експортні ціни на 20% нижчі за ціни товару на внутрішньому ринку і мінімум на 8% менші від світової ціни).

7. **Спеціальні** – митні ставки, що захищають митну територію від ввезення товарів, що загрожують вітчизняним виробникам (аналогічних чи безпосередньо конкуруючих). Іноді спеціальні мита використовуються як відповідний захід стосовно дій інших держав.

8. **Компенсаційні** – митні ставки, застосовувані до ввезених товарів, щодо яких використовувався механізм субсидій, що відповідно знижує їхню ціну і цим загрожує завдати шкоди вітчизняному виробництву.

*Механізм застосування пільг при сплаті мита* досить різноманітний і включає:

1. Звільнення від сплати мита певних категорій платників.
2. Зменшення митних ставок.
3. Повернення раніше сплачених сум мита.
4. Звільнення від мита певних предметів.

Порядок сплати і ставки мита визначаються єдиним митним тарифом України. Митний тариф являє собою систему ставок митних зборів, застосовуваних до товарів, переміщуваних через митний кордон.

В Україні товари, що обкладаються митом, зафіксовані в товарній класифікаційній схемі, що базується на Гармонізованій системі опису і кодування товарів. Усі товари, що підлягають митному оформленню, зосереджені в 21 розділі, 97 розділах, 1241 товарній позиції, 5019 товарних позиціях. Кожен товар має чотиризначний цифровий код, де два перших знаки означають товарну групу, два інших – товарну позицію.

### **Митні платежі**

Мито входить у систему митних платежів, що являють собою усі види зборів, відрахувань, платежів при перетинанні митного кордону держави.

*Систему митних платежів можна розділити на 2 групи:*

1. **Основні** – обов'язкові платежі, стягувані в більшості випадків при перетинанні митного кордону і стягувані із суб'єктів, що не характеризуються специфічними особливостями:

- а) мито;
- б) митні збори за митне оформлення;
- в) непрямі податки (ПДВ, акцизний збір).

2. **Додаткові** – митні платежі, що стягуються з платників за додатково надані послуги, або характеризують платника, який відрізняється специфічними особливостями (збір за зберігання товарів, збори за митний супровід вантажів, збори за видачу ліцензій, плата за участь у митних аукціонах тощо).

Додаткові митні платежі становлять систему зборів, що регулюють сплату при різних митних режимах. Особливості їх нарахування регулюються Державним митним комітетом.

### **Митний режим**

Сплата мита передбачає перетинання митного кордону. Митний кордон передбачає обмеженість митної території – території держави (у тому числі й окремих островів, установок і споруд в економічних зонах), стосовно якої держава має виключні права в регулюванні митних платежів. Різні цілі, механізм і особливості переміщення товарів і транспортних засобів

передбачають їх різний митний режим, що охоплює умови віднесення товарів до певного режиму; застосування чи звільнення від сплати митних платежів; особливості митного контролю.

#### **9.4. Збори і цільові відрахування**

##### ***Загальнодержавні збори включають:***

- плату за спеціальне використання прісних водних ресурсів і надр землі при видобутку корисних копалин;
- плату за використання лісових ресурсів.

***Податкові збори*** впливають на фінансово-господарську діяльність підприємств. Нормативи відрахувань установлені законодавчо й однакові для всіх суб'єктів господарювання.

##### **Плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів і надр землі при видобутку корисних копалин**

Плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів установлена з метою зацікавити підприємства раціонально використовувати водні ресурси.

##### ***Платники*** (повинні мати дозвіл на спеціальне використання води):

- юридичні особи (користувачі) незалежно від форм власності, включаючи підприємства гідроенергетики, водного транспорту;
- господарські виробничі підрозділи без статусу юридичної особи.

Органи місцевого самоврядування установлюють ліміт використання (для прісних вод місцевого значення) за винятком тих водних ресурсів, що не вилучаються із водних джерел (ГЕС, водний транспорт). Нормативи плати затверджує Кабінет Міністрів з узгодженням з Міністерством економіки і Міністерством фінансів.

##### **Порядок нарахування й оплати за спеціальне використання прісних водних ресурсів:**

- платник здійснює це самостійно;
- плата нараховується за квартал, виходячи із факту використання: ліміту, пільг;
- використання понад ліміт збільшує плату в 5 разів.

Плата за спеціальне використання надр при видобутку корисних копалин стягується із суб'єктів господарської діяльності, незалежно від форм власності, що здійснюють видобуток корисних копалин.

##### ***Розмір плати нараховується самостійно на основі:***

- обсягів погашення балансових запасів;
- обсягів видобутку (нафта, газ, торф);
- ціни реалізації одиниці видобутку мінеральної сировини;
- нормативу плати;
- коригувального коефіцієнта (для підприємств вугільної промисловості).

## **Плата за використання лісових ресурсів**

*Лісовий дохід* – грошові кошти за використання лісового фонду.

**Установлено єдину систему платежів, що включає:**

- відрахування на відтворення;
- охорону і захист лісів;
- податок – плата за використання лісового фонду.

*Платниками відрахувань* (зборів) на відтворення, охорону і захист лісів є всі лісокористувачі. Ставка відрахувань установлюється в повному розмірі від вартості заготовленої деревини. Відрахування перелічуються щомісяця в доход бюджету. Плата за використання лісовим фондом є платою за деревину, заготівлю другосортних і низькосортних лісових матеріалів, користування лісовим фондом у культурно-оздоровчих і спортивних цілях. Розмір плати розраховують виходячи зі ставок на одиницю одержаної продукції або за одиницю використаної площі.

*Лісовий дохід* включає надходження від продажу лісових другосортних матеріалів (ялинок, кори), відходів лісозаготівель, суми стягнень від збитків, пені, штрафів.

## **Місцеві податки і збори**

*Місцеві податки і збори:*

- установлюються для юридичних і фізичних осіб;
- входять до складу валових витрат;
- виключаються зі скорегованого валового доходу;
- відносяться на собівартість продукції.

*Органи місцевого самоврядування мають право:*

- застосовувати тільки ті податки і збори, що передбачені діючими законодавчими актами;
- установлювати ставки, що не перевищують граничні розміри, що передбачені діючими законодавчими актами;
- установлювати додаткові пільги для окремих платників податків (застосовувати ставку нижче, ніж мінімальна; звільняти від сплати податку).

## **Збір за паркування автотранспорту**

*Платники* – юридичні особи і громадяни, що паркують автомобілі у спеціально обладнаних або відведених для цього місцях. *Ставка збору* установлюється за 1 годину паркування і сплачується водіями на місці паркування. *Граничний розмір ставки збору* не повинен перевищувати 3% неоподаткованого мінімуму в спеціально відведених і обладнаних місцях та 1% – у відведених місцях.

## **Ринковий збір**

**Платники** – юридичні і фізичні особи за торговельні місця на ринках і павільйонах, на критих і відкритих столах за кожний день торгівлі. *Розмір збору залежить від ринку, його територіального розміщення і виду продукції. Збір виплачується до початку реалізації. Граничний розмір збору не повинен перевищувати 20% мінімальної зарплати з громадян і 3-х мінімальних зарплат – з юридичних осіб.*

## **Комунальний податок**

**Платники** – юридичні особи усіх форм власності (за винятком бюджетних організацій, планово-дотаційних і сільськогосподарських підприємств). *Об'єктом є фонд оплати праці (середньооблікова чисельність працівників помножена на мінімальний доход за місяць, що не підлягає оподаткуванню). Граничний розмір ставки податку визначений у розмірі 10% від об'єкта оподаткування.*

## **Податок на рекламу**

Стягується з усіх видів комерційних оголошень і повідомлень через радіо, телебачення, пресу, афіші, плакати, рекламні щити, нанесені на спортивний одяг або майно. *Об'єктом оподаткування є вартість послуг за рекламу. Ставки податку диференційовані в залежності від часу, вартості і виду розміщення реклами. Гранична ставка податку не повинна перевищувати 0,1% вартості послуг за розміщення одноразової реклами і 0,5% за розміщення реклами на тривалий час.*

Рекламодавці повинні платити податок під час надання послуг.

## **Контрольні питання**

### **Чи вірно, що:**

1. Відповідно до Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» об'єктом оподаткування є прибуток обчислений шляхом зменшення суми скоригованого валового прибутку за звітний період на суму валових витрат і суму амортизаційних відрахувань.
2. Платником податку на володіння та користування землею є власник землі.
3. Розпорядник коштів фонду на обов'язкове соціальне страхування є Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій і зі справ захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.
4. Ставка податку із власників транспортних засобів, самохідних машин і механізмів диференційована в залежності від обсягу циліндрів двигуна, його потужності, а також довжини (водного автотранспорту).

5. Підприємства автомобільного транспорту загального користування звільнюються від сплати податку із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.

6. Податок на промисел сплачується у разі придбання одноразового патенту, торгова вартість якого визначається на підставі зазначеної платником сумарної вартості товарів і ставки.

7. Мінімальний термін дії одноразового патенту – 3 дні, максимальний – 70.

8. Торговий патент – це державне свідоцтво, що засвідчує право СПД або його структурного (відособленого) підрозділу займатися торговельною діяльністю, діяльністю у сфері торгівлі іноземною валютою, діяльністю з надання послуг у сфері грального бізнесу і побутових послуг за наявні кошти, а також із використанням інших видів розрахунків і кредитних карток.

9. Непрямі податки – установлюються у формі надбавок до ціни товарів або тарифів на послуги.

10. Податок на додану вартість сплачується на всіх етапах руху товарів, робіт, послуг.

### ***Тести для перевірки знань***

1. В якому із елементів оподаткування найбільше виявляється регулююча функція податків:

- а) визначення об'єкта оподаткування;
- б) визначення джерела сплати податків;
- в) установлення величини ставок податків;
- г) установлення термінів сплати податків;
- д) надання податкових пільг;

2. За використання якого джерела сплати податків найбільше виявляється їх регулююча функція:

- а) нерозподілений прибуток;
- б) собівартість продукції;
- в) виручка від реалізації продукції;
- г) прибуток від реалізації продукції;
- д) амортизаційні відрахування.

3. Яка з методик визначення ставок оподаткування більш позитивно впливає на фінансово-господарську діяльність підприємства:

- а) в абсолютних сумах з одиниці продукції, що реалізується;
- б) у відсотках до об'єкта оподаткування – універсальні ставки;
- в) у відсотках до об'єкта оподаткування – диференційовані ставки;
- г) у відсотках до об'єкта оподаткування – прогресивні ставки;
- д) у відсотках до об'єкта оподаткування – регресивні ставки.

4. Який спосіб надання податкових пільг більш позитивно впливає на прояв регулюючої функції податків:

- а) пільги для окремих платників податків;
- б) пільги щодо окремих об'єктів оподаткування;

- в) пільги щодо термінів сплати податків;
- г) відшкодування сплачених податків;
- д) надання податкового кредиту.

5. За яке порушення податкового законодавства встановлено підвищену відповідальність платника податків:

- а) порушення терміну подання податкової звітності;
- б) порушення терміну складання податкової декларації;
- в) приховання об'єкта оподаткування;
- г) несвоєчасне перерахування податку до бюджету;
- д) порушення терміну подання платіжного доручення на сплату податку до бюджету.

6. Назвіть найсуттєвіший недолік чинної системи оподаткування підприємств в Україні:

- а) високі ставки податків;
- б) велика кількість податків;
- в) недостатня кількість податкових пільг;
- г) нестабільність законодавства з питань оподаткування;
- д) недосконалі терміни сплати податків;
- е) необхідність тимчасового використання оборотного капіталу підприємств для сплати податків.

7. Назвіть основні причини, що пояснюють недоліки системи оподаткування підприємств:

- а) недостатня кількість професійно підготовлених фахівців, які розробляють законодавчі акти з питань оподаткування;
- б) недостатня кількість національного досвіду з оподаткування підприємств;
- в) брак затвердженої податкової концепції в державі;
- г) брак затвердженого Податкового кодексу держави;
- д) затримка прийняття законодавчих актів Верховною Радою;
- е) недостатня кількість професійно підготовлених кадрів у податкових адміністраціях.

8. Назвіть податок, якого не сплачують комерційні банки і страхові компанії:

- а) податок на землю;
- б) податок на рекламу;
- в) акцизний збір;
- г) податок на транспортні засоби;
- д) податок на додану вартість;
- е) комунальний податок.

9. Знайдіть правильне визначення поняття «податкова система»:

- а) сукупність податків, що їх визначає держава;
- б) сукупність зборів, що їх визначає держава;
- в) сукупність податків і зборів, що їх визначає держава;
- г) сукупність обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів;



д) сукупність обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів, що стягуються в установленому законами порядку;

е) сукупність загальнодержавних і місцевих податків і зборів.

10. Назвіть принцип побудови системи оподаткування, з яким безпосередньо пов'язана регулююча функція податків:

а) соціальна справедливість;

б) недопущення податкової дискримінації;

в) рівномірність сплати податків;

г) обов'язковість сплати податків;

д) стимулювання підприємницької діяльності;

е) однозначність і пропорційність установлення податків.

### **Практичний блок.**

Відповісти на питання, проставляючи у рядках відповідно (графічно) відповіді:

Так – «+» Ні – «-».

### ***Теми рефератів***

1. Оподаткування дивідендів, які одержують нерезиденти.

2. Громадянська відповідальність за ухилення від сплати податків

### ***Термінологічний словник***

**АКЦИЗИ** – непрямі податки, що включаються в ціну товару й оплачуються покупцем. Суми акцизів вносять до бюджету, що не знаходяться на території України, підприємства і організації, включаючи підприємства з іноземними інвестиціями, а також філіали, відділення та інші відособлені підрозділи підприємства, які реалізують проведені ними підакцизні товари: винно-горілчані вироби, пиво, ікру осетрових і лососевих риб і т.п.

**ПОДАТОК АВАНСОВАНИЙ** – одна із форм авансованої сплати податків.

**ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ** – за законодавством України форма вилучення до бюджету частини доданої вартості, що створюється на всіх стадіях виробництва і визначуваної як різниця між вартістю реалізованих товарів, робіт і послуг, і вартістю матеріальних витрат, віднесених на витрати виробництва і обігу. Оподатковуваний оборот визначається на основі вартості товарів (робіт, послуг), що реалізуються, виходячи із вживаних цін і тарифів, без включення в них податку на додану вартість. В оподатковуваний оборот включаються також суми грошових коштів, що отримуються підприємствами від своїх покупців (замовників) за товари (роботи, послуги), що реалізуються ним у вигляді фінансової допомоги, поповнення фондів спеціального призначення або, що направляються на рахунок збільшення прибутку.

**ПОДАТОК НА МАЙНО ПІДПРИЄМСТВ** – за законодавством України сплачують: підприємства, установи (включаючи банки і кредитні установи) й організації, в т.ч. з іноземними інвестиціями, що є юридичними особами, а також міжнародні об'єднання й організації, що здійснюють підприємницьку діяльність; філіали й інші структурні підрозділи юридичних осіб за умови, що вони мають самостійний баланс і розрахунковий рахунок; постійні представництва й інші відособлені підрозділи іноземних фірм, банків і організацій, розташовані на території України. Об'єктом оподаткування є майно платника в його вартісному вираженні, що знаходиться на балансі платника. Для цілей оподаткування визначається середньорічна вартість майна.

Для розрахунку бази оподаткування підсумок активу балансу зменшується на суму обороту за період оподаткування за наступними рахунками: знос основних засобів; знос малоцінних та швидкозношувальних предметів; використання прибутку; використання позикових засобів. Граничний розмір податкової ставки не може перевищувати 0,5% від бази оподаткування.

**ПОДАТОК ПОПЕРЕДНІЙ** – авансована сплата податку. За деякими операціями фірми зобов'язані оплачувати податки у момент завершення операції, а не в кінці звітного періоду (квартального, річного).

**ПОДАТКИ І ЗБОРИ МІСЦЕВІ** – обов'язкові платежі громадян і юридичних осіб, що надходять до місцевих бюджетів.

**ПОДАТКОВА СИСТЕМА** – за законодавством України сукупність податків, зборів, мит та інших платежів, що стягуються в установленому порядку. Під податком, збором, митом та іншим платежем є обов'язковий внесок до бюджету відповідного рівня або до позабюджетного фонду, здійснюваного платниками в порядку і на умовах, визначених законодавчими актами.

**ПЛАТНИК ПОДАТКУ** – особа, яка згідно з чинним законодавством зобов'язана здійснювати зміст і внесення до бюджету податку, який платиться покупцем, або особа, яка ввозить (пересилає) товари на митну територію України.

**ПОДАТКОВЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ** – загальна сума податку, одержана (нарахована) платником податку в звітному (податковому) періоді, що визначена згідно з чинним законодавством.

**БЮДЖЕТНЕ ВІДШКОДУВАННЯ** – сума, яка підлягає поверненню платнику податку із бюджету у зв'язку з надмірною сплатою податку у випадках, визначених законом.

## ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

### Практичне заняття № 1

#### *Система управління фінансами на підприємствах зв'язку*

1. Основні методи фінансового управління.
2. Види інформації фінансового характеру.
3. Характеристика поняття «фінансовий інструмент».
4. Роль технічного забезпечення системи фінансового управління, його склад.
5. Джерела фінансування підприємства.
6. Організаційна структура фінансового управління підприємством.

### Практичне заняття № 2

#### *Грошові доходи підприємства зв'язку*

##### **Теоретичні питання:**

1. Економічна сутність доходу.
2. Формула розрахунку доходу.
3. Середня доходна ставка.
4. Методика визначення чистого доходу.
5. Визначення питомої ваги в загальній сумі доходів.

##### **Задача 1**

Визначити доходи від надання кожної послуги і загальну суму доходів, що одержує аналізоване підприємство зв'язку.

Вихідні дані наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Вихідні дані

<b>Найменування послуги</b>	<b>Обсяг надаваних послуг (тис. грн.)</b>	<b>Тариф</b>
Встановлення телефону	1200	240
Послуги міжміського телефонного зв'язку	8240	2,50
Послуги міжнародного телефонного зв'язку	5420	7,80
Послуги телеграфного зв'язку	1820	5,70
Послуги проводового радіомовлення	580	1,20

Скласти аналітичну таблицю. Одержані результати проаналізувати, зробити висновки.

**Задача 2**

Визначити чистий дохід підприємства, якщо загальна сума доходу, що підлягає оподаткуванню, складає 1548 тис. грн.

**Задача 3**

Визначити структуру доходів від надаваних послуг зв'язку. Одержані результати проаналізувати.

Вихідні дані наведені в табл. 2.

Таблиця 2 – Доходи від продажу телекомунікаційних послуг

<b>Показники</b>	<b>Сума доходу</b>
Міський телефонний зв'язок	1749
Сільський телефонний зв'язок	188
Міжміський телефонний зв'язок	1511
Дзвінки на мережі операторів мобільного зв'язку	1979
Міжнародний телефонний зв'язок	726
Доступ до мереж міжміського телефонного зв'язку	246
Надання в користування міжміських каналів	294
Надання в користування міжнародних каналів	26
Нові послуги (Інтернет, IP-VPN, ISDN, FRAME RELAY)	250
Проводове радіомовлення та радіозв'язок	55
Телеграфний зв'язок	24
<b>Доходи – всього</b>	<b><i>Розрахувати!</i></b>

**Задача 4**

Визначити середню доходну ставку, якщо відомо, що дохід підприємства 1300 тис. грн., а кількість одиниць вихідного платного обміну складає 8345 тис. од.

**Практичне заняття № 3**

***Економічний зміст і класифікація витрат  
і витрат підприємства зв'язку***

**Теоретичні питання:**

1. Визначення собівартості.
2. Склад експлуатаційних витрат.
3. Розрахунок структури витрат.
4. Методика розрахунку калькуляції витрат.
5. Види витрат за різними видами діяльності.

**Задача 1**

Визначити собівартість послуг поштового зв'язку, якщо відомо, що:

1. Доход від надаваних послуг зв'язку складає 2251,22 тис. грн.
2. Експлуатаційні витрати:
  - зарплата штату основної діяльності – 194,90 тис. грн.;
  - нарахування на зарплатню – 10,33 тис. грн.;
  - матеріали і запасні частини – 4,26 тис. грн.;
  - електроенергія зі сторони – 0,26 тис. грн.;
  - перевозка пошти – 24,35 тис. грн.;
  - амортизаційні відрахування – 4,59 тис. грн.;
  - інші виробничі і транспортні витрати – 4,65 тис. грн.;
  - інші адміністративно-управлінські та експлуатаційно-господарські витрати – 7,88 тис. грн.

**Задача 2**

Використовуючи дані задачі № 1 визначити структуру кожної статті витрат у загальній сумі експлуатаційних витрат.

**Задача 3**

Використовуючи дані задачі № 1 розрахувати калькуляцію експлуатаційних витрат.

**Практичне заняття № 4*****Прибуток підприємства зв'язку, його зміст і функції*****Теоретичні питання:**

1. Економічна сутність прибутку.
2. Функції прибутку.
3. Порядок розрахунку оподаткованого прибутку.
4. Економічна сутність рентабельності.
5. Напрями розподілу чистого прибутку підприємства.

**Задача 1**

Обчисліть основні показники прибутковості підприємства: прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток, коефіцієнт прибутковості власного капіталу, якщо відомі такі дані (тис. грн.):

1. виручка від реалізації продукції, у т.ч. ПДВ (за звичайною ставкою) та акциз (30%) – 650;
2. витрати на виробництво реалізованої продукції – 260;
3. комерційні витрати – 30;

4. кредиторська заборгованість перед державним підприємством – 25;
5. доходи від володіння корпоративними правами – 40;
6. відсотки до одержання – 10;
7. податок на прибуток підприємства – 50;
8. податок на землю – 5;
9. податок із власників транспортних засобів – 6;
10. штрафи за порушення податкового законодавства – 15;
11. джерела власних та прирівняних до них коштів (розділ I пасиву балансу):
  - на початок звітного періоду – 100;
  - на кінець звітного періоду – 110.

Пояснити, які висновки можна зробити на основі аналізу даних показників.

### *Задача 2*

Визначити балансовий та чистий прибуток підприємства, рентабельність основної діяльності та операційну рентабельність продажу, якщо відомі такі дані (тис. грн.):

1. виручка від реалізації продукції, у т.ч. ПДВ (за звичайною ставкою) та акциз (30%) – 650;
2. витрати на виробництво реалізованої продукції, без урахування заробітної плати та нарахувань на неї – 160;
3. фонд заробітної плати – 50;
4. нарахування на заробітну плату – 24;
5. комерційні витрати – 30;
6. кредиторська заборгованість перед державним підприємством – 25;
7. доходи від володіння корпоративними правами – 40;
8. відсотки до одержання – 10;
9. податок на прибуток підприємства – 50;
10. податок на землю – 5;
11. податок із власників транспортних засобів – 6;
12. штрафи за порушення податкового законодавства – 15.

Охарактеризуйте одержані показники та вкажіть напрями розподілу чистого прибутку підприємства.

### *Задача 3*

Визначити суму чистого прибутку підприємства за такими даними (тис. грн.):

1. собівартість товарної продукції – 800;
2. рентабельність продукції, % – 25;
3. доходи від володіння корпоративними правами – 40;
4. надходження від здавання окремого майна в оренду – 15;
5. виручка від реалізації основних виробничих фондів – 50;
6. витрати, пов'язані з реалізацією основних фондів – 3;
7. кредиторська заборгованість перед державним підприємством – 25;
8. нарахована сума податку на прибуток – 80;

9. відсотки за прострочені кредити – 6;

10. сума сплачених дивідендів – 15.

Укажіть напрямки використання чистого прибутку підприємства.

## Практичне заняття № 5

### Фінансові ресурси

#### Теоретичні питання:

1. Поняття фінансових ресурсів.
2. Прибуток як джерело фінансових ресурсів.
3. Амортизація як джерело фінансових ресурсів.
4. Методи амортизації.
5. Схема утворення з доходу до чистого прибутку.

#### Задача 1

Визначити чистий прибуток, який одержує підприємство, якщо доходи складають 900 грн., витрати – 420 грн.

Примітка. Одержаний в ході розрахунків прибуток приймати умовно як суму оподаткованого прибутку.

#### Задача 2

Валові доходи підприємства складають 1445 тис. грн., валові витрати – 870 тис. грн. Визначити чистий прибуток, якщо відомо, що сума податкової амортизації складає 80 тис. грн.

#### Задача 3

Термін корисного використання об'єкта основних виробничих фондів – 8 років. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань (за бухгалтерським обліком), якщо відомо що первісна вартість об'єкта складає 4580 грн.

#### Задача 4

Первісна вартість об'єкта основних фондів – 3540 грн., ліквідаційна – 120 грн. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань (за бухгалтерським обліком), якщо відомо, що термін корисної експлуатації складає 7 років.

#### Задача 5

Визначити суму амортизації, наведених в таблиці груп основних фондів.

Група ОФ	Норма амортизації, %	Середня вартість ОФ
I	8	8920
II	40	3440
III	24	1815
IV	60	780

**Практичне заняття №6*****Кредит*****Теоретичні питання:**

1. Доходність акцій.
2. Економічна сутність кредиту.
3. Порядок розрахунку відсотків за кредит.
4. Методика розрахунку майбутньої вартості грошей.
5. Прості і складні відсоткові ставки.

***Задача 1***

Під який відсоток підприємство погодиться одержати кредит, якщо сьогодні йому необхідно залучити в обіг додатково 100000,00 грн., а через три місяці воно може повернути 122500,00 грн.?

***Задача 2***

Яку суму коштів підприємство поверне банку, якщо кредит у сумі 150000,00 грн. надано 01.02.08 на 5 місяців під 90% річних, причому з 1 квітня відсоткова ставка збільшилась до 95%, а з 12 травня – до 120%?

Кредитним договором передбачене щомісячне погашення кредиту рівними частками.

***Задача 3***

Підприємство залучає кредитні ресурси в розмірі 30000,00 грн. під 60% річних терміном на 3 місяці для закупівлі сировини.

Проаналізувати окупність кредитних ресурсів та обґрунтувати необхідність їх залучення у пропонованому розмірі, виходячи з поданих нижче даних.

Підприємство забезпечене власними оборотними коштами на суму 70000,00 грн. і має непогашену кредиторську заборгованість постачальнику на суму 18000,00 грн.

Добові витрати на сировину – 1000,00 грн.

Інші витрати – 20,00 грн.

Обсяг виробництва за добу відповідає добовому обсягу продажу і становить 1760,00 грн., продукція оподатковується ПДВ, але не оподатковується податком на прибуток. Підприємство працює без вихідних.

***Задача 4***

Підприємство має виробничі потужності для виробництва продукції на загальну суму 200000,00 грн., але за браком оборотних коштів виготовляє продукції тільки на 35000,00 грн. за місяць.

Підприємству запропоновано два варіанти кредитування:



## 1 варіант

Сума кредиту – 50000,00 грн.

% річних – 40%.

Термін – 1 місяць.

## 2 варіант

Сума кредиту – 100000,00 грн.

% річних – 45%.

Термін – 3 місяці.

Для забезпечення запуску виробництва на повну потужність необхідно 112000,00 грн. Власних коштів є на суму 19600,00 грн. Рентабельність – 20%.

Яке рішення прийме керівництво підприємства щодо залучення кредитних ресурсів?

**Задача 5**

Початкова сума вкладу складає 1000 грн. На вклад нараховується проста відсоткова ставка щоквартально у розмірі 10%. Яка сума вкладу буде на кінець року?

**Практичне заняття № 7****Оборотні кошти та їх організація на підприємстві****Теоретичні питання:**

1. Методика нормування основних елементів оборотних засобів.
2. Методи нормування оборотних засобів.
3. Розрахунок норми і нормативу.
4. Значення і порядок розрахунку запасів.
5. Показники ефективності використання оборотних засобів.

**Задача 1**

Використовуючи дані таблиці визначити ефективність використання оборотних засобів.

Показники	Обсяг продукції, тис. грн.	Залишки оборотних засобів, тис. грн., на				
		01.01.07 р.	01.04.07 р.	01.07.07 р.	01.10.07 р.	01.01.08 р.
План	1300	66,0	72,0	74,0	76,0	70,0
Звіт	1340	70,0	75,0	77,0	79,0	71,0

**Задача 2**

За даними таблиці визначити транспортний запас.

Вартість поставки, грн.	Дата	
	оплати рахунку	надходження на підприємство
1000	9 березня	15 березня
950	15 червня	23 червня
1200	28 серпня	4 вересня

**Задача 3**

Визначити норматив оборотних засобів на планований рік за одним із видів експлуатаційного матеріалу  $N_m$  на МТС, якщо планована річна сума витрат по цьому матеріалу  $P_o = 6120$  грн.; середній інтервал між поставками матеріалу  $I_p = 36$  днів, час на розвантаження, сортування і складування матеріалу  $V_r = 1$  день, гарантійний запас  $V_g = 50\%$  поточного складського запасу, час сплаченого МТС матеріалу в дорозі дано в наведеній нижче таблиці.

Дата оплати рахунку	Дата надходження матеріалів	Різниця часу (дні)	Вартість однієї пост. (грн.)
10 січня	15 січня	5	625
3 лютого	10 лютого	7	710
29 березня	3 квітня	5	685
24 травня	30 травня	6	670
12 червня	20 червня	8	570
1 серпня	9 серпня	8	680
15 вересня	20 вересня	5	720
21 жовтня	25 жовтня	4	690
16 листопада	23 листопада	7	650
3 грудня	9 грудня	6	700

**Задача 4**

Визначити норматив оборотних засобів, якщо річна сума витрат матеріалу  $P_o$  складає 4320 грн.

Час надходження оплаченого матеріалу в дорозі  $V_{tr} = 3$  дні. Час на розвантаження, сортування, складування  $V_r = 2$  дні.

У звітному році обсяг поставок матеріалу змінювався незначно; кількість поставок матеріалу – 9.

Гарантійний запас матеріалу  $V_g$  передбачили у розмірі 30% поточного складського запасу.

**Практичне заняття № 8****Фінансове планування на підприємствах****Теоретичні питання:**

1. Дати визначення бізнес-плану. Назвати його основні розділи.
2. Сутність оперативного і стратегічного планування.
3. Сутність плану доходів і витрат.
4. Баланс надходження коштів підприємства.
5. Платіжний календар.

**Задача 1**

Розрахувати III розділ «Плану доходів і витрат грошових коштів» на 200\_р.

<b>Статті доходів і витрат</b>	<b>Рядок</b>	<b>Сума, тис. грн.</b>
<b>I. Надходження</b>		
<i>А. Від основної діяльності</i>		
1. Доходи від реалізації продукції, робіт, послуг	1	1700
2. Інші операційні доходи	2	400
Підсумок по розділу А	3	?
<i>Б. Від фінансових операцій</i>		
1. Доходи від участі в капіталі	4	100
2. Дивіденди і відсотки одержані	5	250
3. Доходи від інших фінансових операцій	6	40
Підсумок по розділу Б	7	?
<i>В. Від іншої звичайної діяльності</i>		
1. Доходи від реалізації фінансових інвестицій	8	70
2. Доходи від реалізації необоротних активів	9	10
3. Доходи від реалізації майнових комплексів	10	-
4. Інші доходи від звичайної діяльності	11	30
Підсумок по розділу В	12	?
<i>Г. Від надзвичайних подій</i>		
1. Відшкодування збитків від надзвичайних подій	13	-
2. Інші надзвичайні доходи	14	-
Підсумок по розділу Г	15	-
<b>Всього надходжень</b>	<b>16</b>	<b>?</b>
<b>II. Витрати</b>		
<i>А. За основною діяльністю</i>		
1. Витрати на реалізовану готову продукцію, роботи, послуги	17	1000
2. Адміністративні витрати	18	300
3. Витрати на збут	19	150
4. Інші операційні витрати	20	50
Підсумок по розділу А	21	?
<i>Б. За фінансовими операціями</i>		
1. Витрати від участі в капіталі	22	80
2. Відсотки за користування кредитами	23	200
3. Інші фінансові витрати	24	20
Підсумок по розділу Б	25	?
<i>В. За іншою звичайною діяльністю</i>		
1. Витрати за реалізованими фінансовими інвестиціями	26	60
2. Витрати за реалізованими необоротними активами	27	-



**Задача 3**

Заповнити платіжний календар. Вихідні дані вибирати самостійно.

**ПЛАТІЖНИЙ КАЛЕНДАР ЗА 200\_р.**

<b>№ пп</b>	<b>Статті</b>	<b>План</b>	<b>Факт</b>	<b>Відхил.</b>
<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>
1	Виручка від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг від основної діяльності			
2	Виручка від реалізації основних фондів, нематеріальних активів, непотрібних і зайвих залишків сировини і матеріалів			
3	Штрафи, пеня та інші надходження від застосування економічних санкцій			
4	Надходження від реалізації цінних паперів і валюти			
5	Дивіденди, відсотки, прибутки від цінних паперів та депозитів			
6	Надходження від погашення дебіторської заборгованості покупців			
7	Кредити одержані			
8	Аванси одержані від покупців, замовників			
9	Надходження орендної плати			
10	Одержана безповоротна фінансова допомога			
11	Цільові надходження			
12	Кошти, що надходять для формування статутного фонду			
13	Інші надходження			
	<b>Усього надходжень</b>			
	<b>Видатки</b>			
1	Платежі, пов'язані із задоволенням негайних потреб			
2	Заробітна плата і прирівняні до неї платежі			

1	2	3	4	5
3	Платежі в бюджет усього			
	у тому числі: акцизний збір податок на додану вартість податок на прибуток податок на землю податок із власників транспортних засобів інші податки і збори			
4	Внески у Пенсійний фонд			
5	Внески на обов'язкове соціальне страхування і страхування на випадок безробіття			
6	Інші відрахування в позабюджетні фонди			
7	Оплата за товаро-матеріальні цінності			
8	Оплата рахунків за одержані послуги підрядчиків та виконання капітальних робіт			
9	Погашення кредиторської заборгованості			
10	Погашення термінових позичок банку			
11	Погашення прострочених позичок банку			
12	Погашення довгострокових позичок банку			
13	Сплата відсотків за кредит			
14	Авансові платежі			
15	Орендна плата			
16	Платежі за вексями			
17	Виплата дивідендів			
18	Інші видатки			
	<b>Усього</b> видатків			
	Перевищення надходжень над видатками			
	Перевищення видатків над надходженнями			
	Залишок коштів на початок року			
	Залишок коштів на кінець року			

## Практичне заняття № 9

### *Оподаткування підприємств*

#### **Теоретичні питання:**

1. Економічна сутність податків.
2. Функції податків.
3. Класифікація податків.
4. Значення податку на додану вартість.
5. Акцизний збір.

#### **Задача 1**

Реалізація товарів і надання послуг здійснювалось на митній території України.

Розрахувати суму податкових зобов'язань (ПДВ) за квартал за наступними вихідними даними:

1. Обсяг реалізації товарів за квартал – 1980 грн.
2. Обсяг наданих митних послуг за квартал – 579 грн.
3. Всього обсяг одержаної виручки за квартал – 2550 грн.

#### **Задача 2**

Визначити податок на прибуток, якщо доходи складають 1350 грн., а витрати – 680 грн.

#### **Задача 3**

На підставі наведених даних (тис. грн.) визначити оподатковуваний прибуток і податок на прибуток:

1. Валові доходи від реалізації продукції – 6725,6.
2. Витрати, пов'язані з придбанням матеріальних цінностей для використання в господарській діяльності – 4567,0.
3. Доходи від операцій з основними фондами – 39,9.
4. Доходи від операцій з цінними паперами – 21,8.
5. Витрати на оплату праці – 129,2.
6. Сума безнадійної заборгованості – 9,5.
7. Інші види доходів, що входять до складу оподаткування – 74,3.
8. Сума внесених податків, зборів, обов'язкових платежів – 63,8.
9. Доходи у вигляді безповоротної фінансової допомоги – 17,7.
10. Амортизаційні відрахування – 25,3.

#### **Задача 4**

Підприємство реалізувало у звітному періоді 2200 шт. чорно-білих телевізорів. Повна собівартість одиниці продукції становила 300 грн., рентабельність одиниці продукції у звітному періоді – 25%, ставка акцизного збору – 10%. Визначте суму акцизного збору за звітний період.

## ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Дайте визначення фінансовим ресурсам підприємства.
2. Поняття тарифних доходів.
3. Джерела формування фінансових ресурсів.
4. Суб'єкти фінансів підприємства.
5. Об'єкти фінансів підприємства.
6. Прибуток як одна з основних форм грошових накопичень.
7. Власні джерела формування фінансових ресурсів.
8. Передумови виникнення фінансів.
9. Позикові джерела формування фінансових ресурсів.
10. Що відображає термін *finansia*.
11. Відтворення. Просте відтворення. Розширене відтворення.
12. Функції фінансів.
13. Розподільна функція фінансів.
14. Основні фактори, що впливають на розміри прибутку.
15. Контрольна функція фінансів.
16. Амортизаційний фонд і його роль у відтворювальному процесі.
17. У чому полягає подвійність економічної природи амортизаційного фонду.
18. Економічні закони фінансового механізму розподілу.
19. Способи нарахування амортизації.
20. Позиковий фонд і його взаємозв'язок з фінансовими ресурсами.
21. На які цілі спрямовують фінансові ресурси підприємства.
22. Як підрозділяються тарифні доходи за способом оплати послуг зв'язку.
23. Формування централізованих грошових фондів.
24. Охарактеризувати тарифні доходи, які одержують від надання разових послуг зв'язку.
25. Формування децентралізованих грошових фондів.
26. Охарактеризувати тарифні доходи, які одержують від абонентної плати.
27. Від чого залежить величина тарифних доходів, що одержуються від орендної плати?
28. У чому полягає стимулююча функція прибутку?
29. У чому полягає функція прибутку як заходу ефективності виробництва?
30. Середня доходна ставка.
31. За якими ознаками затверджуються тарифи на послуги зв'язку?
32. Дайте характеристику заохочувальним фондам підприємства зв'язку на що вони використовуються.
33. Які надходження відносяться до операційних доходів?
34. Оборотні фонди.



35. Оборотні кошти.
36. Що відноситься до позареалізаційних доходів?
37. Фонди обігу.
38. Що відноситься до надзвичайних доходів?
39. Методи нормування оборотних коштів.
40. Дайте визначення ВВП.
41. Дайте характеристику категорії «національний доход».
42. Які коефіцієнти характеризують використання оборотних коштів?
43. Види фінансового контролю.
44. Перерахувати види вартості капіталу.
45. У чому полягає планово-цільовий принцип кредиту?
46. Що характеризує поточна вартість капіталу?
47. У чому полягає такий принцип кредиту, як матеріальна забезпеченість?
48. Що таке гранична вартість капіталу?
49. Охарактеризувати, в чому полягає такий принцип кредиту, як терміновість?
50. Охарактеризувати, в чому полягає цільова вартість кредиту?
51. У чому полягає такий принцип кредиту, як поворотність?
52. Охарактеризувати ринкову вартість капіталу.
53. У чому полягає такий принцип кредиту, як платність?
54. Дайте визначення такої економічної категорії, як «капітал».
55. Перерахувати відомі Вам форми кредитування.
56. Що таке «власний капітал»?
57. Перерахувати відомі Вам складові власного капіталу.
58. За якою ознакою диференціюються витрати у виробничій сфері?
59. На що прямують витрати в невиробничій сфері?
60. Дати характеристику додатковому капіталу.
61. Які Вам відомі відшкодування витрат на виробництво продукції зв'язку?
62. Які Вам відомі джерела відшкодування витрат на розширення основних фондів?
63. Перерахувати джерела відшкодування витрат на соціальний розвиток оператора зв'язку.
64. Розрахунок вартості капіталу за методом середньозваженої величини.
65. Перерахувати відомі Вам джерела відшкодування витрат на підсобні господарства оператора зв'язку.
66. Перерахувати відомі Вам методи визначення ринкової ціни акцій.
67. Як визначити ціну власного капіталу методом доходів?
68. За рахунок чого компенсуються витрати на надання клієнтурі додаткових послуг?
69. Як визначається ціна власного капіталу за методом дивідендів?
70. На які групи витрат підрозділяється загальна сума витрат оператора зв'язку?

71. У чому полягає метод оцінки ризику на основі моделі оцінки капітальних активів?
72. Які витрати оператор зв'язку здійснює готівкою?
73. Як розрахувати ціну такого джерела статутного капіталу, як випуск привілейованих акцій?
74. Які витрати оператор зв'язку оплачує за безготівковим розрахунком?
75. Як розрахувати таке джерело статутного капіталу, як випуск облігацій?
76. На які групи можна поділити витрати оператора зв'язку за характером фінансування експлуатаційних витрат?
77. За якою формулою розраховується точка рівноваги?
78. За рахунок чого фінансуються витрати підприємств зв'язку, що не мають тарифних доходів?
79. У чому полягає оптимізація структури капіталу?
80. Що таке статутний капітал?
81. Яким чином формується резервний капітал?
82. Які Вам відомі принципи кредиту?

## **СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

### *Основна література*

#### *Законодавча і нормативна база*

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 18–22.
2. Декрет КМУ «Про місцеві податки і збори»: із змінами і доповненнями, внесеними Законами України.
3. Закон України «Про банкрутство» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40.
5. Закон України «Про внесення в деякі Закони України змін відносно відкриття банківських рахунків» від 16.12.97 р., № 725/97 – ВР.
6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство» від 30 червня 1999 р.
7. Закон України «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про плату за землю» // Галицькі контракти. – 1997 – № 5. – С. 38–41.
8. Закон України «Про інвестиційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10.
9. Закон України «Про лізинг» // Галицькі контракти. – 1998. – № 10. – С. 136–138.
10. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.1997 р. № 283/97-ВР зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 1.07.2004 р. № 1957-ІУ.

11. Закон України «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів» // Галицькі контракти – 1997. – № 17. – С. 36-39.

12. Закон України «Про податок на додану вартість» від 27.06.1997 р. №403/97-ВР (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 25.03.1995 р. № 2505-ІУ) // Налоги и бухгалтерский учет.– 2005. – №34 – С. 3–35.

13. Закон України «Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997 р.

14. Порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні (в редакції від 13 жовтня 1997 року) // Галицькі контракти. – 1997. – №51. – С. 133–141.

15. Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України: Інструкція № 7 // Галицькі контракти. – 1997. – № 23–24. – С. 173–190.

### ***Основні підручники та навчальні посібники***

16. *Бланк И. А.* Основы финансового менеджмента. В 2-х томах / Бланк И.А. – К.: «Ника-Центр», 1999. – 590, 511 с.

17. *Бригхем Ю.* Финансовый менеджмент / Бригхем Ю., Гапенски Л.; пер. с англ.; под ред. В. В. Ковалева. – С.Пб.: Экономическая школа, 1999. – 497 с.

18. *Слав'юк Р.А.* Фінанси підприємств: навч. посіб. / Слав'юк Р.А. – [3-тє вид.] – ЦУЛ, 2002. – 459 с.

19. Фінанси підприємств: підручник; керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – [3-тє вид.] – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.

### ***Додаткова література***

20. *Бочаров В.В.* Корпоративные финансы / Бочаров В.В., Леонтьев В.Е. – С.Пб.: Питер, 2004. – 592 с.

21. *Брейли Р.* Принципы корпоративных финансов / Брейли Р., Майерс С.; пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 1997. – 1120 с.

22. *Гриньова В.М.* Фінанси підприємств: навч. посібник / Гриньова В.М., Коюда В.О., Лепейко Т.І.– Харків: Вид. ХДЕУ, 2001.– 228 с.

23. *Ковалев В.В.* Введение в финансовый менеджмент / Ковалев В.В. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 768 с.

24. *Онисько С.М.* Фінанси підприємства: [підр. для студентів вищ. закл. Освіти] / С.М. Онисько, П.М. Марин. – Львів: «Магнолія Плюс», вид-тво В.М. Піча. – 2004. – С. 9–26.

25. *Сидорова Т.О.* Фінансовий аналіз в умовах нових стандартів обліку в підприємствах торгівлі: навч. посібник / Сидорова Т.О. – Харків, 2002. – 312 с.

26. Фінансова діяльність підприємства / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петров К.Я. – К.: Либідь, 2003.

27. Фінансовий менеджмент: навч. посібник; за ред. Г. Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с.

*Навчальне видання*

Ангеліна Дмитрівна Петрашевська  
Світлана Сергіївна Новицька  
Василь Миколайович Орлов  
Світлана Миколаївна Колонтай  
Людмила Леонідівна Сотниченко

**ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ**

*Навчальний посібник*